

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagar om ändring av livsmedelsmarknadslagen och av 1 kap. 6 § och 5 kap. 2 § i lagen om rättegång i marknadsdomstolen

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås det att livsmedelsmarknadslagen och lagen om rättegång i marknadsdomstolen ändras.

Enligt förslaget fogas till livsmedelsmarknadslagen ett förbud att gynna köparens eget märke. Till livsmedelsmarknadslagen fogas också bestämmelser som stärker skyddet för uppgifter som gäller primärproducentens och livsmedelsindustrins affärsverksamhet och skyddet mot sådana begäranden om information om leverantörens kostnadsstruktur och produktionssätt som inte behövs för att genomföra avtalets syfte och som orsakar kostnader samt skyddet mot kommersiella repressalier. Till livsmedelsmarknadslagen fogas också en bestämmelse om skyldighet att på den svagare partens begäran på nytt förhandla om avtalets innehåll på grund av exceptionella omständigheter. Till livsmedelsmarknadslagen fogas också en bestämmelse genom vilken livsmedelsmarknadsombudsmannen i sin tillsynsverksamhet bättre än för närvarande kan ingripa i missbruk av förhandlingspositionen.

Det föreslås att lagen om rättegång i marknadsdomstolen ändras så att livsmedelsmarknadsombudsmannen hos marknadsdomstolen kan ansöka om att köparen meddelas förbud mot att fortsätta att tillämpa avtalsvillkor eller avtalspraxis som är oskäligen för sådana leverantörer som har en svagare förhandlingsposition.

Propositionen bidrar till att genomföra målet i regeringsprogrammet för statsminister Petteri Orpos regering att utveckla primärproducentens ställning och balansen inom hela livsmedelskedjan i en rättvisare riktning på det sätt som beskrivs i slutrapporten från den parlamentariska gruppen för bedömning av jordbrukets resultat- och utvecklingsutsikter.

Syftet med propositionen är att främja en fungerande livsmedelsmarknad genom att förbättra skyddet för den svagare parten på livsmedelsmarknaden samt i synnerhet ställningen som avtalspart för leverantörer som säljer jordbruksprodukter eller livsmedel.

De föreslagna lagarna avses träda i kraft sommaren 2026.

INNEHÅLL

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
MOTIVERING.....	4
1 Bakgrund och beredning.....	4
1.1 Bakgrund.....	4
1.2 Beredning.....	5
2 Nuläge och bedömning av nuläget	6
2.1 Nationell lagstiftning	6
2.1.1 Livsmedelsmarknadslagen.....	6
2.1.2 Lagen om reglering av avtalsvillkor mellan näringsidkare	8
2.1.3 Lagen om otillbörligt förfarande i näringsverksamhet	9
2.1.4 Konkurrenslagen.....	10
2.1.5 Lagen om offentlig upphandling och koncession.....	11
2.1.6 Lag om tillsyn över förvaltningen och delningen av data samt dataförordningen ..	12
2.2 Självreglering.....	12
2.3 Livsmedelsmarknadsombudsmannens rekommendationer	13
2.4 Allmänna avtalsvillkor för offentlig upphandling	14
2.5 Producentorganisationerna	15
2.6 Statistik över livsmedelskedjan	15
2.7 Samråd med aktörer inom livsmedelskedjan.....	16
2.7.1 Samråd med handeln.....	16
2.7.2 Samråd med måltidstjänster.....	17
2.7.3 Samråd med livsmedelsindustrin.....	19
2.7.4 Samråd med primärproducenter	20
2.8 Livsmedelsmarknadsombudsmannens enkäter.....	21
2.9 Konkurs- och konsumentverkets rapport om PL-produkter	23
2.10 Konkursverkets utredning av dagligvaruhandeln	24
2.11 Konkurs- och konsumentverkets övriga åtgärder på livsmedelsmarknaden	26
2.12 Bedömning av nuläget	27
2.12.1 Livsmedelsmarknadslagen och förbudet mot oskäligen avtalsvillkor.....	27
2.12.2 Tillsyn och påföljder.....	30
2.12.3 Livsmedelsmarknadsombudsmannen som tillsynsmyndighet för skyddet för affärshemligheter	30
2.12.4 Livsmedelsmarknadens funktion och konkurrenslagen.....	31
2.12.5 Frågor relaterade till handelns egna märken.....	33
2.12.6 Exceptionella förhållanden	36
3 Målsättning	36
4 Förslagen och deras konsekvenser	36
4.1 De viktigaste förslagen	36
4.2 De huvudsakliga konsekvenserna.....	37
4.2.1 Konsekvenser för företag.....	37
4.2.1.1 Konkurrensen mellan företagen och marknadens funktion	39
4.2.1.2 Regleringsbördan.....	42
4.2.2 Konsekvenser för konsumenterna.....	43
4.2.3 Konsekvenser för landsbygden.....	44

4.2.4 Konsekvenser för tillsynen	44
5 Alternativa handlingsvägar.....	44
5.1 Handlingsalternativen och deras konsekvenser	44
5.2 Utländsk lagstiftning och forskning om PL-produkter och prissättningsperioder.....	46
6 Remissvar	49
6.1 Remissförfarandet.....	49
6.1.1 Inledning	49
6.1.2 Remissinstansernas allmänna synpunkter på propositionen.....	50
6.1.3 Tillämpning av livsmedelsmarknadslagen i gränsöverskridande avtal	51
6.1.4 Kommersiella repressalier och omvänd bevisbörda	52
6.1.5 Förhandlingar på grund av exceptionella omständigheter.....	53
6.1.6 Missbruk av förhandlingsstyrka	55
6.1.7 Förbud mot att kräva viss information.....	55
6.1.8 Definitionen av eget varumärken och förbudet mot gynnande av egna märken	57
6.1.9 Tillsyn och administrativa påföljder	58
6.1.10 Lagens ikraftträdande och övergångsbestämmelse	59
6.2 Utlåtande av rådet för bedömning av lagstiftningen.....	60
7 Specialmotivering.....	62
7.1 Livsmedelsmarknadslagen.....	62
7.2 Lagen om rättegång i marknadsdomstolen	74
8 Ikraftträdande	74
9 Verkställighet och uppföljning	74
10 Förhållande till grundlagen samt lagstiftningsordning.....	74
10.1 Regleringens godtagbarhet, livsmedelssäkerhet och skydd av den svagare parten.....	74
10.2 Reglering av avtalsvillkor, egendomsskydd och näringsfrihet.....	76
10.3 Bevisbörda, rätt till rättvis rättegång och god förvaltning	80
10.4 Administrativa sanktioner.....	83
10.5 Uppgiftsskyldighet och informationsutbyte mellan myndigheter	85
LAGFÖRSLAG.....	88
1. Lag om ändring av livsmedelsmarknadslagen.....	88
2. Lag om ändring av 1 kap. 6 § och 5 kap. 2 § i lagen om rättegång i marknadsdomstolen	94
BILAGA	96
PARALLELLTEXTER.....	96
1. Lag om ändring av livsmedelsmarknadslagen.....	96
2. Lag om ändring av 1 kap. 6 § och 5 kap. 2 § i lagen om rättegång i marknadsdomstolen	106

MOTIVERING

1 Bakgrund och beredning

Punkt 6.6. i regeringsprogrammet för statsminister Petteri Orpos regering lyder: ”Regeringen ställer sig bakom slutrapporten från den parlamentariska gruppen för bedömning av jordbrukets resultat- och utvecklingsutsikter och inleder omedelbara åtgärder för att genomföra gruppens förslag, så att primärproducentens ställning och balansen inom hela livsmedelskedjan utvecklas i en rättvisare riktning. De mest centrala åtgärderna är att se över och ändra livsmedelsmarknadslagen, konkurrenslagen och upphandlingslagen och att förbättra livsmedelsmarknadsombudsmannens rätt att få information. Primärproducenternas förhandlingsposition ska förbättras genom att statistik som beskriver kostnaderna i de olika delarna av livsmedelskedjan görs allmänt tillgänglig och genom att införandet av kostnadsindex mellan parterna i enlighet med livsmedelsmarknadsombudsmannens förslag främjas utan att avtalsfriheten kränks.”

Enligt avsnitt 4.1 i slutrapporten av den parlamentariska bedömningsgruppen för jordbrukets lönsamhet och utvecklingsutsikter (nedan Maka-rapporten) inrättas i början av regeringsperioden lagberedningsprojekt för att se över livsmedelsmarknadslagen, konkurrenslagen och upphandlingslagen i syfte att utveckla livsmedelskedjan och stärka primärproduktionens position inom delområdet för varje lag. I Maka-rapporten fästs särskild uppmärksamhet vid att säkerställa den informationsgång som förutsätts för den bevakning av marknaden som ingår i livsmedelsmarknadsombudsmannens uppgifter och vid att skapa ett tätare samarbete med Konkurrens- och konsumentverkets konsekvensbedömningsenhet för att möjliggöra kontinuerlig bevakning. I Maka-rapporten föreslås bland annat att ombudsmannens rätt att få information utvidgas så att denne i större utsträckning än för närvarande har rätt att få information som hänför sig till utredning av marknadens funktion eller marknadsförhållandena på ett mer allmänt plan och på ett sådant sätt att samarbetet kring analysen av information hos ombudsmannen och Konkurrens- och konsumentverket intensifieras.

Riksdagen har gett sitt svar (RSv 267/2022 rd – RP 283/2022 rd) där riksdagen förutsätter att statsrådet bereder en proposition om ändring av konkurrens- och livsmedelsmarknadslagstiftningen så att förändringar på marknaden bättre kunde förmedlas vidare i livsmedelskedjan till exempel genom ett kostnadsindex och kortare prissättningsperioder. Därtill förutsätter riksdagen att statsrådet utreder metoder för att förbättra tillgången till uppgifter om livsmedelsmarknaden och bereder behövliga lagändringar om insamling och behandling av uppgifter. Propositionerna om detta skulle lämnas till riksdagen före utgången av 2024.

Jord- och skogsbruksutskottet konstaterade i sitt betänkande (JsUB 11/2024 rd – RP 84/2024 rd) att handeln med butikskedjornas egna märken (Private Label, nedan PL-produkter) är förknippad med en slags dubbelroll när PL-produkter som tillverkas på beställning konkurrerar med andra produkter från samma leverantör. Det medför utmaningar när det gäller att säkerställa skyddet för affärshemligheter. Utskottet ansåg det vara viktigt att man i den andra fasen av lagstiftningsprojektet om livsmedelsmarknaden beaktar ovannämnda frågor som gäller PL-produkter.

1.1 Bakgrund

Jord- och skogsbruksministeriet tillsatte den 20 oktober 2023 ett projekt, vars uppdrag är att bedöma lagstiftningsbehovet i synnerhet för att säkerställa livsmedelsmarknadsombudsmannens tillgång till information och bereda en

regeringsproposition i anslutning till detta så att den presenteras för riksdagen hösten 2024 (beredningsunderlaget till propositionen finns i den offentliga tjänsten på adressen <https://vm.fi/sv/projekt-och-lagberedning> med identifieringskoden [MMM040:00/2023](#)). Projektet genomfördes vid jord- och skogsbruksministeriet som tjänsteuppdrag. En regeringsproposition (RP 84/2024) baserad på projektet lämnades till riksdagen i september 2024. Propositionen utvidgade livsmedelsmarknadsombudsmannens rätt att få information så att denne i större utsträckning fick rätt att få information som hänför sig till utredning av marknadens funktion eller marknadsförhållandena på ett mer allmänt plan och på ett sådant sätt att samarbetet kring analysen av information hos ombudsmannen och Konkurrens- och konsumentverket intensifierades. I propositionen föreslogs dessutom vissa ändringar på grund av behov som dykt upp vid genomförandet av livsmedelsmarknadslagen. Dessa gällde i synnerhet precisering av bestämmelserna om annullering av order och vissa förbjudna betalningar. Dessutom föreslogs en precisering av ikraftträdandebestämmelsen i en tidigare lag om ändring av livsmedelsmarknadslagen. Ändringarna i livsmedelsmarknadslagen och konkurrenslagen enligt propositionen trädde i kraft den 1 januari 2025.

Denna proposition är den andra fasen av det ovannämnda lagstiftningsprojektet. I denna proposition granskas andra behov av att ändra livsmedelsmarknadslagen relaterade till regeringsprogrammet, Maka-rapporten och riksdagens uttalanden. I den beaktas riktlinjerna relaterade till ärendet av styrgruppen som tillsattes den 30 oktober 2023 (Suomalaisen ruuantuotannon strategian ja ruoka-alan kasvuohjelman toimenpiteiden sekä maatalouden tulosta kehitysnäkymien parlamentaarisen arviointiryhmän loppuraportissa tunnistettujen lainsäädäntöhankkeiden valmistelu ja toteuttaminen, MMM042:00/2023).

Utvecklingsbehoven relaterade till offentlig upphandling granskas vid arbets- och näringsministeriet. Regeringens proposition med förslag till ändring av upphandlingslagen TEM014:00/2024 lämnades till riksdagen den 5 februari 2026. I reformen av upphandlingslagen beaktas beredskap och försörjningsberedskap i större utsträckning än tidigare. I motiveringstexterna förklaras betydelsen av ansvarsfulla och säkra livsmedelsupphandlingar. Reformen av upphandlingslagen uppmuntrar till marknadsdialog och förpliktar till att dela upp upphandlingarna i delar. Förhoppningen är att dessa ändringar ska öka möjligheterna för små och medelstora företag att delta i offentlig upphandling. Dessutom har finansministeriet berett nya allmänna avtalsvillkor för offentlig upphandling av varor och tjänster och de innehåller möjligheten att använda index som prisändringsvillkor och beaktar den kortare betalningstiden i betalningsvillkoren i livsmedelsmarknadslagen. De nya avtalsvillkoren trädde i kraft våren 2025, men deras innehåll kan ännu komma att ändras när eventuella ändringar i upphandlingslagen träder i kraft.

1.2 Beredning

Beredningen av regeringens proposition har styrts av styrgruppen för beredningen av ändringarna i livsmedelsmarknadslagstiftningens andra fas som tillsatts av jord- och skogsbruksministeriet. I projektets andra fas görs en mer omfattande bedömning av behoven av ändringar i lagstiftningen om livsmedelsmarknaden och propositioner om dessa bereds. Ordförande för styrgruppen är statssekreterare Päivi Nerg och vice ordförande kanslichef Pekka Pesonen från jord- och skogsbruksministeriet. Medlemmarna utgörs av samhällsrelationsdirektör Jukka Ihanus från Livsmedelsindustriförbundet rf, verkställande direktör Tuula Loikkanen från Finlands Dagligvaruhandel rf och jordbruksdirektör Johan Åberg från Centralförbundet för lant- och skogsbruksproducenter MTK rf. Styrgruppens permanenta sakkunniga är avdelningschef Minna-Mari Kaila från jord- och skogsbruksministeriet, regeringsråd Markus Lounela från jord- och skogsbruksministeriet samt lantbruksråd Anna-Leena Miettinen från jord- och skogsbruksministeriet. Regeringssekreterare Ilona Rauhanen,

konsultativ tjänsteman Pekka Sandholm, specialsakkunnig Auli Väänänen och lagstiftningsråd Riitta Kokko-Herrala, alla från jord- och skogsbruksministeriet, har verkat som sekreterare. Arbetsgruppen har tillsatts för mandatperioden 4.12.2024–28.2.2026.

Jord- och skogsbruksministeriet tillsatte en beredningsgrupp för att bereda ändringarna av livsmedelsmarknadslagstiftningen i den andra fasen av regeringens proposition. Beredningsgruppens uppdrag går ut på att granska behoven av ändringar av livsmedelsmarknadslagen med beaktande av styrgruppens riktlinjer. Beredningsgruppen bedömer också ytterligare behov av att ändra livsmedelsmarknadslagen utifrån pågående utredningar, arbetsgrupper och strategiskt arbete. Beredningsgruppens ordförande är avdelningschef Minna-Mari Kaila och vice ordförande lantbruksråd Anna-Leena Miettinen från jord- och skogsbruksministeriet. Medlemmarna utgörs av regeringsråd Markku Lounela från jord- och skogsbruksministeriet, forskningschef Milla Määttä från Konkurrens- och konsumentverket samt livsmedelsmarknadsombudsman Jarno Sukanen. Permanenta sakkunniga är vice verkställande direktör Veli-Matti Aittoniemi från Turism- och Restaurangförbundet rf, samhällsrelationsdirektör Jukka Ihanus från Livsmedelsindustriförbundet rf, jurist Tea Taivalkoski från Finlands Dagligvaruhandel rf, jurist Kimmo Tammi från Centralförbundet för lant- och skogsbruksproducenter rf samt ombudsman Rikard Korkman Svenska Lantbruksproducenternas Centralförbund rf. Regeringssekreterare Ilona Rauhanen, konsultativ tjänsteman Pekka Sandholm, specialsakkunnig Auli Väänänen och lagstiftningsråd Riitta Kokko-Herrala, har verkat som beredningsgruppens sekreterare. Beredningsgruppen har tillsatts för mandatperioden 4.12.2024–28.2.2026.

Vid beredningen av regeringens proposition hörde jord- och skogsbruksministeriet aktörer inom primärproduktionen, industrin och handeln samt partihandeln och måltidstjänsterna. Dessa parter fick förhandsfrågor relaterade till livsmedelsmarknadens funktion och eventuella problem med den, såsom PL-produkter och kommersiella repressalier.

Utkastet till regeringens proposition har varit på remiss. Utkastet till regeringens proposition har offentliggjorts i utlåtandetjänsten. Remisstiden var sex veckor och pågick 31.10.2025–12.12.2025. Utkastet till regeringens proposition har också varit tillgängligt på jord- och skogsbruksministeriets webbplats.

Även rådet för bedömning av lagstiftningen lämnade ett utlåtande om utkastet till regeringens proposition den 5 februari 2026.

2 Nuläge och bedömning av nuläget

2.1 Nationell lagstiftning

2.1.1 Livsmedelsmarknadslagen

Bestämmelser om praxis som strider mot god affärssed inom jordbruks- och livsmedelskedjan finns i livsmedelsmarknadslagen, som trädde i kraft vid ingången av 2019. Dess innehåll kan indelas i fyra delar. För det första innehåller den bestämmelser om livsmedelsmarknadsombudsmannens uppgifter. För det andra innehåller lagen bestämmelser om köparens skyldighet att ingå avtal skriftligen och att iaktta minimiinnehållet i avtalen när det gäller köp av jordbruksprodukter från jordbruksproducenter och köparen är ett medelstort eller större än medelstort företag. Livsmedelsmarknadsombudsmannen övervakar efterlevnaden av kraven. För det tredje föreskrivs det om livsmedelsmarknadsombudsmannens uppgift att

övervaka förbudet enligt 1 § i lagen om reglering av avtalsvillkor mellan näringsidkare (1062/1993) (nedan *företagarskyddslagen*) mot att använda oskäligen villkor eller tillämpa oskäligen praxis samt förbudet enligt 1 § i lagen om otillbörligt förfarande i näringsverksamhet (1061/1978) mot att använda ett förfarande som strider mot god affärssed eller annars är otillbörligt mot en annan näringsidkare, när det gäller försäljning av jordbruksprodukter från producenter till livsmedelsindustrin eller parti- eller detaljhandeln, och försäljning av jordbruksprodukter eller livsmedel från livsmedelsindustrin till parti- eller detaljhandeln. Livsmedelsmarknadsombudsmannen har rätt att till marknadsdomstolen göra en framställning om meddelande av förbud och föreläggande av vite med stöd av lagarna i fråga.

Genom livsmedelsmarknadslagen har Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2019/63 om otillbörliga handelsmetoder mellan företag i jordbruks- och livsmedelskedjan (nedan *handelsmetodsdirektivet*) genomförts nationellt. Livsmedelsmarknadslagen innehåller förbud mot om otillbörliga handelsmetoder relaterade till handel med jordbruksprodukter och livsmedel, vilket handelsmetodsdirektivet förutsätter. Förbuden omfattar betalningstider som överskrider en viss längd, annullering av order med kort varsel, ensidiga ändringar av villkoren, betalningar som inte är kopplade till försäljningen och kommersiella repressalier på grund av att leverantören utövar sina avtalsenliga eller juridiska rättigheter. Dessutom föreskrivs om köparens skyldighet att skriftligen bekräfta av villkoren i ett leveransavtal på leverantörens begäran.

Även vissa andra förfaranden är förbjudna, om det inte separat avtalats om dem. Till dem hör returnering och bortskaffande av osålda jordbruksprodukter eller livsmedel, om köparen inte betalar för dem, samt betalningar till leverantören för lagring, skyltning med eller listning, eller tillhandahållande på marknaden. Utan separat avtal är det dessutom förbjudet att kräva betalning av säljaren för köparens reklam eller marknadsföring samt för personal som inreder lokaler som används vid försäljning av leverantörens produkter. Förbuden omfattar också praxis där köparen kräver leverantören att betala kostnader som orsakas av att köparen säljer produkter till nedsatt pris som en del av en marknadsföringskampanj, om det inte separat avtalats om detta.

Förbuden i livsmedelsmarknadslagen är förenliga med miniminivån enligt handelsmetodsdirektivet med undantag för bestämmelserna om betalningstid, annullering av order och returnering av leveranser. Förbudet mot annullering av order på färskvaror mindre än 30 dagar före leverans enligt handelsmetodsdirektivet har utvidgats till att gälla alla jordbruksprodukter och livsmedel. Även betalningstiden är enligt lagen i regel högst 14 dagar inom all handel med jordbruksprodukter och livsmedel, medan den enligt handelsmetodsdirektivet för andra produkter får vara högst 60 dagar och för färskvaror 30 dagar. Bestämmelsen om returnering har skärpts jämfört med handelsmetodsdirektivet så att förbudet enligt 2 f § är ovillkorligt. Enligt artikel 3.4 i handelsmetodsdirektivet ska de förbud som fastställs i punkterna 1 och 2 tillämpas i alla situationer som faller inom tillämpningsområdet för dessa förbud, oberoende av den rätt som annars skulle tillämpas på leveransavtalet mellan parterna. I ärenden som blir anhängiga i Finland gäller det således att säkerställa att förbuden enligt handelsmetodsdirektivet iakttas oberoende av vilken lag som tillämpas på leveransavtalet. I 1 § 3 mom. i livsmedelsmarknadslagen föreskrivs det därför att de paragrafer som anges i 2 mom. ska tillämpas oberoende av vilken stats lag som i övrigt är tillämplig på leveransavtalet, dock så att paragraferna inte tillämpas om leverantören har en årsomsättning på mer än 350 000 000 euro och köparen har en större omsättning än detta och så att 2 b § tillämpas endast till den del det är fråga om färskvaror. Utgångspunkten har varit att kravet på överordnade tvingande bestämmelser inte ska utsträckas till strängare nationella krav som avviker från handelsmetodsdirektivet. Kravet på överordnade tvingande bestämmelser gäller inte heller den nationella utvidgningen i anslutning till tillämpningsområdet till den del det är fråga om

tillämpning av förbuden också på varuleveranser där säljarens omsättning överstiger gränsen på 350 miljoner euro enligt direktivet och köparen har en större omsättning än detta.

Med stöd av 7 § 3 mom. i livsmedelsmarknadslagen övervakar livsmedelsmarknadsombudsmannen efterlevnaden av de förbud som avses i lagen om företagshemligheter (595/2018) i de leveransavtal som avses i 1 § 2 mom. i livsmedelsmarknadslagen. Livsmedelsmarknadsombudsmannen kan på begäran av en innehavare av en företagshemlighet eller en teknisk anvisning bistå innehavaren med att i domstol inleda och sköta ett ärende som gäller förbud, ersättning eller andra åtgärder som avses i lagen om företagshemligheter.

I 9 § i livsmedelsmarknadslagen föreskrivs att om livsmedelsmarknadsombudsmannen misstänker en överträdelse av reglering som omfattas av ombudsmannens tillsynsbehörighet, ska ombudsmannen genom förhandling försöka förmå näringsidkaren att frivilligt avstå från sitt lagstridiga förfarande. Detta är det primära sättet att avgöra överträdelser gällande tillämpningen av livsmedelsmarknadslagen. Livsmedelsmarknadsombudsmannen har rätt att ge en anmärkning och meddela en offentlig varning för ett förbjudet förfarande samt att förbjuda att förfarandet fortsätter eller förnyas och att hos marknadsdomstolen ansöka om att påföljdsavgifter påförs för överträdelser av kraven. En anmärkning kan ges om överträdelsen är ringa och ärendet inte föranleder strängare åtgärder. En offentlig varning kan meddelas om överträdelsen inte är ringa och köparen uppsåtligt eller av oaktsamhet bryter mot livsmedelsmarknadslagen. Livsmedelsmarknadsombudsmannen kan förbjuda köparen att fortsätta eller förnya ett förfarande som bryter mot livsmedelsmarknadslagen. Förbudet kan förenas med vite.

Livsmedelsmarknadsombudsmannen kan hos marknadsdomstolen ansöka om påförande av påföljdsavgift om köparen uppsåtligt eller av oaktsamhet bryter mot livsmedelsmarknadslagen och om överträdelsen är allvarlig, har pågått länge eller upprepats. Påföljdsavgiftens storlek ska baseras på en samlad bedömning, och när storleken bestäms ska hänsyn tas till överträdelsens art och omfattning, graden av klandervärdhet och överträdelsens varaktighet. Påföljdsavgiften får uppgå till högst en procent av köparens omsättning från handeln med produkter som omfattas av denna lags tillämpningsområde under det år då köparen senast var delaktig i överträdelsen. Om köparen är en myndighet får påföljdsavgiften uppgå till högst en procent av värdet på de årliga anskaffningarna av sådana produkter som omfattas av denna lags tillämpningsområde.

Förbud och påföljder som gäller företagshemligheter och tekniska anvisningar bestäms dock i enlighet med lagen om företagshemligheter, så att livsmedelsmarknadsombudsmannen på begäran kan bistå innehavaren av en företagshemlighet eller teknisk anvisning med att i domstol inleda och sköta ett ärende som avses i lagen om företagshemligheter.

2.1.2 Lagen om reglering av avtalsvillkor mellan näringsidkare

Med stöd av 7 § i livsmedelsmarknadslagen övervakar livsmedelsmarknadsombudsmannen efterlevnaden av 1 § i lagen om reglering av avtalsvillkor mellan näringsidkare (1062/1993), när det gäller försäljning av jordbruksprodukter från producenterna till livsmedelsindustrin eller parti- eller detaljhandeln och försäljning av jordbruksprodukter eller livsmedel från livsmedelsindustrin till parti- eller detaljhandeln.

Enligt 1 § i lagen om reglering av avtalsvillkor mellan näringsidkare får det i avtal mellan näringsidkare inte användas sådana villkor eller tillämpas någon sådan praxis som för de näringsidkare som är den andra parten i avtalen är oskäligen med beaktande av det behov av skydd som sistnämnda näringsidkare har till följd av sin svagare ställning samt övriga

omständigheter som inverkar på saken. Enligt regeringens proposition (RP 39/1993) är avsikten med propositionen att skydda särskilt små företag mot oskäligen avtalsvillkor. Enligt motiveringen till propositionen kan man till exempel inte skäligen förutsätta att en jordbrukare besitter samma specialkunskaper i avtalsrätt som en riksomfattande centralaffär, som i sin tjänst har sakkunniga som specialiserat sig dessa frågor. Avtal mellan jämbördiga företag ska således helt falla utanför tillämpningsområdet för de föreslagna stadgandena.

Enligt regeringens proposition (RP 57/2012) avses med avtalsvillkorspraxis sådan praxis eller ett sådant handelsbruk eller annat bruk som avtalsparterna tillägnat sig och som kan bli en del av avtalet och därigenom komplettera de avtalsvillkor som uttryckligen tas in i avtalet.

Avsikten är att 1 § i lagen om reglering av avtalsvillkor mellan näringsidkare kan tillämpas på alla typer av förmögenhetsrättsliga avtal som används eller som är avsedda att användas i näringsverksamhet. Förbudet gäller både allmänna avtalsvillkor som ingår i standardavtal och individuellt förhandlade avtalsvillkor. Avsikten har dock varit att lämna de enskilda fallen utanför lagens tillämpningsområde. Enligt motiveringen till regeringens proposition räcker det dock att avsikten är att villkoret ska användas i flera än ett avtal.

Eftersom en utfästelse om beloppet av det vederlag som ska erläggas inte till sin typ kan vara oskäligen på det sätt som avses i lagförslaget, kan paragrafens 1 mom. inte tillämpas på ett avtalsvillkor som reglerar beloppet av det avtalade vederlaget. Bestämmelsen kan däremot tillämpas på avtalsvillkor enligt vilka grunderna fastställs för hur vederlaget bestäms. Exempelvis kan ett avtalsvillkor enligt vilket den ena avtalsparten har rätt att ensidigt ändra det avtalade priset vara oskäligt för de näringsidkare som är den andra avtalsparten i avtalen. En myndighet ska emellertid inte bestämma priset för en prestation. Avsikten med bestämmelsen är inte att göra en prisreglering möjlig och inte heller att garantera näringsidkaren en skälig utkomst. Ett avtalsvillkors oskälighet ska bedömas utgående från hurdan villkoret i allmänhet är för näringsidkare som är den andra parten.

Lagen om reglering av avtalsvillkor mellan näringsidkare har tillämpats mycket sällan. Livsmedelsmarknadsombudsmannen kan i sin tillsyn hos marknadsdomstolen söka förbud mot användning av ovan avsedda lagstridiga avtalsvillkor eller handelsbruk. Om marknadsdomstolen meddelar förbud, ska det förenas med vite, om inte detta av något särskilt skäl är onödigt.

2.1.3 Lagen om otillbörligt förfarande i näringsverksamhet

Med stöd av 7 § i livsmedelsmarknadslagen övervakar livsmedelsmarknadsombudsmannen efterlevnaden av 1 § i lagen om otillbörligt förfarande i näringsverksamhet, när det gäller försäljning av jordbruksprodukter från producenterna till livsmedelsindustrin eller parti- eller detaljhandeln och försäljning av jordbruksprodukter eller livsmedel från livsmedelsindustrin till parti- eller detaljhandeln. Enligt 1 § 1 mom. i lagen om otillbörligt förfarande i näringsverksamhet får i näringsverksamhet icke användas förfarande, som strider mot god affärssed eller eljest är otillbörligt mot annan näringsidkare. Enligt paragrafens 2 mom. ska av marknadsföring tydligt framgå dess kommersiella syfte samt för vems räkning marknadsföringen bedrivs.

Enligt rättslitteraturen kan ett förfarande i ekonomisk verksamhet som en plikttrogen och ärlig näringsidkare iakttar och som godtas av konkurrenter och kunder betraktas som god affärssed (Kalle Määttä: Sopimaton menettely elinkeinotoiminnassa. 2018). I enlighet med vad som konstateras i förarbetena till 1 § 1 mom. till lagen om otillbörligt förfarande i näringsverksamhet

(RP 114/1978 rd) kan bland annat internationella grundregler för reklam ge stöd för tolkningen av god affärssed.

Lagen om otillbörligt förfarande i näringsverksamhet har ofta tillämpats vid bedömning av marknadsföring och reklam. Livsmedelsmarknadsombudsmannen kan i sin tillsyn hos marknadsdomstolen söka förbud mot användning av ovan avsedda otillbörliga förfarande eller marknadsföringsmetod enligt 1 § lagen. Om marknadsdomstolen meddelar förbud, ska det förenas med vite, om inte detta av något särskilt skäl är onödigt.

2.1.4 Konkurrenslagen

Syftet med konkurrenslagen är att skydda en sund och fungerande ekonomisk konkurrens mot skadliga konkurrensbegränsningar. Konkurrenslagen förbjuder bland annat missbruk av dominerande marknadsställning (7 §) samt avtal mellan näringsidkare, beslut av sammanslutningar av näringsidkare och samordnade förfaranden av näringsidkare som begränsar konkurrensen (5 §).

Enligt 4 a § i konkurrenslagen ska en näringsidkare eller en sammanslutning av näringsidkare med en marknadsandel om minst 30 procent av detaljförsäljningen i dagligvaruhandeln i Finland anses ha en dominerande marknadsställning på marknaden för dagligvaror i Finland. Marknaden för dagligvaruhandeln omfattar såväl detaljmarknaden som upphandlingsmarknaden. Syftet med bestämmelsen som trädde i kraft i början av 2014 är uttryckligen att hindra upprätthållande av oskäligen och diskriminerande handelsseder med stöd av en stark marknadsställning samt att säkerställa att stora aktörer inom dagligvaruhandeln inte stärker sin egen marknadsställning med andra medel än med sedvanliga och objektivt godtagbara konkurrensmetoder (RP 197/2012 rd).

Konkurrenslagens 4 a § kompletterar den allmänna bestämmelsen som förbjuder missbruk av dominerande marknadsställning enligt 7 § i konkurrenslagen. Konkurrenslagens 4 a § gäller endast konstaterande av att en dominerande marknadsställning föreligger på upphandlings- eller försäljningsmarknaden inom dagligvaruhandeln. Vid tillämpningen av förbudet mot missbruk iakttas allmänna principer inom rättspraxis relaterade till genomförandet av konkurrenslagen samt tillämpningen av 7 § i konkurrenslagen och innehållsmässigt motsvarande artikel 102 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (EUF-fördraget). Specialbestämmelsen har alltså inte kompletterat rekvisiten för marknadsmissbruk enligt 7 § i konkurrenslagen med nya förfaranden som bör betraktas som missbruk eller i övrigt påverkat tillämpningen av bestämmelsen på livsmedelskedjan.

I 5 § i konkurrenslagen föreskrivs om förbjudna konkurrensbegränsningar mellan näringsidkare. Förbjudna är särskilt sådana avtal mellan näringsidkare, beslut av sammanslutningar av näringsidkare samt samordnade förfaranden av näringsidkare som innebär att inköps- eller försäljningspriser eller andra affärsvillkor direkt eller indirekt fastställs eller att produktion, marknader, teknisk utveckling eller investeringar begränsas eller kontrolleras. Förbjudna enligt 5 § i konkurrenslagen är dessutom till exempel sådana avtal, beslut och samordnade förfaranden som innebär att marknader eller inköpskällor delas upp eller att olika villkor tillämpas för likvärdiga transaktioner med vissa handelspartner, varigenom dessa får en konkurrensnackdel, eller att det ställs som villkor för att ingå ett avtal att den andra parten åtar sig ytterligare förpliktelser som varken till sin natur eller enligt handelsbruk har något samband med föremålet för avtalet. Förbudet enligt 5 § gäller dock inte konkurrensbegränsande avtal, beslut eller samordnade förfaranden, som uppfyller förutsättningarna för de effektivitetsgrunder som fastställs i undantagsbestämmelsen i 6 § i konkurrenslagen.

Konkurrenslagens 5 § tillämpas inte på arrangemang som lantbruksproducenter, sammanslutningar av lantbruksproducenter, branschsammanlutningar eller sammanslutningar som bildas av sådana sammanslutningar har vidtagit, om arrangemanget uppfyller de innehållsmässiga förutsättningar som fastställts enligt artikel 42 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt på basis av vilka konkurrensreglerna i artiklarna 101 och 102 i det fördraget inte ska tillämpas. Syftet med bestämmelserna är att förbättra förhandlingspositionen för de svagaste parterna i livsmedelskedjan.

Konkurrens- och konsumentverket utövar sina befogenheter relaterade till verkställande av konkurrensbestämmelserna enligt konkurrenslagen. Enligt 1 § 2 mom. i konkurrenslagen ska vid tillämpningen av lagen i synnerhet beaktas att marknadens verksamhetsbetingelser och friheten att idka näring skyddas så att också kunderna och konsumenterna kan dra nytta av konkurrensen. Enligt motiveringen till denna bestämmelse i regeringens proposition (RP 88/2010 rd) hör skyddet av friheten att idka näring dock endast indirekt till konkurrenslagen: ingripande till exempel i oskäligt eller godtyckligt förfarande som ett företag i dominerande marknadsställning tillämpar på sina handelspartner förutsätter att förfarandet även har en direkt koppling till konkurrensens funktion på ett allmänt plan.

2.1.5 Lagen om offentlig upphandling och koncession

I lagen om offentlig upphandling och koncession (1397/2016, nedan upphandlingslagen) föreskrivs om konkurrensutsättningsförfaranden och verksamhetsskyldigheter som offentliga myndigheter och andra upphandlande enheter, som omfattas av lagens tillämpningsområde, ska iaktta vid upphandling. Upphandlingslagstiftningen har till ändamål att effektivisera användningen av allmänna medel, främja innovativ och hållbar upphandling av hög kvalitet samt garantera lika möjligheter för företag och andra sammanslutningar att erbjuda varor, tjänster och byggentreprenader vid anbudsförfaranden för offentlig upphandling. I regeringens proposition om ändring av upphandlingslagen som bereds för närvarande föreslås att lagens mål ska kompletteras med krav på att upphandlingar ska genomföras på ett ekologiskt, socialt och ekonomiskt hållbart sätt samt att även försörjningsberedskap och säkerhetsaspekter ska beaktas.

Syftet med Europaparlamentets och rådets direktiv 2014/24/EU om offentlig upphandling och om upphävande av direktiv 2004/18/EG (nedan upphandlingsdirektivet) är att garantera en fungerande europeisk inre marknad och en likvärdig och icke-diskriminerande behandling av alla anbudsgivare vid offentlig upphandling. Upphandlingsdirektivet lämnar inte något stort handlingsutrymme vid det nationella genomförandet. Sådant handlingsutrymme som direktivet ger finns i fråga om upphandling som underskrider EU-tröskelvärdet, men kraven enligt Europeiska unionens grundstadga.

Vid upphandlingar som överstiger EU-tröskelvärdena får i upphandlingskontraktet eller ramavtalet inte göras några väsentliga ändringar under kontraktsperioden utan ett nytt upphandlingsförfarande enligt upphandlingslagen. Ändringar får dock göras utan ett nytt upphandlingsförfarande när undantag om vilka föreskrivs närmare i 136 §, till exempel om behovet av ändringen har uppstått till följd av omständigheter som en omdömesgill upphandlande enhet inte hade kunnat förutse och ändringen inte påverkar kontraktets övergripande karaktär. Dessutom är ändringar motiverade om det är fråga om en ändring av ringa värde som underskrider EU-tröskelvärdena, och om ändringen inte påverkar kontraktets övergripande karaktär. Värdet av den sist avsedda ändringen ska vara lägre än 10 procent av det ursprungliga varuupphandlingskontraktets värde, och om flera ändringar görs successivt ska värdet bedömas utifrån det kumulativa nettovärdet av de successiva ändringarna.

2.1.6 Lag om tillsyn över förvaltningen och delningen av data samt dataförordningen

Information har en allt större betydelse för framgångsrik näringsverksamhet på livsmedelsmarknaden liksom i näringsverksamhet överlag. Information är tillgänglig via flera källor. Även maskiner och utrustning som används i näringsverksamhet samlar in information som kan användas för att utveckla affärsverksamheten. Denna information kallas data. Bestämmelser om vilka som kan ges åtkomst till sådan data och använda den finns i Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2023/2854 om harmoniserade regler för skälig åtkomst till och användning av data och om ändring av förordning (EU) 2017/2394 och direktiv (EU) 2020/1828 (dataförordningen). Syftet med dataförordningen är att trygga en rättvis digital operativ miljö, främja konkurrenskraftiga datamarknader, öppna möjligheter för datadrivna innovationer och på ett allmänt plan förbättra tillgången till data.

Dataförordningen kompletteras nationellt av lagen om tillsyn över förvaltningen och delningen av data (1148/2025), som trädde i kraft i början av januari 2026.

2.2 Självreglering

Nämnden för handelskutym inom livsmedelskedjan (EKKA) inrättades 2014 för att främja god handelskutym inom livsmedelssektorn. Som självregleringsorgan inom livsmedelskedjan har nämnden främjat god handelskutym inom sektorn. Livsmedelsindustriförbundet rf, Centralförbundet för lant- och skogsbruksproducenter MTK ry och Finlands Dagligvaruhandel rf inrättade nämnden 2014 och finansierade dess verksamhet fram till 2024. Alla aktörer i kedjan hade en representant i nämnden, vars styrka ansågs vara att aktörerna åtog sig att följa dess beslut och rekommendationer.

Livsmedelsmarknadslagen trädde i kraft i början av 2019, och när livsmedelsmarknadsombudsmannens verksamhet utvecklades ansåg aktörerna att självregleringen överlappade myndighetens verksamhet. Finansierarna beslutade att lägga ner nämndens verksamhet 2024.

Enligt 5§ i livsmedelsmarknadslagen ska livsmedelsmarknadsombudsmannen innan en rekommendation ges begära ett utlåtande av organet för självreglering inom livsmedelskedjan. Syftet med detta var att säkerställa att eventuella rekommendationer i liknande ärenden från olika parter var enhetliga. Eftersom nämnden har upphört med sin verksamhet, kan skyldigheten att begära utlåtanden strykas från lagen. Åren 2017–2024 gav nämnden 11 offentliga rekommendationer och flera utlåtanden som behandlade rättvis avtalspraxis i synnerhet när det gäller den svagare partens ställning.

Enligt nämnden bör avtalsviten vara skäliga och tydligt bundna till avtalsbrott. Skäliga viten gör avtalen mer rättvisa och minskar tvister. Villkoren för avslutande av långfristiga avtal bör vara skäliga, och uppsägning och hävning bör vara åtskilda. Enligt rekommendationen bör hävning förutsätta väsentligt avtalsbrott, och uppsägningstiden bör vara minst tre månader.

Ensidiga avtalsändringar inom köttproduktion bör enligt rekommendationen meddelas skriftligen och i god tid, eftersom det förbättrar producenternas ställning och minskar de produktionsrelaterade riskerna.

Enligt rekommendationen bör elektroniska auktioner vara transparenta och opartiska, att till exempel ordna en auktion utan avsikt att köpa produkter av vinnaren strider mot god handelskutym. Öppenhet ökar förtroendet och förbättrar marknadens funktion.

Enligt rekommendationen bör långfristiga avtal ha en genuin prisjusteringsmekanism. Långfristiga avtal som saknar prisjusteringsvillkor är oskäligen enligt nämnden, till exempel en betydande uppgång i produktionskostnaderna måste kunna beaktas. Nämnden rekommenderar att muntliga avtal alltid bekräftas skriftligt. Skriftliga avtal minskar missförstånd och förbättrar avtalens förutsebarhet.

När det gäller skyddet för den svagare avtalsparten rekommenderar nämnden att beakta producentens ställning, eftersom detta gör avtalen mer rättvisa och ökar förtroendet på marknaden samt minskar riskerna.

Märkningarna bör vara sanningsenliga och tydliga, eftersom det förbättrar konsumenternas förtroende och minskar förekomsten av vilseledande information.

Nämnden rekommenderar att information om handelns sortimentsperioder bör lämnas i god tid och opartiskt flera månader på förhand. Det förbättrar kedjans effektivitet och minskar svinnet.

Nämnden för handelskutym inom livsmedelskedjan rekommenderar att avtalsrelationer inom livsmedelskedjan bör basera sig på skriftliga avtal. Särskilt när en affärsförbindelse sträcker sig över en lång tid ska det alltid upprättas ett skriftligt avtal mellan avtalsparterna. I sådana fall ska det ingås ett skriftligt avtal även om den andra parten inte ens förstår att kräva ett sådant. Dessutom betonar nämnden att avtal utgör grunden för hela värdekedjan och omfattar delning av kommersiella risker. Därför rekommenderar nämnden att aktörerna inom sektorn bör se till att avtal inte ändras ensidigt.

Nämnden för handelskutym inom livsmedelskedjan rekommenderar att aktörerna inom livsmedelskedjan kommer överens om en jämlig fördelning av risker mellan avtalsparter när det gäller hållbarhetstider. Nämnden anser att en mer jämlig riskfördelning effektiviserar livsmedelskedjan och minskar behovet av att separat avtala om avtalsvillkoren. Dessutom leder det till att aktörer i olika förhandlingspositioner bemöts mer jämlikt och att risken för avslutande av affärsrelationer minskar för små aktörer.

På ett allmänt plan påpekar nämnden att handelns exceptionellt starka ställning på marknaden innebär att den har en särskild skyldighet att se till att den inte missbrukar sin ställning gentemot sina avtalsparter.

2.3 Livsmedelsmarknadsombudsmannens rekommendationer

När det gäller [avslutande av avtal](#) rekommenderade ombudsmannen 2021 att avtal inte bör avslutas ensidigt utan en motiverad orsak. Villkoren för avslutande borde tydligt framgå av avtalen, och ombudsmannen framhåller vikten av dialog och förutsebarhet mellan parterna.

På grund av de kraftigt stigande kostnaderna 2022 gav ombudsmannen två rekommendationer ”för att lösa kostnadskrisen och förbättra lönsamhetssituationen”. Enligt rekommendationen för precisering av avtalspraxis inom livsmedelskedjan bör avtalen beakta uppgången i produktionskostnaderna och kostnaderna delas rättvist inom livsmedelskedjan. Dessutom betonas långsiktigt samarbete och öppenhet i avtalsförhandlingar. Enligt rekommendationen måste det säkerställas att avtalen innehåller ett villkor för prisjustering. Vidare krävs det större flexibilitet i avtalen för aktörer inom den offentliga sektorn.

Rekommendationen om åtgärder för att förbättra lönsamheten inom livsmedelskedjan innehöll åtgärder genom vilka lönsamhetsproblemen inom jordbruket och livsmedelsekonomin kunde lindras. Rekommendationen fokuserar särskilt på samarbete mellan aktörer inom kedjan och

utveckling av ömsesidigt förtroende. Aktörerna uppmanas att vara mer aktiva när det gäller både att söka och att förmedla information. Tillgängliga forsknings- och marknadsdata måste utnyttjas mer effektivt för att förbättra lönsamheten.

Livsmedelsmarknadsombudsmannen föreslog också att det utvecklas kostnadsindex för livsmedelskedjan med vars hjälp man till exempel kan främja hur marknadsförändringar orsakade av produktionskostnader kan förmedlas i livsmedelskedjan. Utvecklingen av sådana index och ett effektivare utnyttjande av statistik över livsmedelskedjan vid uppföljningen av marknadens funktion och marknadsläget behandlas av en statistikarbetsgrupp som tillsatts av jord- och skogsbruksministeriet.

2.4 Allmänna avtalsvillkor för offentlig upphandling

Våren 2025 uppdaterade finansministeriet de allmänna avtalsvillkoren för offentlig upphandling (nedan JYSE-villkoren) för att i högre grad motsvara de aktuella behoven och regleringen. En viktig ändring i JYSE-villkoren är prisändringar som är bundna till indexvillkor. I villkoret beskrivs hur prisförändringar kan bindas till indexet. I betalningsvillkoren i JYSE-villkoren beaktas den kortare betalningstiden för livsmedel enligt livsmedelsmarknadslagen. Dessutom har det maximala skadeståndsansvaret för leverantörer sänkts. Skadeståndsansvarets maximibelopp uppgår i fortsättningen till upphandlingsavtalets värde, inte avtalets femdubbla dess värde.

I JYSE-villkoren beaktas kraven på avtal enligt upphandlingslagen i den utsträckning som det är möjligt i allmänna villkor. JYSE-villkoren används ofta som standardiserade avtalsvillkor i upphandlingsavtal mellan upphandlande enheter och leverantörer. Den omfattande tillämpningen av avtalsvillkoren har för sin del lett till att leverantörer av tjänster och varor vid offentlig upphandling allmänt känner till de villkor som tillämpas på avtal. De allmänna avtalsvillkoren kan komplettera villkoren i det egentliga upphandlingskontraktet.

Enligt JYSE-villkoren är upphandlingskontraktets pris fast under 12 månader från kontraktperiodens början, om inte något annat har avtalats. Beskrivningen av indexvillkor som ett alternativ till prisändringar harmoniserar användningen av indexvillkor i avtal. Omnämmandet av betalningstiden för livsmedel enligt livsmedelsmarknadslagen hjälper offentliga upphandlande enheter att beakta denna betalningstid.

Avsnittet Att beakta särskilt vid tillämpning av villkoren i JYSE 2025 VAROR lyfter fram kraven på betalningstider för upphandlingskontrakt om jordbruksprodukter och livsmedel enligt livsmedelsmarknadslagen. Enligt livsmedelsmarknadslagen är betalningstiden i allmänhet högst 14 dagar. Beställaren kan även fastställa en längre betalningstid på högst 30 dagar, om det inte är fråga om produkter som får illa.

Avsnittet Pris och ändring av pris beskriver prisändringar baserade på index, om parterna avtalat om det i upphandlingskontraktet. Om indexbaserade prisvillkor tillämpas har leverantören rätt att under kontraktperioden ändra priset på varor i förhållande till förändringar i indexet. Tillämpligt index anges i upphandlingskontraktet. Som basal används det första indextal som publiceras efter avtalets ikraftträdande. Ändringen justeras baserat på det senast publicerade indextalet vid den tidpunkt då prisändringen föreslås.

Leverantören ska lämna ett skriftligt förslag om prisändringen minst tre månader innan den träder i kraft. Prisändring kan träda i kraft tidigast 12 månader efter kontraktperiodens början eller från den föregående prisändringen som gjorts på initiativ av leverantören. Beställaren har på motsvarande sätt rätt att förutsätta att priset ändras enligt förändringen i indexet.

Ytterligare information JYSE 2025 VAROR:

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/items/bbf5bde5-879f-4366-8c16-22e8f72315fd>

2.5 Producentorganisationerna

Jordbruksproducenter kan organisera sig som en producentorganisation. Producentorganisationer kan avvika från EU:s konkurrenslagstiftning, och medlemmarna kan avtala om till exempel priser och produktionsvolym.

I praktiken är en producentorganisation ett aktiebolag, ett andelslag eller en förening, som strävar efter ett visst mål och som Livsmedelsverket har godkänt som producentorganisation. Till exempel är målet för producentorganisationssystemet inom frukt- och grönsaksbranschen att stärka frukt- och grönsaksproducenternas ställning på marknaden. Producentorganisationerna inom frukt- och grönsaksbranschen är marknadsföringssammanslutningar som bildats av producenter och som bistår sina medlemmar i bland annat planering av produktionen, marknadsföring och utveckling av odlingsmetoder. För operativa program som utvecklar producentorganisationernas verksamhet betalas EU-stöd. För att få EU-stöd ska en producentorganisation vara ett andelslag eller aktiebolag som godkänts av Livsmedelsverket och som uppfyller kraven för godkännande. En producentorganisation ska bestå av minst fem producentmedlemmar eller värdet av dess saluförda produktion ska vara minst 500 000 euro. En producentorganisation inom frukt- och grönsaksbranschen ska uppfylla bägge förutsättningarna för godkännande: minst fem producentmedlemmar och värdet av dess saluförda produktion ska vara minst 500 000 euro. Organisationen ska upprätta stadgar som fastställer bland annat medlemmarnas skyldighet att sälja sina produkter via organisationen.

2.6 Statistik över livsmedelskedjan

År 2024 tillsatte jord- och skogsbruksministeriet en arbetsgrupp för utveckling av statistikföringen inom livsmedelskedjan för att genomföra regeringsprogrammets skrivning om att förbättra primärproducenternas förhandlingsposition genom att statistik som beskriver kostnaderna i de olika delarna av livsmedelskedjan görs allmänt tillgänglig. Arbetsgruppens centrala mål är att komma med förslag till utveckling av statistiken inklusive relevanta åtgärder, lagändringar och finansiering av åtgärderna. Dessutom bedömer arbetsgruppen resursbehoven och konsekvenserna av utvecklingen av statistiken samt möjligheterna att utnyttja ny statistik.

Arbetsgruppen har konstaterat att statistik information bör möjliggöra uppföljning av marknadens och kedjans funktion för att bilda en gemensam lägesbild och förbättra primärproducenternas ställning. För det behövs information om priser och volymer från olika delar av kedjan. Dessutom bör statistiken över lönsamheten för olika produktionssektorer inom primärproduktionen utvecklas. En mer öppen delning av information anses öka balansen i bland annat avtalsförhandlingar i livsmedelskedjan. Dessutom anses det relevant att framöver regelbundet få information om PL-produkternas åtgång enligt produktgrupp i förhållande till märkesprodukter samt om PL-produkternas grad av inhemskt ursprung. För närvarande offentliggör PTY årligen information om handelns egna varumärkens andel av alla dagligvaruinköp, inklusive livsmedel. Import och export av livsmedel kan följas upp månatligen med hjälp av Tullens utrikeshandelsstatistik, Utrikeshandel med varor, statistikbeskrivning – Tullen Statistik Importstatistiken visar de viktigaste produktgrupperna enligt värde och förändringen från föregående period. Statistiken anger inte om produkterna är andra producenters märkesvaror eller handelns egna märkesvaror eller råvaror för dem.

Regeringen fortsätter att utreda utvecklingen av en statistikhelhet som beskriver livsmedelsmarknadens funktion och statistik över den produktgruppsspecifika

marknadsandelen för och graden av inhemskt ursprung i handelns PL-produkter. Dessutom har det konstaterats att det behövs en gemensam portal för statistiken, där informationen är lättillgänglig. Utvecklingen den statistiska uppföljningen, som anses vara relevant, och säkerställandet av statistikens kontinuitet kräver ytterligare ekonomiska resurser.

Utöver marknadsinformation finns det allt mer information om hållbarhet och spårbarhet i livsmedelskedjan. Data relaterade till livsmedelsproduktionens hållbarhetskonsekvenser främst från primärproduktion har delvis blivit lagstadgade (bl.a. CSRD dvs. Corporate Sustainability Reporting Directive, på svenska direktivet om företagens hållbarhetsrapportering och EUDR dvs. European Union Deforestation Regulation, på svenska avskogningsförordningen) och delvis baserade på frivilliga certifikat och köparnas hållbarhetsmål.

2.7 Samråd med aktörer inom livsmedelskedjan

Samråd med livsmedelskedjan om livsmedelsmarknadens funktion ordnades av tjänstemän vid jord- och skogsministeriet som deltar i beredningen av reformen av livsmedelsmarknadslagen. På förslag av intresseorganisationerna hördes primärproducenter och livsmedelsföretag. De hörda representanterna för primärproduktionen och industrin kom från olika produktionssektorer samt olika storlekskategorier och regioner.

När det gäller aktörer inom handeln hördes representanter för Lidl Suomi Ky, KESKO Oy, SOK och Tokmanni Group Oy. När det gäller offentlig upphandling av livsmedel hördes Hansel Ab och dess kunder samt en stad som upphandlar livsmedel självständigt.

I sammanfattningarna av samråden beskrivs de centrala frågor som lyftes fram i diskussionerna enligt den hörda partens erfarenheter.

2.7.1 Samråd med handeln

Representanterna för handeln ansåg att eventuell ny reglering ökar onödig byråkrati och medför oförutsedda konsekvenser. Man oroade sig också för att nationell specialreglering kan leda till ökade inköp av importerade livsmedel inom handeln, om regleringen av dessa livsmedel är lättare. Stora aktörer skulle sannolikt kunna hantera ytterligare reglering, medan den för mindre aktörer kunde orsaka resursbehov. Den administrativa bördan skulle öka avsevärt, om PL-produkter separerades från övriga inköp.

Handeln ansåg att PL-produkterna var jämställda med märkesprodukter. Handeln säljer det som konsumenterna vill köpa, och under de senaste åren har priset blivit allt viktigare för konsumenterna. Olika handelskedjor har också olika strategier för sina egna varumärken och andra varumärken. Eftersom handelns egna varumärken ansågs vara mycket viktiga för konsumenterna, var det motiverat att sälja dem.

Handeln och livsmedelsindustrin sades samarbeta i utvecklingen och produktionen av PL-produkter. Eftersom handeln har egen produktutveckling och känner till konsumenternas behov, kan denna kännedom utnyttjas i produktutvecklingen. Detta ansågs gynna hela livsmedelskedjan.

Enligt aktörerna för handeln tar de inte ut avgifter för hyllutrymme eller returnerar produkter. Sortimentet och hyllutrymmet styrs av konsumenternas preferenser och allt mer av AI utifrån åtgångsdata. Handeln ansåg att gynnande av PL-produkter borde definieras exakt innan det kan regleras. Enligt handeln har sortimenten olika prispoäng. Vissa produkter konkurrerar med priset, medan vissa produkter gör det med andra egenskaper.

Enligt handeln har det ingen betydelse för råvarupriset som primärproducenten får om industrin tillverkar egna märkesprodukter eller PL-produkter av råvarorna. Vissa aktörer inom livsmedelsindustrin fokuserar på förädling av PL-produkter, medan andra överväger tillverkning av dem från fall till fall, och så finns det aktörer som inte vill bli involverade i tillverkning av PL-produkter. Alla förädlingsföretag köper dock råvarorna till marknadspris.

Handeln ansåg att den bär ansvar för leveranskedjan och att prisförhandlingar förs vid behov, bägge parterna ska ha en genuin förhandlingsvilja. Avtal ingås helst på lång sikt, eftersom det främjar leveranssäkerheten och leverantörens möjlighet att investera i produktionen. Enligt handeln har den under de senaste åren i exceptionella förhållanden förhandlat om priser med leverantörer mitt under avtalsperioden. Däremot har det varit svårare att påbörja nya förhandlingar med den offentliga sektorn.

Handeln konstaterade att konkurrenslagstiftningen för sin del begränsar delning av information inom livsmedelskedjan. Diskussioner om insamling och delning av information har förts med Konkurrens- och konsumentverket. Redan i dag erbjuder handeln sina leverantörer informationspaket till självkostnadspris. Handeln konstaterade att lagstadgade skyldigheter förutsätter en hel del information om kedjan uppströms, till exempel relaterad till hållbarhetsrapportering.

Handeln betonade att kommersiella repressalier inte har observerats och att även leverantörer kan tillgripa sådana metoder. En omvänd bevisbörda i sådana fall skulle avsevärt öka den administrativa bördan.

Enligt handeln belastar det alltför stränga förbudet mot returnering enligt den gällande livsmedelsmarknaden marknaden mest. Handeln anser att även leverantörer ofta har ett intresse att leverera en större mängd produkter och sedan återta osålda produkter. I synnerhet inom bageriprodukter har detta varit ett problem. I vissa fall kan osålda produkter ha värde för leverantören men inte för handeln.

2.7.2 Samråd med måltidstjänster

Enligt måltidstjänsterna förser PL-verksamheten den finska marknaden med produkter som uppfyller kundernas behov och krav till konkurrenskraftiga priser. Under avtalsperioder erhålls PL-produkter tillverkade med egna recept, vilket är viktigt för att få tillgång till nya produkter eller produkter som inte annars skulle finnas på marknaden.

Användningen av PL-produkter varierar mellan kunderna. När avtal konkurrensutsätts finns det färre produkter, men under avtalsperioden kan nya produkter lanseras enligt villkoren. Eftersom PL-produkter dessutom är förmånliga, köps det också av dem utanför sortimentet. Om en enskild leverantör har tillfälliga leveransproblem kan partihandeln ersätta dem med PL-produkter för att fullgöra leveransvillkoren.

En utmaning är enligt måltidstjänsterna att PL-produkter saknar produktinformation som normalt fås via Synkka-systemet. Om priset vore detsamma skulle den ursprungliga tillverkarens produkter prefereras.

Längden på samordnad upphandling i form av ramavtal får enligt upphandlingslagen vara högst fyra år. Anbudsgivaren ska fastställa priset på produkten för hela avtalsperioden. Prisändringar gäller de kostnadsfaktorer som inte har kunnat beaktas när anbudet lämnades.

Enligt ramavtal om livsmedelsupphandlingar kan priserna i allmänhet justeras en eller två gånger om året. Inom grönsaksprodukterna kan priser justeras rentav varje månad eller vecka. Enligt Hansels avtal justeras priser på grönsaker (färska, hackade och djupfrysta) och färska fiskprodukter med 4 månaders intervall. För alla andra produkter justeras priserna med sex månaders intervall. Enligt Hansel har detta fungerat väl.

Hansel konstaterade att prisjusteringsprocesser slukar resurser av alla avtalsparter. Prisjusteringsmotiveringarna framställs per produktrad, och produkthelheten på 1 400–1 600 produkter i konkurrensutsättningar av partihandel med livsmedel kräver resurser och kompetens av leverantörer.

Inom den offentliga sektorn är stabila och förutsebara priser viktiga med tanke på verksamheten, och långa avtalsperioder och längre prisjusteringsintervaller stabiliserar verksamheten. Matlistor planeras cirka ett halvt år på förhand, och stora måltidsleverantörer kan inte göra snabba ändringar i matlistorna. Måltidsleverantörer lämnar information om följande års måltidspriser i maj året innan till offentliga beställare (kommuner). Offentliga beställare höjer måltidspriserna endast i exceptionella situationer.

Skattemyndigheten fastställer beloppet av måltidsförmånen en gång om året, och det ska iakttas. Måltider ska tillredas till detta belopp. Summan innehåller alla produktionskostnader. Priset på måltider för studerande fastställs genom förordning. Kunden eller den köpta tjänsten ska tillreda måltiderna till detta belopp.

Prisändringar kan föreslås utifrån allmänna kostnadsfaktorer. Priserna enligt avtalen om måltidstjänster är ofta indexerade; flera produktgruppsspecifika index används. I Hansels avtal används Statistikcentralens producentprisindex 2015=100 (basprisindex för hemmamarknadsvärden).

I avtal om upphandling av livsmedel strävar parterna efter att införa villkor för exceptionella förhållanden. Offentliga kunder kan inte avbryta tillhandahållandet av tjänster och hamna i en situation utan avtal. Vid störningar ska tjänster tillhandahållas utan avbrott. Inom den offentliga sektorn finns det väldigt lite rum för tilläggsbudgetar. Tjänster tillhandahålls med skattepengar, och upphandlingspriser kan inte direkt överföras till kund- eller beställarpriser.

Hansel konstaterade att det i princip är förbjudet att ändra avtalsvillkor. Avtalsvillkoren möjliggör hävning av avtal. Tid reserveras för avbrytande eller avslutande av avtal beroende på hur länge det tar att konkurrensutsätta ett nytt avtal. Ett annat alternativ är att annonsera avtalsändringar via Hilma. Om klagomål riktas mot en Hilma-annons ska konkurrensutsättning startas. För ett företag av Hansels storlek är det omsättningsbaserade vitet minst 10 miljoner euro. Ändring av avtalsvillkor baserar sig alltid på övervägd risktagning.

Enligt måltidstjänsterna bör en exceptionell force majeure-situation definieras exakt så att den inte lämnar rum för tolkning. I förhandlingar bör bägge parterna genuint sträva efter en lösning som de kan nöja sig med. Målet är att tillhandahålla tjänsterna i alla situationer, men i en oskälighets situation är det bättre att omförhandla än situationen leder till att avtalet hävs på grund av avtalsbrott. Dessutom konstaterades det att det efter en exceptionell situation vore viktigt att även möjliggöra prissänkningar, om produktionskostnaderna minskar.

Till exempel 2023 då livsmedelspriserna steg i en snabb takt varierade den procentuella prisförhöjningen enligt produktgrupp från i genomsnitt 11 procent till mer än 40 procent i vissa fall. Partihandelsavtalen uppvisade de största förhöjningarna, medan förhöjningarna för de andra avtalen var förenliga med avtalsvillkoren (indexbundna prisförhöjningar). År 2023 fick

måltidstjänsterna exceptionellt en extra prisförhöjning på 5 procent mitt under avtalsperioden och ytterligare en förhöjning på 5 procent därpå följande år. På grund av de stigande kostnaderna måste måltidstjänsterna anpassa sin verksamhet genom att införa förmånligare produkter på matlistan.

Enligt måltidstjänsterna och Hansel kan bestämmelsen om inledande av omförhandlingar på grund av exceptionella förhållanden medföra utmaningar med tanke på 136 § i upphandlingslagen och i synnerhet möjligheten att ändra avtal enligt 136 § 2 mom. i upphandlingslagen. Om avsikten är att med stöd av denna bestämmelse möjliggöra justering av avtalspriser ska sådana villkor enligt 136 § 2 mom. 1 punkten i upphandlingslagen vara klara, exakta och entydiga. I sig kan omförhandlingar av avtal såklart påbörjas, om förfarandet för detta kan beskrivas tillräckligt klart, exakt och entydigt. Upphandlingslagen medför dock utmaningar när det gäller vad som de facto avtalas i förhandlingarna. Ett allmänt villkor för prisjusteringar inom ramen för avtalsförhandlingar uppfyller antagligen inte kraven enligt 136 § 2 mom. 1 punkten i upphandlingslagen. De hörda parterna konstaterade att en sådan bestämmelse kommer att medföra utmaningar för upphandlande enheters verksamhet med beaktande av begränsningarna enligt 136 § i upphandlingslagen.

Vid samrådet om marknadens funktion konstaterades att det inom sektorn finns få företag som kan uppfylla måltidstjänsternas behov och krav, till exempel när det gäller transportmateriel, underleverantörsnätverk, system och rapportering samt tillräckliga produktvolym och -sortiment. Marknadsdialog och samarbete anses vara viktigt.

2.7.3 Samråd med livsmedelsindustrin

Enligt livsmedelsindustrin har den andel som handelns egna märkesprodukter (PL-produkter) står för ökat avsevärt i flera produktkategorier. PL-produkterna ger tillverkare viktiga affärsmöjligheter, men de medför också många utmaningar som särskilt anknyter till centralhandelns starka förhandlingsposition. Många aktörer anser att det är nödvändigt att tillverka PL-produkter för att komma in på marknaden.

För en del är PL-produkter en framgångsberättelse, medan andra ansåg att de åsidosätter egna varumärken och eroderar prisnivån.

När det gäller prissättningen av PL-produkter misstänkte de hörda att en liten marginal läggs på PL-produkter och en större på märkesprodukter, vilket kan leda till marginalisering av märkesprodukter. Ofta är även köparens förhandlare desamma vid inköp av märkesprodukter och PL-produkter, vilket innebär att köparna har ett informativt övertag.

Avtalen om tillverkning av PL-produkter sades ofta vara kortfristiga, och försäljningspriserna måste fastställas innan råvarupriserna är kända. Detta ansågs exponera leverantörerna för risker, i synnerhet i kristider. Prisförhandlingarna sades ofta vara ensidiga, och köparna kunde pressa ner priser utan faktiska avsikter att byta leverantör. Dessutom kan köparna kräva information om kostnadsstrukturen, vilket ansågs vara oskäligt då affärskritisk information avslöjas.

De hörda aktörerna ansåg att handelns struktur är problematisk. Några stora centralhandelsaktörer dominerar detaljhandeln i Finland, vilket skapar en oligopolistisk marknadsstruktur. Detta ansågs ge köparna mycket makt, vilket bland annat återspeglas i avtalsvillkoren, prissättningen och leveranskraven. Leverantörerna upplever att de ofta måste godta ogynnsamma villkor, såsom korta avtalsperioder, osäkra ordervolymer och stränga leveranskrav utan ömsesidiga åtaganden. Å andra sidan ansågs stora köparens kompetens och efterlevnad av lagstiftningen också väcka förtroende.

Aktörer inom livsmedelsindustrin tog upp flera former av praxis som ansågs vara orättvisa och delvis även förbjudna enligt den gällande livsmedelsmarknadslagen, såsom förlängda betalningstider, återkallande av order utan att betala ersättning, ensidiga kvalitetskrav samt avgifter för marknadsföring och försäljningsplatser. Leveranspriser fastställs inte heller skriftligt på begäran. Leverantörer får ofta stå för svinn, och betalning erhålls endast för sålda produkter. Även handelns auktioner ansågs vara mycket besvärliga, och en större transparens efterfrågades i fråga om dem.

Enligt livsmedelsindustrin har hållbarhetskraven ökat, och handeln kräver allt mer information om till exempel koldioxidfotavtryck och spårbarhet i produktionskedjan. Detta kan vara en utmaning i synnerhet för mindre aktörer, även om det samtidigt ger en möjlighet att skapa en egen profil på marknaden. Dessutom har certifieringssystem och hållbarhetsrapportering blivit allt vanligare, och kostnaderna och den administrativa bördan på grund av detta kan vara avsevärda.

Enligt de hörda aktörerna är de största problemen på marknaden betalningsdröjsmål och oklara faktureringsrutiner, återkallande av order och överföring av svinn till leverantörer, ensidigt fastställande av priser och villkor, PL-produkternas ställning och en ojämn delning av information. Aktörerna ansåg att mer transparenta rutiner, mer balanserade avtalsrelationer och bättre marknadsdata kunde främja leverantörernas ställning och en mer rättvis konkurrens på livsmedelsmarknaden.

2.7.4 Samråd med primärproducenter

Inom frukt- och grönsakssektorn marknadsförs produkter främst direkt för handeln eller centralhandeln, medan producenter inom andra produktionssektorer säljer sina produkter till förädlingsindustrin. Erfarenheterna varierar därefter. En del av de hörda parterna bedriver även småskalig förädlingsverksamhet.

Primärproducenterna upplever att marknadsmiljön är komplicerad och obalanserad samt att köparnas makt, avtalspraxis och administrativa krav avsevärt påverkar deras verksamhet. PL-produkterna ansågs ha blivit en central del av marknaden, men deras konsekvenser för producenternas ställning är tudelade.

Många producenter som säljer direkt till handeln ansåg att PL-produkter är nödvändiga för att klara sig på marknaden. De kan öka volymerna och öppna dörrar till nya kundrelationer, men samtidigt ansågs de försvaga producenternas förhandlingsposition. PL-produkter kan släppas på marknaden mycket snabbt efter att en ny märkesprodukt lanserats. Detta anses vara rättvist och förvränga konkurrensen.

Primärproducenterna upplever ofta att kontrakten är ensidiga och oklara. Prisförhandlingarna ansågs vara svåra, och det avtalas inte alltid om priserna på förhand. Priserna på säsong produkter meddelas ibland först efter leveransen, vilket ökar osäkerheten. Returneringspraxis sades basera sig på fotografier och tolkningar, och producenter kan vara tvungna att återta produkter på olika grunder. Avgifterna för hyll- och försäljningsplatser kan vara höga, och om avtalade leveransvolymerna inte uppnås påförs sanktioner.

Å andra sidan ansågs kontrakten medföra säkerhet och stabilitet, men de är också begränsande och till exempel direktförsäljning kan bli svårare. Enligt aktörerna är det svårt att ändra eller avsluta avtal om marknadsläget förändras. Många producenter har integrerat produktionen i den köpande och insatslevererande industrin med stränga avtal och upplever att de har mycket lite frihet på marknaden.

Betydelsen av data ökar hela tiden, men hanteringen av den konstaterades vara obalanserad. Det krävs hållbarhetsdata av producenterna, men att insamla data är dyrt och kräver arbete. Hållbarhetsdata anknyter ofta till certifieringssystem, vars årliga kostnader kan vara avsevärda. Handeln sades begära data, men utnyttjandet av dem ansågs inte alltid vara ansvarsfullt, och utlämnande av data kan leda till ofördelaktig behandling. Dessutom sades erhållande av handelns försäljningsstatistik kräva avgiftsbelagda tjänster.

När det gäller färskvaror är det inte möjligt att lagra dem, vilket konstaterades göra produktionen och försäljningen särskilt riskexponerad. Prisvariationerna är stora, och man strävar efter att balansera överproduktion med export.

Producenterna upplever att handeln och industrin inte förstår sig på jordbrukares vardag och kostnadsstruktur. Det konstaterades vara svårt att attrahera unga till sektorn på grund av osäkerheten och den svaga lönsamheten. Detta ansågs vara ett hinder för investeringar och generationsväxlingar, vilket hotar kontinuiteten inom sektorn. Remissinstanserna konstaterade att rekrytering av unga till branschen förutsätter stabilitet och lönsamhet för att trygga den inhemska livsmedelsproduktionens framtid.

Producenternas ställning på livsmedelsmarknaden upplevdes vara en utmaning i största allmänhet. PL-produkter, avtalspraxis, datakrav samt de upplevda variationerna i den regionala och produktkategorispecifika tillämpningen av livsmedelsmarknadslagen bildar en helhet i vilken producenterna upplever sig ha en svag ställning. Det behövs mer transparens och opartisk praxis som stöder producenternas prestationsförmåga och skapar incitament för utveckling inom sektorn. Hållbarhet och data bör utnyttjas rättvist och stödja producenter, inte öka den administrativa bördan.

2.8 Livsmedelsmarknadsombudsmannens enkäter

Under de senaste åren har livsmedelsmarknadsombudsmannen riktat enkäter om livsmedelsmarknadslagens ändamålsenlighet till aktörer inom olika sektorer. Enkäterna har genomförts med hjälp av webropol, och det är sannolikt att svaren domineras av aktörer som stött på problem på marknaden.

I en [enkät](#) riktad till primärproducenter inom köttbranschen hösten 2024 kartlades förekomsten av förbjudna handelsmetoder och andra problem under de senaste 12 månaderna för att få så aktuella svar som möjligt. Sammanlagt 230 aktörer inom köttbranschen svarade på enkäten.

Ett av de vanligaste problemen i handeln relaterad till primärproduktion inom köttbranschen ansågs vara ensidiga ändringar av villkoren. Sammanlagt 33 procent av dem som svarade på enkäten ansåg att detta var ett problem. Enligt svaren ändras villkoren ensidigt i synnerhet när det gäller priser. Dessutom ändras kvalitets- och rapporteringskraven samt leveranstiderna.

Sammanlagt 10 procent hade stött på problem med iakttagandet av betalningstider, och 6 procent berättade att de stött på problem relaterade till affärshemligheter eller tekniska anvisningar under de senaste 12 månaderna. Enligt svaren förekommer det problem relaterade till affärshemligheter till exempel när producenters byggnadstekniska data utan samtycke lämnas ut till andra producenter. Dessutom kan slakterier utan att betala ersättning kräva att producenter ska lämna ut viktig information, som påverkar produktionen och lönsamheten, för att sedan utan tillstånd vidarebefordra informationen till tredje parter.

Sex procent av dem som svarade på enkäten berättade att de stött på kommersiella repressalier under de senaste 12 månaderna. Enligt svaren går kommersiella repressalier i synnerhet ut på

att minska ordervolymer och hot om att avsluta orderingången. Endast en procent hade stött på förbjudna avgifter under de senaste 12 månaderna.

Sammanlagt 66 företag svarade på [enkäten](#) som riktade sig till leverantörer inom köttbranschen, vilket var cirka hälften av de företag som omfattades av enkäten. Sammanlagt 46 procent ansåg att betalningstider var ett problem inom kötthandel, medan 37 procent ansåg att ensidiga ändringar av villkor var det. När det gäller ensidiga ändringar av villkor ansåg de tillfrågade att det största problemet är att köparen dikterar avtalsvillkoren och ändrar dem ensidigt. De tillfrågade ansåg att leverantörer måste gå med på villkoren, eftersom den ömsesidiga handeln annars riskerade att minska. Enligt svaren görs ensidiga ändringar i synnerhet i betalningstider och priser.

Sammanlagt 33 procent av de tillfrågade ansåg att återkallande av order var ett problem. I synnerhet små företag upplevde att återkallande av order var ett problem. Enligt svaren ändras ordervolymer och även hela ordern kan återkallas med alldeles för kort varsel före leveransdagen.

Sammanlagt 22 procent av de tillfrågade ansåg att kommersiella repressalier var ett problem. Det största problemet när det gäller kommersiella repressalier ansågs vara att produkter utfasas från köparens sortiment. Sammanlagt 90 procent av de företag som stött på kommersiella repressalier ansåg att detta var ett problem. Sammanlagt 60 procent av de företag som stött på kommersiella repressalier ansåg att minskade ordervolymer var ett problem.

De vanligaste förbjudna avgifterna är avgifter för att produkter far illa eller försvinner, trots att detta inte har berott på leverantören. Sammanlagt 67 procent av de tillfrågade ansåg att förbjudna avgifter var ett problem. Näst mest förekommer det avgifter som inte anknyter till försäljning och avgifter för reklam och marknadsföring.

Andra problem inom kötthandeln som lyftes fram i enkäten var oskäligen villkor. Enligt svaren kan köpare kräva att leverantörer till exempel ska leverera produkter till handel inom 48 timmar från ordern. Inte heller avtal som är förenliga med ändringarna av livsmedelsmarknadslagen kan ingås, eftersom köparna även dikterar andra nya villkor. Detta kan rentav leda till hotelser om att handeln mellan köparen och leverantören kan upphöra helt om leverantören inte går med på avtalsvillkoren. De tillfrågade ansåg också att små aktörer har svårt att få sina produkter invalda i butikssortiment, eftersom de inte kan uppfylla alla krav, såsom streckkoder, ordersystem och betalningsvillkor.

En del ansåg också att prispförhandlingar var en utmaning med vissa köpare. Det är svårt att höja priser, eftersom det kan leda till mindre ordervolymer eller rentav till att produkter utesluts ur sortimentet. I värsta fall kan detta leda till att produkter måste säljas med förlust.

Även receptsystemen för private label-produkter, dvs. butikskedjornas egna märken, ansågs medföra problem. Det framgår av svaren att handeln kan kräva exakta recept för private label-produkter. Därefter kan handeln byta leverantör, som ska använda samma recept. Detta försämrar den ursprungliga leverantörens konkurrensställning på marknaden.

Sammanlagt 30 procent av de tillfrågade hade inte stött på problem i handeln med köttprodukter.

Enligt en [enkät](#) riktad till frukt- och bärproducenter våren 2024 ansåg 40 procent av de tillfrågade att ensidiga ändringar av till exempel avtalsvillkor, leveransvolymer och priser medförde problem. Cirka en fjärdedel ansåg att returneringar var problematiska. Det beställs för stora volymer, varefter beställaren vill returnera överblivna produkter utan att betala för dem.

Beställare har även strävat efter att returnera och ta ut avgifter för produkter som farit illa på grund av beställarens felaktiga hantering, till exempel för att produkter förvarats i för varma förhållanden. Enkäten besvarades av endast 45 producenter, och således blev svarsprocenten låg.

Enligt en [enkät](#) riktad till dryckesbranschen (läskedrycker, safter och alkoholdrycker) sommaren 2024 förekom det osunda handelsmetoder i synnerhet i betalningssätt och avtalspraxis. Hälften av de tillfrågade aktörerna hade stött på problem relaterade till betalningstider inom dryckesbranschen under de senaste 12 månaderna. Det största problemet med betalningstider ansågs vara att köparen inte betalat för produkterna inom de lagstadgade betalningstiderna. Sammanlagt 63 procent av de tillfrågade ansåg att detta var problematiskt. Sammanlagt 50 procent meddelade i sin tur att köparen inte hade betalat för produkterna inom de avtalade betalningstiderna. Sammanlagt 38 procent rapporterade om ensidiga ändringar av avtalsvillkor. Enligt svaren ändras i synnerhet villkor för betalningstider ensidigt. Även leveransdagar ändras ensidigt. En fjärdedel hade dessutom stött på problem med returneringar.

Enligt en [enkät](#) riktad till bageri- och konditoribranschen 2023 upplevde cirka hälften av de tillfrågade att det förekom problem med betalningstider inom branschen, i synnerhet relaterade till stora företag. Sammanlagt 43 procent rapporterade om problem relaterade till ensidiga ändringar av avtalsvillkor. I synnerhet små företag rapporterade att priser och leveransvolymen ändrats ensidigt. Dessutom berättade 37 procent att osålda varor returnerats till leverantören utan ersättning. Sammanlagt 31 procent hade råkat ut för kommersiella repressalier och 25 procent för återkallande av order alltför sent. Aktörerna inom branschen upplever att om de inte går med på köparnas förslag så föreligger det stor risk för att deras produkter utesluts ur köparens sortiment eller att ordervolymer minskas.

Livsmedelsmarknadsombudsmannens senaste enkät om PL-produkter genomfördes i maj-juni 2025. Resultaten av enkäten publiceras i november 2025. Enligt de tillfrågade medförde private label-produkter följande centrala utmaningar: små marginal, kostnadstryck och orättvis konkurrensutsättnings- och förhandlingspraxis. Mer än hälften av de företag som tillverkade private label-produkter ansåg att samarbetsriskerna inte var jämnt fördelade mellan beställaren och tillverkaren, och endast 17 procent ansåg att riskfördelningen var rättvis. Läs mer om resultaten av private label-utredningen här

<https://www.ruokavirasto.fi/sv/livsmedelsmarknaden/livsmedelsmarknadsombudsmannen/verksamhet/publikationer/kartlaggning-av-praxis-och-handelsmetoder-for-private-label-produkter/>

2.9 Konkurrens- och konsumentverkets rapport om PL-produkter

Konkurrens- och konsumentverket (nedan KKV) offentliggjorde i juni 2025 en rapport om PL-produkter¹ i anslutning till ett forskningsprojekt om livsmedelskedjans funktion. Denna rapport är den första mer omfattande studien om PL-produkter i Finland. Tidigare har det endast funnits mycket lite offentlig information om försäljningsvolymen, priser och lönsamhet på den finska marknaden avseende handels egna märken. Granskningsperioden för försäljnings- och prisdata

¹ Kaupan omat merkit eli private label -tuotteet elintarvikemarkkinoilla, Kilpailu- ja kuluttajavirasto, Tutkimusraportteja 3/2025. <https://www.kkv.fi/tutkimus-ja-vaikuttaminen/julkaisut/tutkimusraportit/kaupan-omat-merkit-eli-private-label-tuotteet-elintarvikemarkkinoilla-tutkimusraportteja-3-2025/>

i KKV:s rapport är 2016–2023, och materialet har insamlats från de tre största aktörerna inom dagligvaruhandeln (Kesko, S-gruppen och Lidl).

I KKV:s rapport granskas utvecklingen av försäljningsvolym, inköps- och försäljningspriser samt prismarginaler för dagligvaruhandels PL-produkter jämfört med andra produkter. I rapporten avses med prismarginal skillnaden och förhållandet mellan inköps- och försäljningspriser inom dagligvaruhandeln. I rapporten konstateras att den analyserade prismarginalen avviker något från handelns vinst eller försäljningsbidrag.

Enligt KKV:s rapport ökade antalet PL-produkter i de analyserade butikskedjorna med cirka en fjärdedel från 2016 till 2023. Samtidigt ökade antalet andra produkter med endast två procent. Andelen för handelns egna varumärken av dessa butikskedjors totala försäljning har dock under granskningsperioden stabiliserats till cirka en fjärdedel (26 %). Andelen av den totala försäljningens värde har varit lägre än i flera andra europeiska länder.

Utbudet av PL-produkter varierar avsevärt mellan olika produktkategorier. Inom enskilda produktkategorier och företag inom handeln kan andelen vara betydligt större än den genomsnittliga andelen. Enligt KKV:s rapport är ställningen för handelns egna varumärken stark inom mjölkprodukter och ägg, kött samt frukt och grönsaker. Inom broilerprodukter är PL-produkternas andel över 50 procent. PL-produkternas är mindre inom spannmålsprodukter samt produktkategorin kaffe, te och kakao.

KKV:s rapport visar att dagligvaruhandels prismarginaler har ökat under granskningsperioden och i genomsnitt varit större för PL-produkter än andra produkter. År 2022 var PL-produkternas prismarginal cirka 31 procent och de övriga produkternas cirka 26 procent. Rapporten konstaterar att en förklaring till denna skillnad kan vara att PL-produkternas högre prismarginal inkluderar produktutvecklings- och marknadsföringskostnader. När det gäller andra varumärken ansvarar tillverkarna för dem. Skillnaderna kan också bero på andra operativa kostnader, såsom logistik- och hyllplaceringskostnader.

Enligt rapporten är prismarginalerna betydligt större i små än i mellanstora och stora butiker. Skillnaden mellan PL-produkter och andra varumärken är också särskilt stor inom till exempel produktkategorierna läskedrycker och safter samt fisk och skaldjur. Den relativa skillnaden i prismarginalen mellan PL-produkter och andra produkter ökade under granskningsperioden 2018–2022. Det enda systematiska undantaget är produktkategorin kött.

2.10 Konkurrensverkets utredning av dagligvaruhandeln

I en utredning om dagligvaruhandeln² av Konkurrensverket (nuvarande KKV) från 2012 analyserades hur handelns köpkraft påverkar relationerna mellan handeln och industrin. Föremål för en närmare analys var fyra centrala fenomen: sortimentshantering, handelns egna märken, hyllavgifter och överföring av risker mellan aktörer.

Största delen av de leverantörer som svarade på enkäten ansåg att de inte kan påverka sin ställning i handelns sortiment. Resultaten varierade enligt handelsgrupp och industri. Enligt de flesta leverantörerna kunde de påverka de egna produkternas ställning genom betalningar och

² Kilpailuviraston päivittäiskauppaa koskeva selvitys Kuinka kaupan ostovoima vaikuttaa kaupan ja teollisuuden välisiin suhteisiin, Kilpailuviraston selvityksiä 2012/1.
<https://web.archive.org/web/20130321094916/http://www.kilpailuvirasto.fi/tiedostot/Kilpailuviraston-Selvityksia-1-2012-PT-kauppa.pdf>

rabatter. Enligt utredningen har större företag bättre möjligheter att påverka handelns sortimentshantering.

Enligt svaren av företagen inom de fyra sektorerna inom livsmedelsindustrin har PL-produkter blivit vanligare inom företagets egen produktkategori, och så gott som alla tillfrågade ansåg att detta lett till att försäljningen av egna varumärken blivit mer osäker. Inom köttindustrin meddelade största delen av de tillfrågade att deras varumärken fått ge vika för PL-produkter eller att sortimentet har krympt. Enligt svaren förekommer det också situationer där en märkesprodukt inte har fått plats i butikskedjors sortiment eller större kampanjer för att tillverkaren producerar PL-produkter för en konkurrent. Ibland fattas tillverkningsbeslut om PL-produkter genom auktion, vilket inte till alla delar anses vara fungerande praxis.

Enligt Konkurrensverkets utredning styr handeln sortimentet, hyllutrymmet och prissättningen, vilket ger den flera möjligheter att främja försäljningen av sina PL-produkter. I utredningen tillfrågades livsmedelsföretag om handeln utnyttjat vissa av de nämnda metoderna för att främja försäljningen av sina PL-produkter på andra varumärkens bekostnad. Enligt svaren har PL-produkter en stor inverkan på produkternas hyllplacering och synlighet. Mer än 80 procent ansåg att deras märkesprodukter fått en sämre plats. Exkludering från sortimentet och underlåtenhet att fylla på lager förekom regelbundet, i synnerhet när sortimentet byts. Detta ansågs minska konsumenternas valmöjligheter och bidra till att skapa en situation som inte är konkurrensneutral. Även kopiering av andra produkter till PL-produkter sades förekomma.

Enligt enkäten i utredningen rapporterade livsmedelsföretag att handelns prissättning av PL-produkter höjt priserna på andra märkesprodukter, att prisskillnaden mellan andra märkesprodukter och PL-produkter höjts avsiktligt och att PL-produkter prissatts så att de är något förmånligare än andra märkesprodukter.

En förutsättning för inträde i sortimentet eller hyllplacering kan vara betalning av marknadsföringsavgifter eller andra avgifter. Enligt Konkurrensverkets utredning var egentliga hyllplatsavgifter, dvs. fasta avgifter eller gratis produkter, som tillverkare ger till detaljhandeln uttryckligen för att få hyllplats i butiker, sällsynta i Finland. Enligt utredningen anknöt ”hyllpengar” främst till vissa hyllplatser, andra utplaceringar och/eller kampanjer. Det var upp till industrin att bedöma om de krävda insatserna motsvarade fördelarna.

Däremot var marknadsföringsavgifter vanliga i Finland och användes av alla grupper inom dagligvaruhandeln. Även om marknadsföringsavgifter i allmänhet inte öppet ställdes som villkor för en plats i sortimentet, verkade det som om det för leverantörer i praktiken är närmast omöjligt att låta bli att betala marknadsföringsavgifter för en plats i dagligvaruhandelns sortiment. Vissa butikskedjor använde så kallade vederlagsfria marknadsföringsavgifter, vilket innebär att butiken har ensamrätt att besluta om produktens synlighet och eventuella marknadsföringsåtgärder. Många aktörer inom industrin ansåg att de inte fått någon nytta av betalda marknadsföringsavgifter eller att de gengäld fått en försäljningsplats.

I flera fall betalades marknadsföringsavgifter som en procentuell andel av alla produkters inköpspriser, vilket innebär att de i princip var rabatt på inköpspriset. Produkter som inte hörde till kedjesortimentet kunde bli helt utanför marknadsföringen, vilket innebär att leverantören måste betala för hyllplats i form av en så kallad tröskelavgift. Leverantörerna kunde inte övervaka hur marknadsföringspengarna användes. Handeln ansågs kunna utnyttja sin starka förhandlingsposition till att kräva marknadsföringspengar trots att de inte användes till att marknadsföra leverantörens produkter.

Enligt rapporten kan sådan praxis inte anses vara förenlig med god handelskutym. Denna praxis kan antas leda till en högre prisnivå, eftersom leverantörerna överför marknadsföringskostnaderna till priserna. Avgifterna ansågs också göra det svårare för små aktörer att komma in på marknaden och höja prisnivån på den koncentrerade dagligvarumarknaden i Finland.

Konkurrensverket konstaterade preliminärt att punkterna om förskottsbetalningar för tillträde till nätverk i kommissionens riktlinjer om vertikala begränsningar inom vissa gränser också är tillämpliga på löpande marknadsföringsavgifter baserade på inköpsvolymen i Finland. I kommissionens riktlinjer om vertikala begränsningar konstateras att förskottsbetalning för tillträde i undantagsfall kan leda till konkurrenshämmande utestängning av andra leverantörer om en utbredd användning av sådana betalningar höjer inträdeshindren för små aktörer.

2.11 Konkurrens- och konsumentverkets övriga åtgärder på livsmedelsmarknaden

Efter ikraftträdandet av 4 a § i konkurrenslagen har KKV kommit med beslut eller framställningar om påföljder i vilka KKV konstaterat att vissa förfaranden av dagligvaruhandeln eller andra aktörer i livsmedelskedjan skulle ha varit missbruk i strid med 7 § i konkurrenslagen. Konkurrenslagens 4 a § har dock tillämpats på beslut om delning av åtgångsdata och stamkundssystem inom dagligvaruhandeln.

Under de senaste åren har KKV gett livsmedelskedjans aktörer rådgivning med förhandsinformation om olika ensidiga förfaranden och preliminära farhågor avseende samarbetsprojekt samt därmed bistått näringsidkare i deras konkurrensrättsliga självutvärdering och säkerställande av marknadsagerandets lagenlighet. Vid mötena har särskilt frågor om insamling och delning av information behandlats.

Utöver genom normalmarknadsbevakning utreder KKV konkurrensförhållandena på livsmedelsmarknaden i ett forskningsprojekt som startade 2023 och som avses fortsätta till slutet av 2026. Projektet syftar till att bland annat analysera hur det pris som konsumenter betalar för livsmedel och kedjans vinster är fördelade mellan olika produktionsled och hur förändrade kostnader överförs vidare i livsmedelskedjan. Projektet strävar efter att fördjupa förståelsen av hur livsmedelspriserna bildas och ta fram information och rekommendationer med vars hjälp livsmedelsmarknaden kan effektiviseras. Ett omfattande datamaterial om försäljningsvolymen, konsumentpriser, dagligvaruhandelns inköpspriser samt livsmedelsindustrins försäljningspriser och råvarukostnader samlades in från företag i kedjan 2015–2023. Dessutom har materialet kompletterats med bland annat pris- och kostnadsdata inom primärproduktionen som sammanställts av Naturresursinstitutet.

Tills vidare har tre forskningsrapporter offentliggjorts i KKV:s forskningsprojekt: Översikt av livsmedelsmarknadens utveckling 2016–2023³ (KKV:n Katsauksia 3/2024), Price transmissions in the Finnish food chain – A nonlinear ARDL analysis for 8 COICOP categories⁴ (FCCA Working Papers 4/2025) och Kaupan omat merkit eli private label -tuotteet

³ Katsaus elintarvikemarkkinan kehitykseen vuosina 2016–2023, Kilpailu- ja kuluttajavirasto, Katsauksia 3/2024. <https://www.kkv.fi/tutkimus-ja-vaikuttaminen/julkaisut/katsaukset/katsaus-elintarvikemarkkinan-kehitykseen-vuosina-2016-2023-kkv-n-katsauksia-3-2024/>

⁴ Price transmissions in the Finnish food chain – A nonlinear ARDL analysis for 8 COICOP categories, FCCA Working Papers 4/2025. <https://www.kkv.fi/uploads/sites/2/2025-04-working-papers-price-transmissions-in-the-finnish-foodchain.pdf>

elintarvikemarkkinoilla (Kilpailu- ja kuluttajaviraston Tutkimusraportteja 3/2025). I forskningsprojekt som pågår för närvarande analyseras bland annat hur köttbranschens lönsamhet och förhandlingsstyrka har utvecklats samt frågor relaterade till prisöverföringar för att identifiera eventuella skillnader mellan PL-produkter och andra märkesprodukter. Utredningarna kring PL-temat pågår våren 2026. En sammanfattning av forskningsprojektet publiceras före utgången av 2026.

2.12 Bedömning av nuläget

2.12.1 Livsmedelsmarknadslagen och förbudet mot oskäliga avtalsvillkor

Syftet med livsmedelsmarknadslagen är att säkerställa en fungerande livsmedelskedja och skydda parter i en svagare ställning i handel med livsmedel. Livsmedelsmarknadslagen tillämpas på avtal och praxis som gäller handel med jordbruksprodukter och livsmedel mellan näringsidkare. Bestämmelserna i livsmedelsmarknadslagen påverkar livsmedelskedjans funktion tillsammans med avtals- och konkurrensrätten. Reglering enligt livsmedelsmarknadslagen behövs när särskilda frågor inom sektorn inte tillräckligt effektivt kan avgöras genom den allmänna avtals- eller konkurrensrätten. När det gäller den offentliga sektorn har även upphandlingslagen betydelse.

I den gällande livsmedelsmarknadslagen finns detaljerade bestämmelser om avtalsvillkor och -praxis som gäller handel med jordbruksprodukter och livsmedel. Dessutom kan livsmedelsmarknadsombudsmannen ingripa i allmänna standardiserade avtalsvillkor och handelsmetoder som är oskäliga för den svagare parten med stöd av lagen om reglering av avtalsvillkor mellan näringsidkare. Trots den gällande regleringen förekommer det dock avtalsvillkor och -praxis i handeln med jordbruksprodukter och livsmedel som medför negativa konsekvenser för den svagare parten i avtalsrelationen.

Det är motiverat att komplettera livsmedelsmarknadslagen med bestämmelser som uttryckligen gäller vissa avtalsvillkor och -praxis som konstaterats vara problematiska. Det är också motiverat att till livsmedelsmarknadslagen foga en allmän bestämmelse med stöd av vilken livsmedelsmarknadsombudsmannen i sin tillsyn kan ingripa i avtalsvillkor och -praxis som är oskäliga för den svagare parten och som inte uttryckligen förbjudits genom en viss bestämmelse i livsmedelsmarknadslagen. En sådan ny allmän bestämmelse skulle vara mer tillämplig på missförhållanden på livsmedelsmarknaden än företagskyddslagen.

På livsmedelsmarknaden råder det ofta obalans mellan avtalsparternas förhandlingsstyrka, eftersom primärproducenter, livsmedelsföretag, centralhandeln och dagligvarubutiker ingår i avtal med varandra. Ett exempel på en situation där den svagare partens intresse inte tillgodoses på livsmedelsmarknaden är när en jordbruksproducent förbinder sig att för en viss köpare producera och sälja än på förhand avtalad mängd grönsaker eller köttboskap utan att avtala om priset eller prissättningsgrunderna före leverans.

Även dagligvaruhandelns dubbla roll inom handeln med PL-produkter påverkar livsmedelsmarknadens funktion. Handelns egna varumärken konkurrerar om samma hyllutrymme och konsumenternas uppmärksamhet med primärproducenternas och livsmedelsindustrins märkesprodukter. I en sådan konkurrenssituation beaktas den svagare partens intresse inte alltid i tillräcklig utsträckning i avtalsvillkor och -praxis. Avtalspraxis kan försvaga den svagare partens intresse, trots att parterna i en avtalsrelation enligt den allmänna rättsprincipen har lojalitetsplikt gentemot varandra. Lojalitetsplikt innebär att avtalsparterna ska beakta motpartens intressen och skyldigheter i en skäligen utsträckning i sin egen verksamhet. Ett exempel på praxis som strider mot lojalitetsplikten kan vara en situation, där en dagligvarubutik

inte beaktar intressena hos en part vars produkter konkurrerar med butikens PL-produkter i fördelningen av hyllutrymme.

Högsta domstolen har tagit ställning till lojalitetsplikten till exempel i sitt avgörande HD:2020:96. Fallet gällde en handelsrepresentants lojalitetsplikt gentemot sin huvudman. I motiveringen till sitt avgörande konstaterade högsta domstolen bland annat (punkt 20) följande: ”Högsta domstolen konstaterar att verksamhet eller planering av verksamhet som konkurrerar med huvudmannen inte uttryckligen är förbjuden enligt lagen om handelsrepresentanter. Enligt 5 § i lagen om handelsrepresentanter ska handelsrepresentanten tillvarata huvudmannens intressen, handla plikttroget och ärligt mot huvudmannen. I allmänhet bör en handelsrepresentants verksamhet som konkurrerar med huvudmannens verksamhet anses stå i strid med handelsrepresentantens lojalitetsplikt enligt bestämmelsen. Om parterna inte avtalat om konkurrensförbud finns det däremot inga hinder för konkurrerande verksamhet på grund av representantrelationen efter att avtalsrelationen upphört.”

Även om lojalitetsplikten mot den andra avtalsparten är en allmän princip enligt avtalsrätten är det motiverat att till livsmedelsmarknadslagen föga en bestämmelse som uttryckligen föreskriver om köparens skyldighet att beakta intressena hos den som levererar jordbruksprodukter och livsmedel till köparen. Därigenom stärks det allmänna rättsläget och förtydligas tolkningen av livsmedelsmarknadslagen.

På basis av samråden har det också förekommit praxis enligt vilken parterna inte överhuvudtaget avtalar om priser eller prissättningsgrunder före det egentliga köpet. Jordbruksproducenten måste då bära hela risken för produktionens lönsamhet som är svår att hantera.

Med stöd av företagarskyddslagen kan oskäligen avtalsvillkor avsedda för flera avtalsrelationer förbjudas. I regeringens proposition om företagarskyddslagen (RP 39/1993) konstateras att särskilda omständigheter och individuella drag relaterade till ett enskilt fall inte ska beaktas vid bedömningen av oskäligen avtalsvillkor. Ett avtalsvillkors oskälighet ska bedömas utgående från hurdant villkoret i allmänhet är för näringsidkare som är den andra parten. Begreppet oskäligen är detsamma som i 36 § i lagen om rättshandlingar på förmögenhetsrättens område (nedan lagen om rättshandlingar). I förarbetena till företagarskyddslagen konstateras att arten och omfattningen av näringsidkarens verksamhet i många fall är sådana att näringsidkaren kan jämföras med en konsument eller en arbetstagare.

Högsta domstolen har i flera prejudikat tagit ställning till tillämpningen av 36 § i lagen om rättshandlingar. I till exempel fallet HD 1996:27 ansåg högsta domstolen att en skiljeklausul i ett franchisingavtal om kioskförsäljning inte var oskäligen. Högsta domstolen menade att jämkning av en skiljeklausul kan bli aktuell med stöd av 36 § i lagen om rättshandlingar i synnerhet om tillämpningen av villkoret på grund av kostnaderna för skiljeförfarande oskäligt gör det svårare för den ena parten att få rättsskydd. Detta kan i synnerhet vara fallet när en avtalspart i en svagare ställning kan jämföras med en arbetstagare eller konsument. Dessutom kan skiljeklausuler anses vara oskäligen när bland annat en tvistefråga är klar och enkel och dess ekonomiska värde ringa, varvid avtalspartens kostnader för skiljeförfarande vore oskäligen med beaktande av avtalsrelationen som helhet. Högsta domstolen fäste i synnerhet uppmärksamhet vid samarbetsavtalets karaktär av ett kommersiellt avtal, omständigheterna vid ingåendet av avtalet samt omfattningen av kioskföretagarens affärsverksamhet och vid att verksamheten inte var så osjälvständig att företagaren kunde jämföras med en arbetstagare eller konsument. Högsta domstolen beaktade dessutom den stora mängden framställda krav och tvistefrågor art samt konstaterade att det inte var ovanligt att avgöra sådana tvistefrågor genom skiljeförfarande.

Vid bedömningen av oskälighet enligt 36 § i lagen om rättshandlingar beaktas som en omständighet parternas ställning som i rättspraxis ges betydelse i avtalsrelationer mellan näringsidkare i synnerhet om den ena parten på basis av näringsverksamhetens art och omfattning kan jämföras med en arbetstagare eller konsument. Detta är i allmänhet inte fallet på livsmedelsmarknaden. Därför föreskrivs i den allmänna bestämmelsen, som föreslås bli fogad till livsmedelsmarknadslagen, att ett avtals oskälighet ska bedömas i en situation där den ena avtalsparten har en avsevärt svag förhandlingsstyrka i förhållande till den andra avtalsparten. Den part som har en starkare förhandlingsposition får inte tillämpa avtalsvillkor eller förfaranden som oskäligt försvagar verksamhetsförutsättningarna för den part som har en betydligt svagare förhandlingsposition. En förutsättning för tillämpningen av paragrafen är att parternas förhandlingsstyrka avviker uppenbart från varandra.

En avtalspart kan i allmän domstol yrka på jämkning av avtal med stöd av 36 § i lagen om rättshandlingar. Då står parterna för rättegångskostnaderna, och den förlorande parten kan även åläggas att betala den vinnande partens rättegångskostnader. I praktiken vågar den svagare parten i avtalsrelationen inte nödvändigtvis yrka på jämkning av avtalsvillkor i domstol, eftersom avtalsrelationen kan äventyras och kostnaderna bli höga. Bedömning av en enskild avtalsrelations skälighet hör dock i allmänhet till en allmän domstol, och det har inte ansetts vara motiverat att utsträcka myndighetstillsynen till sådana ärenden mellan två näringsidkare. Trots att det ofta råder en klar obalans mellan parterna i livsmedelskedjan på livsmedelsmarknaden, föreslås det att den nya allmänna bestämmelsen som fogas till livsmedelsmarknadslagen därför inte ska tillämpas på enskilda avtalsrelationer mellan två näringsidkare. Syftet med den nya allmänna bestämmelsen är genom jämkning av avtalsrelationer åstadkomma sundare praxis på livsmedelsmarknaden på ett mer allmänt plan.

Den nya allmänna bestämmelsen som ska fogas till livsmedelsmarknadslagen minskar behovet av att väcka talan med stöd av 36 § i lagen om rättshandlingar. Även om den nya allmänna bestämmelsen inte är tillämplig på enskilda avtalsrelationer, kommer bestämmelsens tillämpningspraxis och livsmedelsmarknadsombudsmannens anvisningar sannolikt att påverka rådande avtalsvillkor på livsmedelsmarknadslagen på ett mer allmänt plan. Syftet med livsmedelsmarknadslagen är att skydda den svagare parten i en avtalsrelation genom livsmedelsmarknadsombudsmannens verksamhet. Syftet med den nya allmänna bestämmelsen är att i en situation som hör till bestämmelsens tillämpningsområde förhindra fortsatt användning av oskäliga avtalsvillkor, och således hänföra sig konsekvenserna av tillämpningen av bestämmelsen till framtiden.

Den föreslagna nya allmänna bestämmelsen är också motiverad, eftersom obalans i avtalsparternas förhandlingsstyrka inte nödvändigtvis beror på dominerande marknadsställning som avses i konkurrenslagen. Det kan råda obalans mellan parternas förhandlingsstyrka även om ingendera parten har en dominerande marknadsställning. Även när det är fråga om dominerande marknadsställning förutsätter ingripande i oskäliga eller godtyckliga förfarande av till exempel ett företag i en dominerande marknadsställning att förfarandet har en direkt koppling till konkurrensens funktion i största allmänhet. Enligt regeringens proposition med förslag till konkurrenslag (RP 88/2010 rd) hör skyddet av näringsverksamhetens frihet dock endast indirekt till konkurrenslagets tillämpningsområde.

Företagarskyddslagen är en allmän lag som är tillämplig oberoende av sektor. Den skyddar avtalsrelationens svagare part mot oskäliga avtalsvillkor. I praktiken har företagarskyddslagen tillämpats sparsamt, och dess konsekvenser har förblivit små. Det är därför motiverat att till livsmedelsmarknadslagen foga en allmän bestämmelse, vars uttryckliga syfte är att åtgärda missförhållanden på livsmedelsmarknaden.

Tillämpningen av företagarskyddslagen på problem på livsmedelsmarknaden förutsätter tolkning från fall till fall. För det första gäller det att ta ställning till vilken avtalspart som är den svagare. Dessutom gäller det att ta ställning till om situationen försvagar den svagare partens ställning så att avtalsvillkoret kan anses vara oskäligt. Det är motiverat att till livsmedelsmarknadslagen foga en allmän bestämmelse, som exakt föreskriver att en leverantör är den svagare avtalsparten, om vissa för livsmedelsmarknaden typiska förhållanden gäller. I den nya bestämmelsen i livsmedelsmarknadslagen beskrivs dessutom de ovan avsedda förhållandena. Leverantörer skyddas då uttryckligen mot oskäligen avtalsvillkor, om de har en avsevärt svagare förhandlingsstyrka än köparen. Lagstiftaren har alltså färdigt tagit ställning att leverantörer är den svagare avtalsparten och att detta uttryckligen bedöms utifrån skillnaden i förhandlingsstyrkan. Den allmänna bestämmelsen i livsmedelsmarknadslagen föreskriver också hur förhandlingsstyrka ska bedömas. Den allmänna bestämmelsen i livsmedelsmarknadslagen är alltså en mer exakt bestämmelse än företagarskyddslagen, och i den har redan lagstiftaren tagit ställning till omständigheter som vid tillämpning av företagarskyddslagen förutsätter tolkning från fall till fall. Med tanke på både tillsynsmyndigheten livsmedelsmarknadsombudsmannen och näringsidkarna på livsmedelsmarknaden vore den allmänna bestämmelsen i livsmedelsmarknadslagen således en mer exakt bestämmelse än företagarskyddslagen, vilket ökar rättssäkerheten. Dessutom kompletterar bestämmelsen bestämmelserna om missbruk av dominerande marknadsställning i konkurrenslagen.

Tröskeln att tillämpa den nya paragrafen vore hög, eftersom syftet inte är att alltför kraftigt ingripa i näringsidkares avtalsfrihet eller konkurrensen mellan näringsidkare. Det är också en flexibel norm, som kan tillämpas i olika situationer på samma sätt som allmänna klausuler och vars tolkning kan ändras när förhållandena ändras.

2.12.2 Tillsyn och påföljder

Livsmedelsmarknadsombudsmannen har under sin verksamhet observerat att köpare som ägnar sig åt handelsmetoder som är förbjudna enligt lag inte vill framställa egentliga begäranden om åtgärder. Fenomenet är EU-omfattande och orsakas av förståeliga skäl av oro för att affärsrelationer ska brytas.

Det finns få fall som har behandlats. Under sina fem verksamhetsår har livsmedelsmarknadsombudsmannen behandlat totalt nio tillsynsärenden. Livsmedelsmarknadsombudsmannen har lämnat totalt 13 anvisningar, tre rekommendationer och ett förslag. Påföljder som redan är möjliga enligt livsmedelsmarknadslagen (anmärkningar, offentliga varningar, förbud som meddelats av livsmedelsmarknadsombudsmannen, förbud eller påföljdsavgifter som meddelats av marknadsdomstolen) har inte tillämpats.

2.12.3 Livsmedelsmarknadsombudsmannen som tillsynsmyndighet för skyddet för affärshemligheter

Livsmedelsmarknadsombudsmannen kan på begäran av en innehavare av en företagshemlighet eller en teknisk anvisning bistå innehavaren med att i domstol inleda och sköta ett ärende som gäller förbud, ersättning eller andra åtgärder som avses i lagen om företagshemligheter i enskilda tvistemål. Till följd av tillsynsobservationer kan ombudsmannen inte påföra administrativa påföljder eller ansöka om påförande av sådana hos marknadsdomstolen. I situationer där livsmedelsmarknadsombudsmannen får kännedom om överträdelser av förbud enligt lagen om företagshemligheter försvagar avsaknaden av möjligheten att påföra administrativa påföljder ombudsmannens möjlighet att ingripa i sådan verksamhet.

Det är motiverat att komplettera livsmedelsmarknadslagen så att livsmedelsmarknadsombudsmannen tillgång till de administrativa påföljder om vilka föreskrivs i livsmedelsmarknadslagen även om köparen kräver att leverantören ska lämna ut viktig information om leverantörens verksamhet utan motivering, oavsett om det är fråga om företagshemligheter. Eftersom leverantörer i avtalsrelationer ofta har en svagare förhandlingsposition än köparen, kan köparen kräva att leverantören lämnar ut omfattande information som inte har någon direkt koppling till leveransavtalet. Sådan information omfattar i synnerhet information om leverantörens kostnadsstruktur och produktionsmetoder, och, särskilt inom livsmedelsindustrin, information om receptsystem och tekniska anvisningar. Därför är det motiverat att föreskriva att en köpare inte får tillämpa avtalsvillkor eller avtalsvillkorspraxis som förutsätter att leverantören lämnar ut ovan avsedd information, om köparen inte behöver den för att verkställa avtalet.

Det är fråga om en bestämmelse som gäller avtalsvillkoren. Ombudsmannen skulle vid behov även kunna påföra administrativa påföljder enligt livsmedelsmarknadslagen vid brott mot bestämmelsen, oavsett om den begärda informationen också omfattas av skyddet för företagshemligheter. Då kan leverantören även själv åberopa rättsskyddsmedel enligt lagen om företagshemligheter.

Europaparlamentet och rådet har antagit direktiv (EU) 2016/943 om skydd mot att icke röjd know-how och företagsinformation (företagshemligheter) olagligen anskaffas, utnyttjas och röjs (nedan direktivet om företagshemligheter). Direktivet om företagshemligheter gäller civilrättsliga rättsmedel i anslutning till företagshemligheter.

Bestämmelserna om livsmedelsmarknadsombudsmannens befogenheter och tillgängliga administrativa påföljder är offentligt rättsliga. Ändring i ombudsmannens beslut om administrativa påföljder ska sökas antingen hos förvaltningsdomstolen eller marknadsdomstolen, där ärendet i allmänhet behandlas enligt lagen om rättegång i förvaltningsärenden (808/2019).

2.12.4 Livsmedelsmarknadens funktion och konkurrenslagen

Konkurrenslagens 7 §, som förbjuder missbruk av dominerande marknadsställning, innehåller en icke-uttömmande förteckning över olika former av missbruk. I praktiken bedöms misstänkt missbruk som eventuellt hör till förbudets tillämpningsområde dock alltid i efterhand och från fall till fall genom en övergripande granskning av förfarandets konsekvenser för konkurrensen. För att ett visst beteende i ett enskilt fall ska kunna konstateras som missbruk av dominerande marknadsställning, bör beteendet avvika från sedvanligt konkurrensbeteende och för sin del skada marknadens konkurrensstruktur (till exempel utestängning av konkurrenter eller försämring av deras verksamhetsförutsättningar) eller i övrigt gå ut på att ett företag i dominerande marknadsställning exploaterar sina handelspartner. Vid tillämpningen av förbudet gäller det också att beakta rättspraxis, enligt vilken konkurrensbegränsande förfarande, som i sig betraktas som missbruk, inte hör till tillämpningsområdet för 7 § i konkurrenslagen eller artikel 102 i EUF-fördraget, om beteendet objektivt sett anses vara nödvändigt eller medföra effektivitetsfördelar för konsumenter som överstiger förfarandets negativa konsekvenser.

Missbruk av dominerande marknadsställning, som är förbjudet enligt 7 § i konkurrenslagen, kan i livsmedelskedjan handla om att i synnerhet handeln eller en annan aktör som köper jordbruksprodukter eller livsmedel utnyttjar sin köpkraft. I Finland möjliggörs utnyttjande av köpkraft av strukturella förhållanden som kännetecknar livsmedelsmarknaden och där säljare av jordbruksprodukter och livsmedel till andra aktörer i kedjan endast har begränsade alternativa distributionssätt och där avbrutna leveranser i allmänhet orsakar en relativt sett större

förlust för säljaren än köparen. Dagligvaruhandelns köparkraft i förhållande till leverantörerna stärks också av handelns dubbla roll, där den hanterar sortiment och prissättningen av både sina egna och andra märkesprodukter. Å andra sidan kan köparkraft också utnyttjats till exempel för att stödja nya leverantörers inträde på marknaden och förhindra uppkomsten av monopol- eller oligopolvinster i tidigare led i kedjan.

Exempel på hur inköpsverksamhet kan bedömas som eventuellt missbruk av dominerande marknadsställning finns i förarbetena om lagändringen avseende konstaterande av dominerande marknadsställning (RP 197/2012 rd). Negativa konsekvenser för konkurrensen kan till exempel orsakas av förfaranden där köparen genom sina prissättningsvillkor eller andra inköpsvillkor försätter sina leverantörer i en konkurrensmässigt ojämlig ställning utan en konkurrensrättsligt godtagbar orsak. Exempel på så kallad rovprissättning är när en köpare i en dominerande ställning utsätter sig för förlust på kort sikt genom att till en viss säljare betala så höga inköpspriser att köparens konkurrenter måste lämna marknaden på grund av varubrist. Konkurrens kan också åsidosättas av olika krediteringssystem och avtal om ensamförsäljningsrätt som köparen tillämpar och som tar bort leverantörernas incitament eller möjligheter att leverera produkter till konkurrerande köpare. I exceptionella situationer kan man även ingripa i vägran att sluta affärsrelationer med stöd av förbudet mot missbruk av dominerande marknadsställning.

Som missbruk av dominerande marknadsställning kan man också betrakta påförande av olika oskäligena köpvillkor när sådana villkor avviker från normala konkurrensmetoder och när sådana villkor sannolikt medför konsekvenser för bevarande eller utveckling av konkurrensen på marknaden. Missbruk av köparkraft kan till exempel ta sig uttryck som debitering av ogrundade avgifter i strid med proportionalitetsprincipen och olika slags praxis genom vilka en köpare i dominerande marknadsställning på ett oskäligt sätt hindrar säljaren att lösgöra sig från affärsrelationen eller begränsar säljarens andra valmöjligheter som är centrala med tanke på fri konkurrens. En aktör i dominerande marknadsställning kan å andra sidan också utnyttja sin marknadsdominans i förhållande till sina egna kunder genom att ta ut priser för sina varor och tjänster som är högre än på en konkurrerad marknad, väsentligt begränsa utbudet av sina varor och tjänster eller försämra deras kvalitet.

Bestämmelserna i konkurrenslagen och Konkurrens- och konsumentverkets omfattande utrednings- och påföljdsbefogenheter gör det möjligt att effektivt ingripa i företags missbruk av dominerande marknadsställning i synnerhet inom dagligvaruhandeln. Missbruksförbudet kan dock inte tillämpas på förfaranden som riktas mot en handelspartner i en svagare ställning om de tillämpas av ett företag som inte befinner sig i dominerande marknadsställning. Tillämpningen av förbudet enligt 7 § i konkurrenslagen förutsätter således konstaterande av dominerande marknadsställning utifrån en fallspecifik analys när det gäller aktörer utanför dagligvaruhandeln.

Konkurrens- och konsumentverket har inte heller befogenheter att ingripa i tvister mellan aktörer i livsmedelskedjan eller oskäligena förfaranden mot parter i en svagare ställning som saknar en direkt koppling till allmänna konkurrensförhållanden. Konstaterande av att förfaranden som skadar konkurrensstrukturer eller utnyttjar handelspartner är missbruk enligt 7 § i konkurrenslagen förutsätter bevis på att beteendet avviker från normal konkurrens baserad på inkomst och kan medföra negativa konsekvenser för konkurrensen. Det är möjligt att i efterhand ingripa i sortimentshantering och prissättning som diskriminerar konkurrerande aktörer inom dagligvaruhandeln eller till exempel oskäligt stora krav på utlämnande av information med stöd av 7 § i konkurrenslagen endast om de ovannämnda förutsättningarna är uppfyllda. Vid tillämpningen av förbudet gäller det dessutom att beakta eventuella grunder för berättigande av förfarandet (effektivitetsfördelar eller objektiv nödvändighet).

Det är sannolikt att viss praxis på livsmedelsmarknaden, som kan vara skadliga för de svagaste parterna i kedjan och som kan försvaga deras förhandlingsposition ytterligare, hamnar utanför konkurrenslagens tillämpningsområde. Tröskeln för tillämpning av förbudet mot missbruk enligt 7 § i konkurrenslagen kan överlag anses vara hög jämfört med en sektorspecifik bestämmelse som särskilt förbjuder avtalsvillkor eller praxis som strider mot god handelskutym. Dessutom gäller det att notera att ”hänsyn först och främst ska tas till att marknadsprocessen fungerar väl och att ekonomin är effektiv”, såsom det konstateras i motiveringen till 1 § i konkurrenslagen (RP 88/2010 rd). Även konsumenternas intresse bör beaktas.

Utnyttjande av konkurrenslagen som ett politiskt instrument begränsas avsevärt av att det nationella handlingsutrymmet är mycket snävt: nationella lagstiftningslösningar kan inte begränsa tillämpningen av EU-rätten och inte heller den nationella konkurrensmyndighetens befogenhet och skyldighet att vid behov tillämpa EU:s konkurrensregler även när de strider mot nationell lag. Frågor relaterade till PL-produkter kan dock, såsom det konstaterats ovan, granskas i anslutning till verkställande av konkurrensregler och utredning av konkurrensförhållanden på livsmedelsmarknaden.

2.12.5 Frågor relaterade till handelns egna märken

PL-produkter, med vilka i allmänhet avses handelns egna märken, har i Finland ingått i dagligvaruhandelns sortiment redan i över två årtionden. Dessa produkters andel av marknaden har ökat sedan början av 2000-talet. Det finns dock lite exakt, heltäckande och aktuell information om hur olika produkters marknadsandelar har utvecklats.

Enligt KKV:s utredning har PL-sortimentet vuxit avsevärt i Finland under de senaste åren. PL-produkternas andel av värdet på de tre största handelsgruppernas totala försäljning har varit cirka en fjärdedel 2016–2023. Utbudet av och antalet PL-produkter varierar dock avsevärt mellan produktkategorier och företag. Inom enskilda produktkategorier och företag inom handeln kan andelen vara betydligt större än den genomsnittliga andelen. Enligt KKV:s utredning var dagligvaruhandelns prismarginaler för PL-produkter betydligt större än för andra produkter i Finland.

I motsats till läget i Finland visar den norska konkurrensmyndighetens utredning att bruttomarginalen för norska dagligvarukedjors PL-produkter i genomsnitt är 12 procentenheter lägre än för andra produkter. Detta anses tyda på att PL-produkters marginalfördel beror bland annat på marknadsstrukturen och prissättningsstrategin. De högre PL-marginalerna i Finland kan bero på nationella kostnads- och konkurrensförhållanden.

Marknadsandelarna för handelns egna märken i Finland är tills vidare mindre jämfört med andra europeiska länder, men också i Finland har de fått en viktig ställning i dagligvaruhandeln, och deras andel väntas öka. Enligt KKV:s utredning ökar den allt starkare ställningen för handelns egna märken och den samtidigt allt starkare vertikala integrationen av parti- och detaljhandeln behovet av effektiva tillsyns- och regleringsmekanismer med vars hjälp problem kan åtgärdas snabbt.

Ur livsmedelsindustrins perspektiv bildar PL-produkterna en mångdimensionell helhet. I Finland finns det få livsmedelsindustriföretag som endast fokuserar på tillverkning av handelns egna märken. I allmänhet har företag som tillverkar produkter under handelns märken även egna varumärken. Tillverkning av PL-produkter har gett många aktörer tillväxt, ökat produktionskapaciteten, främjat utvecklingen av kvalitetshanteringsprocesser samt ökat affärsverksamhetens förutsebarhet och investeringsbenägenhet. Tillverkning av handelns egna

märken har i vissa fall gjort det möjligt för företag att expandera exporten och fördjupa partnerskapet med butikskedjor.

Till följd av det nära samarbetet är livsmedelsföretag ofta ekonomiskt beroende av företag inom dagligvaruhandeln. Beroendet accentueras i synnerhet på marknader där handelns struktur är koncentrerad och de alternativa distributionskanalerna utvecklade. I Finland är livsmedelsindustrins beroende av stora handelskedjor mycket stort jämfört med övriga Europa på grund av en liten marknad och en koncentrerad handel.

Inom märkesprodukter är förhandlingarna om sortiment och prissättningsperioder i allmänhet hårda, och de fokuserar främst på priser, marknadsföringsfinansiering och andra aspekter, såsom produkters placering i butiker. Förhandlingsdynamiken beror på hur viktigt varumärket är ur handelns perspektiv. Avtal om PL-produkter syftar till transparenta kostnader med vars hjälp handeln kan kräva att tillverkare skär ner kostnader för att säkerställa sin egen lönsamhet.

Framgångsrika produktinnovationer kopieras ofta snabbt, vilket begränsar den tid under vilken den ursprungliga tillverkaren kan få en bättre marginal. Under den senaste tiden har konsumenter i allt högre grad börjat föredra PL-produkter för att hålla konsumtionsutgifterna nere. I allmänhet är handelns egna varumärken mindre exponerade för innovationsrisker och i stället baserar de sig på egenskaper som redan har visat sig vara lyckade.

Enligt KKV:s rapport sträcker sig konsekvenserna av handelns egna varumärken även till de första leden i livsmedelskedjan, eftersom den ökande försäljningen av PL-produkter sätter pristryck på primärproducenter från två håll: Detaljhandeln förhandlar om låga inköpspriser på sina PL-produkter, och samtidigt strävar tillverkare av andra märkesprodukter att minska sina råvarukostnader för att bevara sin konkurrenskraft. Detta kan belasta primärproduktionens lönsamhet ytterligare.

Genom konkurrensutsättning och försäljning av PL-produkter får företag inom dagligvaruhandeln en dubbel roll: de agerar både som köpare och säljare på marknaden. PL-produkterna konkurrerar om samma hyllutrymme och uppmärksamhet som livsmedelsindustrins egna märkesprodukter.

Butiker har verktyg med vilka de kan hantera sortiment, priser, hyllplacering och marknadsföring i butiker. Dessutom har handeln detaljerad information om andra märkesprodukter som den kan jämföra med sina PL-produkter. I och med dessa strukturella fördelar kan aktörer inom handeln gynna sina egna produkter på ett sätt som kan begränsa andra varumärkens konkurrensmöjligheter och påverka marknadens funktion.

På det stora hela är PL-produkter ett mångdimensionellt fenomen med både positiva och negativa konsekvenser för marknader, konsumenter och innovationer. Enligt utredningar kräver reglering av dem en omsorgsfull konsekvensbedömning för att undvika snedvridningar på marknaden och onödig administrativ börda.

PL-produkter stärker detaljhandelns köpkraft i förhållande till leverantörerna. När det gäller PL-produkter har handeln tre roller: kund, konkurrent och portvakt i fråga om hyllutrymme. Handeln kan ersätta andra varumärken med egna. Detta försvagar leverantörernas ställning och ökar deras beroende av handelskedjor.

Till följd av PL-produkter exponeras tillverkare av andra märkesprodukter för både vertikal och horisontal konkurrens. PL-produkter konkurrerar med andra märkesprodukter. Tillverkare av PL-produkter kan gynnas av stora volymer men måste ofta konkurrera med pris och godkänna

strängare villkor. Små och medelstora företag har en svårare förhandlingsposition, i synnerhet om de är beroende av en eller några köpare.

I praktiken kan handeln hota med att utesluta produkter från sortimentet som förhandlingstaktik. Betalningsdröjsmål, retroaktiva betalningar, överföring av marknadsföringskostnader och eventuella hyllavgifter är metoder genom vilka handeln överför risker till industrin. Kopierade PL-produkter, som påminner om andra märkesprodukter, kan minska tillverkarnas innovationsincentiv.

När det gäller innovationer och konkurrens kan PL-produkter öka konkurrensen och tvinga andra varumärken till innovationer. Å andra sidan kan de minska investeringsbenägenheten om producenternas marginaler minskar för mycket. Detta minskar andra varumärkesproducenters innovationsmöjligheter.

Handelns egna varumärken stärker dess förhandlingsposition och kan försvaga industrins position. Även om PL-produkter inte nödvändigtvis försvagar konkurrenskraften eller innovationsförmågan förändrar de marknadsstrukturen och ökar beroendet av handelns villkor. Inom PL-produkter är handeln både kund och konkurrent. Handeln kan utnyttja strategisk information (produktidéer och recept) för att utveckla PL-produkter. Det kan leda till orättvis konkurrens och eroderat förtroende.

Jordbruksproducenter deltar ofta indirekt i produktionen av PL-produkter, eftersom handelns egna märkesprodukter tillverkas i allmänhet av industrin, som i sin tur köper råvarorna av jordbrukare. Ett ökande antal PL-produkter kan indirekt påverka jordbruksproducenterna. Om industrin får ett lägre pris på sina produkter leder det sannolikt till lägre priser för producenter. Även inom frukt- och grönsakssektorns färskvaror har PL-produkter fått en stor betydelse.

Den gällande lagstiftningen erbjuder inte effektiva metoder att rättsligt ingripa i handelns maktposition. Konkurrenslagstiftningen är inte tillämplig om handeln inte har en dominerande marknadsställning. Det är svårt att förhindra lansering av kopierade produkter på marknaden. Obalanserade avtalsvillkor förblir ofta utan rättsliga påföljder, om avtalsparterna inte utsätter dem för offentlig bedömning.

I Karikallios och Arovuoris rapport om partihandelns roll och ekonomiska betydelse i livsmedelskedjan (2024) konstateras att koncernstrukturen hos dagligvaruhandelns centralhandel möjliggör en kostnadseffektiv verksamhet i den finska livsmedelskedjan. Centralhandelns inköpsorganisationer anskaffar och konkurrensutsätter produkterna i dagligvaruhandelns sortiment. I allmänhet sköter organisationens egen logistikkedja distributionen av produkterna till verksamhetsställena. Inköpen är rätt långt centraliserade, vilket garanterar stora inköpsvolymerna, och detta har stärkt handelns förhandlingsstyrka och position i livsmedelskedjan.

Den observerade vertikala integrationen av partihandeln i kombination med PL-produkter och avtalspraxis har lyft fram behovet av effektivare tillsyns- och regleringsmekanismer med vilka man vid behov kan ingripa i missförhållanden.

Under beredningen föreslogs en begränsning av andelen PL-produkter per produktkategori i handelns sortiment. Detta skulle avsevärt begränsa handelns möjligheter att konkurrera på marknaden med egna märken. Om bestämmelser om detta införs i livsmedelsmarknadslagen bör lagens tillämpningsområde ändras, eftersom det inte är fråga om avtalsrätt eller -praxis som hör till lagens tillämpningsområde.

2.12.6 Exceptionella förhållanden

Under de senaste åren har aktörerna på livsmedelsmarknaden råkat ut för oförutsedda händelser, som inte har kunnat beaktas i kedjans avtal. Den största händelsen som påverkat den finska livsmedelskedjan under det senaste årtiondet var att Ryssland införde importförbud mot livsmedel producerade i EU.

Konsekvenserna av coronapandemin för den inhemska livsmedelskedjan bestod av kortvariga strukturella förändringar, från vilka återhämtningen framgår först på längre sikt. Med tanke på helheten inträffade den mest betydande förändringen 2020 och 2021, då coronarestriktionerna mot restauranger och det ändrade konsumentbeteendet på grund av det ökade distansarbetet ledde till att en del av konsumtionen på restauranger övertogs av dagligvaruhandeln.

Den största marknadsförändringen 2021 och 2022 var den omfattande kostnadsstegringen som började med energimarknadschocken som fick ytterligare fart av anfallskriget som Ryssland inledde i februari 2022.

Den stigande kostnadsnivån påverkade hela livsmedelskedjan. Samtidigt minskade konsumenternas köpkraft då den allmänna prisnivån steg snabbt. De långfristiga avtalen, som är vanliga i livsmedelskedjan, medförde problem för leverantörerna, vars kostnader ökat kraftigt. En del avtal omförhandlades, men det visade sig vara svårt att omförhandla till exempel den offentliga sektorns upphandlingskontrakt.

3 Målsättning

Målsättningen för regeringens proposition är att skydda jordbrukare och andra små aktörer i kedjan mot orättvisa handelsmetoder i livsmedelskedjan. I synnerhet praxis, som försvagar jordbrukarnas och leverantörernas ställning i förhållande till större köpare, förbjuds och begränsas. Genom att stärka jordbrukarnas ställning främjas även marknadens stabilitet.

Syftet med regeringens proposition är att förbjuda avtalsvillkor och -praxis i livsmedelskedjan som står i strid med god handelskutym och delvis också att komplettera gällande förbud. Livsmedelskedjan är exponerad för praxis som står i strid med god handelskutym på grund av den stora obalansen mellan små och stora aktörer.

Jordbrukare och små aktörer i livsmedelskedjan har ofta inte tillräcklig förhandlingsstyrka för att försvara sig mot otillbörliga handelsmetoder. Detta framhävs särskilt på den finska livsmedelsmarknaden, eftersom detaljhandeln är mycket koncentrerad.

4 Förslagen och deras konsekvenser

4.1 De viktigaste förslagen

Det föreslås att livsmedelsmarknadslagen ska ändras så att det till lagen fogas bestämmelser som syftar till att undanröja vissa avtalsvillkor och -praxis som konstaterats vara problematiska.

Efterlevnaden av de paragrafer som stiftats för att skydda leverantörer förbättras genom att det införs en presumtion för repressalier vid kommersiella repressalier.

Till lagen fogas en bestämmelse om den starkare avtalspartens skyldighet att omförhandla avtalets innehåll med den svagare parten på den senares begäran på grund av exceptionella förhållanden.

Till lagen fogas också en bestämmelse för att förhindra missbruk av förhandlingsstyrka genom att föreskriva att köparen inte får använda avtalsvillkor som är oskäligen mot leverantörer med betydligt svagare förhandlingsstyrka.

Till lagen fogas dessutom en bestämmelse, som förbjuder köpare att använda avtalsvillkor enligt vilka leverantören till köparen ska lämna ut sådan information om tekniska anvisningar, receptsystem, kostnadsstruktur eller produktionsmetoder inte behöver för att fullgöra sina avtalets syfte eller uppfylla nationella eller EU-rättsliga krav eller krav relaterade till produktionsmetoder till vilka köparen uttryckligen har förbundit sig.

Till lagen fogas även en bestämmelse som förbjuder köparen att gynna egna märken. Bestämmelsen föreskriver att om leverantören har en svagare förhandlingsstyrka än köparen, ska köparen beakta fördelarna med de jordbruksprodukter som leverantören säljer till köparen, när dessa produkter konkurrerar med jordbruksprodukter som köparen säljer under sitt eget märke samt fördelar relaterade till livsmedel, när dessa livsmedel konkurrerar med livsmedel som köparen säljer under sitt eget märke.

Förbudet mot att gynna köparens märke skulle även gälla att knyta leverantörens leveransavtal till ett avtal om tillverkning av köparens PL-produkt eller leverans av produkter för försäljning som PL-produkter.

Det föreslås också att de nya bestämmelser som fogas till livsmedelsmarknadslagen inte ska utgöra internationellt bindande rätt.

4.2 De huvudsakliga konsekvenserna

Syftet med propositionen är att göra livsmedelskedjans förhandlingsstyrka mer jämlik och stärka kedjan uppströms. Propositionen kompletterar livsmedelsmarknadslagen med bestämmelser som gäller avtalsvillkor och -praxis som ansetts vara problematiska. Till lagen fogas dessutom en ny allmän bestämmelse om andra förbjudna förfaranden i syfte att förbättra ställningen för leverantörer som ofta befinner sig i en svagare ställning på livsmedelsmarknaden. Propositionen effektiviserar också livsmedelsmarknadsombudsmannens tillsynsmetoder.

De föreslagna åtgärderna syftar till att stärka de svagare parternas ställning på livsmedelsmarknaden på grund av de problem som orsakas av den koncentrerade handeln och förädlingsindustrin. Stärkandet av primärproducenternas och livsmedelsindustrins ställning främjar deras verksamhetsförutsättningar i förhållande till handeln.

Propositionen medför inga direkta konsekvenser för statsfinanserna. Propositionen bedöms inte medföra konsekvenser för jämställdhet och likabehandling. Propositionen bedöms inte medföra miljökonsekvenser.

4.2.1 Konsekvenser för företag

De i regeringens proposition föreslagna ändringarna av livsmedelsmarknadslagen påverkar företag på flera sätt. Här är en koncis bedömning av konsekvenserna för olika företagsgrupper.

Konsekvenser för primärproduktion

Propositionen förbättrar primärproducenternas ställning i förhållande till handeln och industrin, till exempel genom att förbjuda oskäligen avtalsvillkor och främja rättvisa handelsmetoder. Propositionen förbättrar skyddet av primärproducenternas kostnadsstruktur och produktionsmetoder genom att förbjuda köpare att kräva information som är onödig för avtalets syfte. Detta bidrar till att förbättra producenternas ställning. Producenternas ställning förbättras också genom möjligheten att omförhandla avtalsvillkor vid exceptionella omständigheter, till exempel till följd av skördeförluster eller kostnadschocker. Om omständigheterna förändras förbättras situationen genom mer skälig riskdelning. Presumtionen för repressalier som tillämpas på köpare skyddar producenter från repressalier om de utövar sina lagstadgade rättigheter. Sammantaget medför propositionen positiva konsekvenser för primärproducenternas ställning, lönsamhet och investeringsbenägenhet.

Frukt, grönsaker och frilandsgörödor härstammar främst från små gårdar och produktförpackningsanläggningar, vars förhandlingsposition på marknaden är svag. Den ökande andelen PL-produkter anses ytterligare försvaga producenternas förhandlingsposition, sänka avtalspriserna och försvaga lönsamheten. Regeringens proposition anses förbättra verksamhets- och avtalskulturen inom sektorn samt skapa framtidstro och öka investeringsbenägenheten.

Kött- och mjölkproduktion är huvudsakligen avtalsproduktion, där producenterna och företagen kommer överens om gemensamma produktionsmål och avtalsvillkor. Enligt samråden finns det också missförhållanden i avtalsproduktion, och rättvisare avtalsvillkor och -praxis kan förbättra lönsamheten och investeringsbenägenheten inom primärproduktionen. Primärproduktionens lönsamhet påverkas indirekt också av det pris som livsmedelsföretagen får för sina produkter och av avtalspraxis.

Konsekvenser för livsmedelsindustrin

Propositionen väntas medföra dubbla konsekvenser för livsmedelsindustrin. Å ena sidan förutsätter lagen ett mer jämnt och rättvist avtalsförhållande med primärproducenter än tidigare, vilket kan återspeglas i ökade kostnader för industrin. Å andra sidan ålägger propositionen köpare att ta hänsyn till leverantörernas svaga ställning i förhållande till handeln och att följa god handelskutom och skäliga avtalsvillkor.

Regeringens proposition syftar till att balansera avtalsparternas ställning i livsmedelskedjan. Propositionen syftar till att begränsa handelns starka förhandlingsposition, vilket kan förbättra situationen för livsmedelsindustrin. Propositionen förbjuder också gynnande av handelns egna märken, vilket kan skydda livsmedelsindustrins märkesprodukter. Begränsandet av informationsförfrågningar förbättrar skyddet för receptsystem och tekniska anvisningar samt minskar den administrativa bördan och risken för informationsmissbruk. Med tanke på livsmedelsindustrin beror propositionens övergripande konsekvenser delvis på företagets roll som tillverkare av PL-produkter.

Konsekvenser för handeln

Propositionen syftar till att balansera förhandlingsstyrkan i livsmedelskedjan. Den finska detaljhandelsmarknaden är mycket koncentrerad, eftersom två starka detaljhandelskedjor dominerar marknaden. Propositionen förväntas inte medföra betydande ekonomiska konsekvenser för parti- och detaljhandeln, och handeln förväntas gynnas av en livskraftig

primärproduktion och livsmedelsindustri. Propositionen bedöms inte heller medföra några negativa konsekvenser för detaljhandelskedjor som är verksamma på den finska detaljhandelsmarknaden och som har ett brett utbud av PL-produkter i sitt produktsortiment.

Propositionens konsekvenser för detalj- och partihandeln kan innebära ökad reglering. Förbudet mot att gynna handelns egna varumärken kan begränsa handelns strategiska frihet. Skyldigheten att förhandla om avtalsvillkor när omständigheterna förändras avsevärt ökar också handelns uppgifter. Med tanke på handeln kan ökad reglering begränsa handelns handlingsfrihet och öka kostnaderna, men konsekvenserna är hanterbara. En mer rättvis livsmedelskedja kan dessutom förbättra leveranssäkerheten och samarbetet inom handeln.

Konsekvenser för måltidstjänster och restauranger

Propositionen förväntas inte medföra betydande konsekvenser för partipriser på livsmedel och därmed på restaurangernas och måltidstjänsternas verksamhet och lönsamhet. Restauranger och måltidstjänster använder en hel del PL-produkter i sina måltider. Propositionen förväntas inte medföra betydande konsekvenser för utbudet eller prissättningen av PL-produkter. En livsmedelsmarknad som fungerar med mer rättvisa regler och som stärker förtroendet och samarbetet mellan parterna i livsmedelskedjan är också mål i professionella köks intresse.

4.2.1.1 Konkurrenten mellan företagen och marknadens funktion

Förhandlingsstyrkan i livsmedelskedjan är ojämnt fördelad. Handeln är centraliserad och det finns få aktörer, medan det finns klart fler producenter i synnerhet och även industriella aktörer. Det finns knappt 40 000 jordbruks- och trädgårdsföretag i Finland, och familj jordbruk är de vanligaste med en andel på cirka 84 procent. Växtodling är den överlägset vanligaste produktionsformen, och cirka 74 procent av gårdarna ägnar sig åt den. (Struktur av jordbruks- och trädgårdsföretag 2024 (preliminär) | Naturresursinstitutet). Det finns cirka 2 600 livsmedelsindustriföretag, varav största delen är små och medelstora företag. Närmare 65 procent har färre än 5 anställda. (Antal livsmedelsföretag | Naturresursinstitutet)

Genom att begränsa avtalsvillkor och -praxis som uppfattas som problematiska kan man uppskatta att livsmedelsmarknadens funktion kommer att förbättras, eftersom hotet om missbruk av förhandlingsstyrka och riskerna i samband med verksamhet som bryter mot god affärssed skulle minskas. Stärkandet av livsmedelsmarknadsombudsmannens tillsynsmetoder har en motsvarande inverkan.

Vid samråden tog livsmedelsföretagen upp många missförhållanden relaterade till bland annat prisförhandlingar samt avtalsvillkor och -praxis. Liknande problem har framkommit i livsmedelsmarknadsombudsmannens enkäter. Det är främst små och medelstora livsmedelsföretag som har negativa erfarenheter.

Propositionen syftar till att skapa mer skäliga och rättvisa avtalsvillkor på marknaden, vilket förbättrar livsmedelsföretagens ställning och skapar framtidstro inom sektorn. Propositionen syftar till att förbättra verksamhetsförutsättningarna och lönsamheten i synnerhet för små och medelstora livsmedelsföretag genom att lyfta fram och begränsa identifierade missförhållanden och därigenom främja en mer rättvis avtalspraxis och mer balanserade avtalsförhållanden på marknaden.

Enligt samråden är tillverkning av PL-produkter ett medvetet val och den huvudsakliga affärsformen för vissa företag. Även då bör verksamheten vara lönsam och försäljningsavtalen

rättvisa. Dessutom bör företag kunna sälja sina produkter även under sitt eget märke med rättvisa handelsmetoder och avtalsvillkor. Detta utvecklar marknaden, främjar en sund konkurrens och ökar konsumenternas alternativ.

Genom att begränsa avtalsvillkor och -praxis som uppfattas som problematiska kan förutsättningarna för små aktörers investeringar förbättras, vilket i sin tur kan förbättra den inhemska livsmedelskedjans konkurrenskraft.

De nya föreslagna paragraferna är inte tillämpliga på internationella avtal inom livsmedelshandeln. Den strängare nationella regleringen omfattar således inte livsmedelsimport om avtal om utländska importerade produkter har ingåtts enligt annan än finsk lagstiftning. Detta har ansetts ställa nationella och internationella avtal i en väsentligt annorlunda position och styra livsmedelsinköp till utlandet. De föreslagna nya paragraferna bedöms dock inte medföra så stora konsekvenser att detta skulle orsaka betydande problem.

Handelns egna märken

Handelns ökade antal egna märken har ansetts öka konsumenternas valmöjligheter och ofta erbjuda det mest prisvärda alternativet i en produktkategori. Det har dock framställts att den starka tillväxten i försäljningsandelen av PL-produkter också kan leda till en minskning av utbudet av märkesvaror, minskad konkurrens och stigande detaljhandelspriser på längre sikt. Detta skulle medföra negativa konsekvenser för konsumenterna. Enligt utredningen har prismarginalerna för produkter, dvs. skillnaderna mellan inköps- och försäljningspriser, ökat i finska dagligvarubutiker under de senaste åren för både PL- och märkesprodukter, men ökningen har varit större för PL-produkter. Även om andelen egna varumärken inom handeln har varit relativt stabil sedan länge, har sortimentet av PL-produkter ökat snabbt med ungefär en fjärdedel, medan antalet övriga produkter i stort sett har varit detsamma.

Handelns egna märken har en stor inverkan på konkurrenssituationen inom dagligvaruhandeln. De påverkar produkt- och sortimentsutvecklingen samt prissättningsstrategierna, och de kommer sannolikt att även framöver vara en viktig del av dagligvaruhandelns strategi för att förbättra lönsamheten och differentiera sortimentet.

Med tanke på en effektiv konkurrens och konsumenternas valfrihet är det viktigt att konkurrensen mellan PL-produkter och industrins egna märkesprodukter sker på lika villkor.

I takt med att handelns dubbla roll stärks är det viktigt att säkerställa skyddet av företagets receptsystem och tekniska anvisningar samt information om kostnadsstruktur och produktionsmetoder samt förhindra potentiellt missbruk som kan uppstå till följd av otillbörligt utnyttjande av konfidentiell information eller gynnande av egna märken.

Vissa livsmedelsföretag gynnas av att tillverka PL-produkter tack vare en säker försäljningskanal och då marknadsföringskostnader för produkterna faller bort. Det är dock tydligt att livsmedelsproducentens ställning är svag även i dessa fall. Butikskedjan kan byta avtalspartner som tillverkar PL-produkter, vilket kan leda till att producenten förlorar sin försäljningskanal. Problemet är större ju mer koncentrerad marknaden är.

Det är skadligt för primärproduktionen om produktionen av PL-produkter ger tillverkaren en lägre marginal än produktionen av märkesprodukter. Det lägre pris som industrin får för sina produkter kan öka trycket att förhandla fram mer förmånliga inköpspriser med primärproducenter.

Kommersiella repressalier

I livsmedelsmarknadsombudsmannens anonyma enkäter och samråd med beredningsgruppen har det kommit fram att aktörer upplever att de stöter på förbjudna handelsmetoder. De vågar dock inte avslöja dessa under eget namn, till exempel för livsmedelsmarknadsombudsmannen, på grund av rädsla för repressalier från köparens sida. Överföring av bevisbördan till köparen stärker leverantörens ställning i detta avseende.

Köpare ska framöver dokumentera och motivera uppsägning av avtal eller åtstramning av andra avtalsvillkor så att de kan bevisa att det inte är fråga om repressalier. Detta kan öka den administrativa bördan för köparna, men med tanke på säljarnas svagare ställning är detta motiverat.

Förhandlingar på grund av exceptionella omständigheter

Under löptiden för långfristiga avtal kan förhållandena förändras avsevärt, till exempel kan naturförhållanden eller handelspolitik oförutsägbart förändra produktionskostnaderna. Leverantörer försätts i en oskälig ställning om avtalsvillkor inte kan förhandlas om när omständigheterna förändras drastiskt.

I vissa fall, särskilt inom grödor, används så kallade terminskontrakt som ett verktyg för riskhantering och riskdelning mellan köpare och säljare. Sådana avtal ligger i båda parter intresse, och förhandlingsskyldigheten bör inte tillämpas på dem.

Möjligheten att omförhandla avtalsvillkor förbättrar leverantörens ställning i situationer där produktionens kostnadsstruktur har förändrats av skäl utanför leverantörens kontroll. Köparen har i allmänhet bättre möjligheter att ändra sin prissättning, till exempel inom dagligvaruhandeln kan priserna ändras dagligen. Förhandlingar garanterar dock inte i sig att avtalsvillkoren kommer att ändras.

Missbruk av förhandlingsstyrka

I synnerhet producenter har ett begränsat antal försäljningskanaler för sina produkter, och inom förädlingsindustrin har handeln en stark förhandlingsposition, eftersom två kedjor kontrollerar största delen av marknaden. Handelns egna varumärken har ytterligare stärkt köparens position gentemot leverantörerna. Förbudet mot att missbruka en stark förhandlingsposition förbättrar särskilt producentens ställning och livsmedelsmarknadsombudsmannens möjlighet att ingripa i oskäliga avtal.

Förbud mot att kräva viss information

Handeln och industrin har lagstadgade skyldigheter med stöd av vilka irrelevant information kan begäras och vilket orsakar extra arbete för primärproducenten och kan innehålla omfattande och detaljerad information om produktionsprocessen. Den föreslagna nya regleringen förbättrar livsmedelsmarknadsombudsmannens möjligheter att ingripa i onödigt utlämnande av information om primärproducenters verksamhet i livsmedelskedjan. Genom den nya bestämmelsen blir omotiverade krav på utlämnande av information om receptsystem, tekniska anvisningar, kostnadsstruktur och produktionsmetoder som ett villkor för leveransavtal en del av livsmedelsmarknadsombudsmannens tillsyn, vilket också möjliggör tillämpning av administrativa påföljder enligt livsmedelsmarknadslagen vid behov.

På det stora hela kommer de ändringar av livsmedelsmarknadslagen som föreslås i regeringens proposition att ha en stor inverkan på konkurrensen mellan företag och marknadens funktion. Propositionen syftar till att begränsa möjligheten för köpare i en starkare förhandlingsposition att använda oskäligen avtalsvillkor mot svagare leverantörer. Detta förbättrar i synnerhet små och medelstora företags ställning i förhållande till stora handelskedjor och livsmedelsindustrin.

Förbudet mot att gynna handelns egna varumärken kommer sannolikt att minska möjligheten att diskriminera andra märkesprodukter. Detta främjar en mer rättvis konkurrens mellan märkesprodukter och PL-produkter. Ett bättre skydd för receptsystem och tekniska anvisningar balanserar leverantörernas konkurrensställning och skyddar innovationsförmågan.

Presumtionen för kommersiella repressalier lägger bevisbördan på köparen att bevisa att det inte är fråga om repressalier. Detta stärker leverantörernas ställning och minskar rädslan för repressalier och kan uppmuntra företag att försvara sina rättigheter.

Med tanke på marknadens funktion förväntas propositionen förbättra marknadens transparens och minska otillbörliga handelsmetoder, såsom ensidiga avtalsändringar, uppskjutna betalningar och produktreturer utan ersättning. En begränsad risk för kopiering av livsmedelsprodukter kan skydda innovation inom märkesprodukter och uppmuntra till produktutveckling.

Stärkandet av mindre aktörers ställning kan öka investeringsbenägenheten och förbättra den inhemska livsmedelskedjans konkurrenskraft.

Propositionen stärker de svagare parternas ställning i livsmedelskedjan och främjar en mer rättvis konkurrens. Det förbättrar marknadens funktion i synnerhet när det gäller avtalspraxis, tillgång till information och skydd av information som är väsentlig för leverantörens affärsverksamhet. Även om regleringen ökar den administrativa bördan förväntas den stödja den inhemska livsmedelsproduktionens hållbarhet och konkurrenskraft på lång sikt.

4.2.1.2 Regleringsbördan

De i propositionen föreslagna ändringarna av livsmedelsmarknadslagen påverkar regleringsbördan på olika sätt.

Presumtionen för kommersiella repressalier ökar köparnas dokumentationsskyldigheter. Begränsningen av onödiga informationsförfrågningar kräver att köpare lämnar mer detaljerade motiveringar och begränsningar för utnyttjande av den begärda informationen. Skyldigheten att förhandla i exceptionella förhållanden medför ytterligare skyldigheter vad gäller hanteringen av avtal och dokumentationen av förhandlingar. Förbudet mot att gynna en handelns egna märken kräver att handeln visar att sortimentet hanteras rättvist, vilket kan öka den administrativa arbetet. Skriftliga avtal och registrering av uppgifter kan redan i sig betraktas som god bolagsstyrning och bokföringssed. Den administrativa bördan kan öka något i början, men fördelarna överstiger dock avsevärt den eventuella ökade administrativa bördan i inledningsskedet.

Ur leverantörernas perspektiv kan tydligare gränser för avtalsvillkor och nya förbud minska oklarheter och förbättra förhandlingspositionen. Skyldigheten att förhandla i exceptionella situationer kan ge livsmedelskedjan större flexibilitet och minska risken för ofördelaktiga avtal.

För livsmedelsmarknadsombudsmannen kan utökningen av tillsynsuppgifterna öka arbetet och kan kräva nya tillsynsmetoder. De nya administrativa påföljderna och utvidgningen av

marknadsdomstolens roll kan öka antalet processer och deras komplexitet. Däremot kan stärkningen av livsmedelsmarknadsombudsmannens tillsynsmetoder minska antalet rättegångar och förbättra det rättsliga skyddet.

När det gäller regleringsbördan kan det konstateras att den ökar främst för köpare, som framöver är skyldiga att visa att avtalsförfaranden är rättvisa och dokumentera sitt beslutsfattande mer i detalj. Leverantörernas regleringsbörda ökar inte nämnvärt, men deras rättsliga skydd och ställning förbättras. Tillsynsmyndighetens uppgifter blir mångsidigare, vilket förbättrar möjligheterna att ingripa i eventuella missförhållanden. Inriktandet av regleringen mot obalanserade avtalsförhållanden motiverar regleringsbördan men kräver ett omsorgsfullt genomförande.

4.2.2 Konsekvenser för konsumenterna

Propositionen om ändring av livsmedelsmarknadslagen medför flera konsekvenser för konsumenterna, även om propositionens primära målgrupp är de svagare parterna i livsmedelskedjan, såsom primärproducenter och små leverantörer. Även om propositionen inte förväntas medföra några större konsekvenser för konsumentpriserna, kan en ökad konkurrens på lång sikt dämpa uppgången i prisnivå och bidra till sortimentets mångsidighet.

Handelns egna varumärken kommer inte att förbjuda, utan de förblir en del av butikernas sortiment. Regleringen av handelns egna varumärken kan påverka hur handeln placerar produkter på hyllorna och hur den prissätter sina egna produkter i förhållande till märkesvaror. Propositionen förväntas inte medföra några större konsekvenser för sortimentet eller prissättningen av handelns egna varumärken, men på lång sikt kan regleringen förhindra prisuppgången och bevara märkesprodukternas konkurrenskraft, vilket tryggar konsumenternas valfrihet.

När det gäller rättvis konkurrens syftar propositionen till att säkerställa en mer likvärdig konkurrens mellan handelns egna märken och andra märkesprodukter. Detta kan främja produktinnovationer och skapa mångsidigare sortimentet, vilket gynnar konsumenterna. En jämlik konkurrens kan förbättra valfriheten på lång sikt. I Finland är dagligvaruhandeln mycket koncentrerad. KKV:s rapport visar att dagligvaruhandelns prismarginaler har ökat mer för handelns egna varumärken än andra produkter. År 2022 var prismarginalen för handelns egna varumärken cirka 31 procent och de övriga produkternas cirka 26 procent.

Propositionen framhäver att avtal ska ta hänsyn till exceptionella förhållanden, vilket inom offentliga matjänster, såsom skolor och omsorgstjänster, i slutändan kan påverka det pris som konsumenten betalar.

Propositionen ökar förtroendet för livsmedelsmarknaden. Reglering som förbjuder kommersiella repressalier och stärker skyddet av information om leverantörernas affärsverksamhet kan öka konsumenternas förtroende för att produkter baserar sig på rättvis handel. Konsumenterna kan uppleva att producenter och tillverkare behandlas mer rättvist, vilket kan påverka köpbeslut.

Den hållbarhetsrapportering och datainsamling som identifieras i propositionen kan stödja konsumenternas möjligheter att göra etiska och miljömedvetna val.

4.2.3 Konsekvenser för landsbygden

Ett centralt syfte med propositionen är att balansera förhandlingsstyrkan i livsmedelskedjan. Om detta genomförs kommer det särskilt att förbättra ställningen för primärproducenter och förädlingsföretag i början av kedjan. Detta stöder landsbygdsnäringsarnas verksamhetsförutsättningar, eftersom en stor del av primärproduktionen sker på landsbygden. En starkare ställning för landsbygdsföretag kan öka deras investeringsbenägenhet, förbättra deras lönsamhet och främja generationsväxlingar.

Propositionen förväntas inte medföra några direkta konsekvenser för den regionala jämlikheten, men den kan indirekt stödja landsbygdens livskraft genom att förbättra primärproduktionens status. En förbättrad lönsamhet för landsbygdsföretag och stabilare avtalsvillkor kan locka unga människor till jordbrukssektorn, vilket är viktigt för sektorns kontinuitet och för att säkra den inhemska livsmedelsproduktionen.

Enligt propositionen kan hållbarhetsrapportering och datainsamling vara administrativt betungande, särskilt för små aktörer på landsbygden. Den nya regleringen syftar till att begränsa onödiga informationsförfrågningar, vilket kan minska den administrativa bördan.

Sammantaget medför propositionen positiva konsekvenser för landsbygden, även om de huvudsakligen är indirekta. Förbättrad förhandlingsstyrka, mer rättvisa avtalsvillkor och skyddsmekanismer kan stärka ställningen för aktörer inom livsmedelssektorn på landsbygden, öka verksamhetens stabilitet och uppmuntra till investeringar.

4.2.4 Konsekvenser för tillsynen

Livsmedelsmarknadsombudsmannens byrå verkar i anslutning till Livsmedelsverket. Det årliga anslaget för livsmedelsmarknadsombudsmannens och byråpersonalens löner samt byråns verksamhetsutgifter i statsbudgeten under moment 30.20.01 (Livsmedelsverkets omkostnader) för åren 2019–2025 är högst 500 000 euro och från och med år 2026 högst 684 000 euro. Denna regeringsproposition påverkar inte nivån på anslaget som är tillgängligt för livsmedelsmarknadsombudsmannen. Eventuella justeringar av anslaget görs inom ramen för de normala årliga statliga utgiftsramarna och budgetprocesserna..

Livsmedelsmarknadsombudsmannens och marknadsdomstolens arbetsbörda förväntas inte öka nämnvärt. Livsmedelsmarknadslagens inverkan på företagen har baserat sig mer på förebyggande än påföljder. Påföljder som redan är möjliga enligt livsmedelsmarknadslagen (anmärkningar, offentliga varningar, förbud som meddelats av livsmedelsmarknadsombudsmannen, förbud eller påföljdsavgifter som meddelats av marknadsdomstolen) har tills vidare inte tillämpats.

5 Alternativa handlingsvägar

5.1 Handlingsalternativen och deras konsekvenser

Tillämpning av livsmedelsmarknadslagen i gränsöverskridande situationer

I 1 § 3 mom. i den gällande livsmedelsmarknadslagen föreskrivs om tillämpning av lagen i gränsöverskridande situationer.

Livsmedelsmarknadslagen innehåller bestämmelser som gäller oberoende av vilken stats lag som i övrigt är tillämplig på leveransavtalet. Till dem hör de bestämmelser som har genomfört handelsmetodsdirektivet i Finland.

De ovan avsedda bestämmelserna i livsmedelsmarknadslagen gäller inte när tillämplig lag inte är finsk lag och leveransavtalen faller utanför tillämpningsområdet för handelsmetodsdirektivet. Till dem hör avtalsrelationer där leverantören har en årsomsättning på mer än 350 000 000 euro och köparen har en större omsättning än detta. De ovan avsedda bestämmelserna i livsmedelsmarknadslagen gäller inte heller när den lag som tillämpas på leveransavtalet inte är finsk lag och det är fråga om bestämmelser i livsmedelsmarknadslagen som är strängare än vad handelsmetodsdirektivet föreskriver.

Eftersom de nya bestämmelser som nu föreslås bli fogade till livsmedelsmarknadslagen är ytterligare nationella bestämmelser för vilka det inte finns motsvarande bestämmelser i handelsmetodsdirektivet, föreslås att de gällande bestämmelserna tillämpas på motsvarande sätt, så att de nya bestämmelserna inte tillämpas om den lag som är tillämplig på leveransavtalet eller avtalet inte är finsk lag. Det har med beaktande av ramvillkoren för internationellt tvingande lagstiftning inte ansetts motiverat att det föreskrivs om att nationella bestämmelser (RP 199/2020 rd) som är mer omfattande än kraven i direktivet är internationellt tvingande.

Utökat skydd av information om leverantörers affärsverksamhet

Under beredningen utreddes möjligheten att leverantören kunde anhängiggöra tvister gällande kränkning av företagshemligheter i tingsrätten med stöd av livsmedelsmarknadslagen. Detta alternativ visade sig vara rättsligt för komplicerat att genomföra, eftersom det förutsätter iakttagande av bestämmelserna i direktivet om företagshemligheter. Direktivet om företagshemligheter harmoniserar civilrättsliga rättsmedel i anslutning till företagshemligheter. Enligt direktivet om företagshemligheter kan medlemsstaterna föreskriva om ett mer omfattande skydd för företagshemligheter, förutsatt att artikel 3, 5 och 6, artikel 7.1, artikel 8, artikel 9.1.2, artikel 9.3–4, artikel 10.2, artikel 11 och 13 samt artikel 15.3 i direktivet om företagshemligheter iakttas. Direktivet om företagshemligheter har genomförts nationellt genom lagen om företagshemligheter. En leverantör kan väcka talan i tingsrätten med stöd av lagen om företagshemligheter. Om en företagshemlighet har anskaffats i strid med 4 b § i livsmedelsmarknadslagen kan det också utgöra obehörigt anskaffande av en företagshemlighet enligt lagen om företagshemligheter. Livsmedelsmarknadsombudsmannen kan redan enligt den gällande livsmedelsmarknadslagen bistå leverantören i ett sådant ärende i domstol.

Det finns dock inget hinder för att utöka skyddet för företagshemligheter genom livsmedelsmarknadsombudsmannens tillsyn på grund av direktivet om företagshemligheter, eftersom direktivet harmoniserar civilrättsliga rättsmedel för företagshemligheter.

Begränsning av andelen PL-produkter

Under beredningen föreslogs en begränsning av andelen PL-produkter per produktkategori i handelns sortiment. Detta skulle avsevärt begränsa handelns möjligheter att konkurrera på marknaden med egna märken.

En begränsning av andelen PL-produkter i butikssortiment medför flera problem. Om andelen per produktkategori begränsa är det nödvändigt att avgöra vilka produkter som anses tillhöra vissa kategorier. Det skulle också vara svårt att övervaka en sådan bestämmelse.

Ett annat problem är att andelen PL-produkter i vissa produktkategorier redan är mycket stor. Då skulle regleringen kräva betydande ändringar av avtalen mellan parterna i livsmedelskedjan och av vissa aktörers affärsstrategier. Regleringen kunde också medföra negativa konsekvenser för affärsverksamheten hos leverantörer som deltar i tillverkningen av PL-produkter eller levererar sina produkter för försäljning som PL-produkter.

För att kunna föreskriva om begränsning av andelen PL-produkter i livsmedelsmarknadslagen borde lagens tillämpningsområde ändras, eftersom det inte endast är fråga om avtalsrätt eller -praxis som faller inom lagens tillämpningsområde. I stället för att begränsa andelen PL-produkter har ett mer lämpligt alternativ ansetts vara en allmän stärkning av leverantörens ställning i förhållande till köparen, vilket också förbättrar leverantörens ställning i produktionen av PL-produkter.

Dataförordningen

Under beredningen diskuterades det huruvida livsmedelsmarknadslagen även borde stärka leverantörernas ställning som producenter och användare av data. Detta ansågs inte vara en lämplig lösning, eftersom det är fråga om reglering som uppenbart berör vissa specifika frågor. Dataförordningen syftar också till att skydda små och medelstora företags ställning och innehåller bestämmelser som balanserar små och medelstora företags förhandlingsstyrka genom att förhindra missbruk av obalanserade avtalsvillkor i avtal om datadelning. Dataförordningen ger skydd mot oskäligen avtalsvillkor som åläggs av en part i en starkare förhandlingsposition. Kommissionen avser också att utarbeta modellavtalsvillkor för att hjälpa små och medelstora företag att utarbeta och förhandla fram rättvisa avtal om datadelning. Eftersom den partiella tillämpningen av dataförordningen började först i september 2025, kan dess konsekvenser ännu inte bedömas i detta skede. Dessutom börjar tillämpningen av artikeln om oskäligen avtalsvillkor i förhållanden mellan företag på avtal som ingåtts före den 11 september 2025 först den 11 september 2027. Det vore därför också förhastat att föreskriva om detta i livsmedelsmarknadslagen.

5.2 Utländsk lagstiftning och forskning om PL-produkter och prissättningsperioder

Syftet med reformen av livsmedelsmarknadslagen är att balansera parternas ställning i livsmedelskedjan. I samband med reformen har bland annat PL-produkternas roll och prissättningsperiodernas betydelse i handeln med livsmedel diskuterats. Information söktes genom internationella rättsliga jämförelser om huruvida andra länder har särskilda bestämmelser gällande PL-produkter eller prissättningsperioder.

Med PL-produkter avses handelns egna märken, såsom K-gruppens ”Pirkka-produkter” och S-gruppens ”Coop-” och ”Kotimaista-produkter”. Dessa produkter säljs under butikens eget märke, vilket innebär att produktens faktiska tillverkare inte alltid framgår av produktförpackningen, och den faktiska tillverkaren av en produkt under samma butiksmärke kan variera över tid och mellan produktpartier. Med prissättningsperiod avses längden på en avtalsperiod för livsmedel där ett förutbestämt pris avtalas för produkterna. Marknadsparterna avtalar om periodens längd. Vid offentlig upphandling används termen prisjusteringspunkt, vilket innebär att avtalspriset kan justeras genom ömsesidig överenskommelse.

Utländsk lagstiftning

De internationella rättsliga jämförelserna fokuserade på Sverige, Danmark, Norge, Tyskland, Frankrike, Storbritannien och Nya Zeeland. Sakkunniga från statsrådets och riksdagens bibliotek hjälpte till med insamlingen av källmaterialet. Den internationella rättsliga jämförelsen visade att det inte finns några särskilda regler för PL-produkter och prissättningsperioder i Sverige, Danmark, Norge, Tyskland eller Storbritannien.

I Frankrike har ”Commission d’examen des pratiques commerciales” gett en rekommendation och utlåtanden relaterade till PL-produkter. När det gäller prissättning innehåller den franska lagen ”Code de commerce” bestämmelser om skriftliga avtal mellan leverantörer, grossister och återförsäljare samt ändring av avtal (avtalslängd och priser).

I Nya Zeeland fanns inga bestämmelser som direkt gällde prissättningsperioder. När det gäller PL-produkter syftar lagstiftningen till att skydda tillverkarens immateriella rättigheter och säkerställa likabehandling av olika produkttyper, till exempel vad gäller produktsortiment och hyllutrymme. Nya Zeeland har infört ett uttryckligt förbud mot diskriminering, vilket kräver att återförsäljare tillämpar sina policyer för hyllutrymmesfördelning och produktsortiment utan diskriminering. Detta innebär också att handeln inte får gynna sina egna PL-produkter.

Internationell forskning

I studier om livsmedelshandeln i Nya Zeeland har följande fenomen relaterade till PL-produkter observerats. Konsumenter kan dra nytta av PL-produkter i form av lägre priser och ett större utbud, men samtidigt kan PL-produkter försvaga leverantörernas redan svaga position. Inom detaljhandeln med livsmedel har butikskedjornas förhandlingsstyrka visat sig vara positivt korrelerad med tillväxten av marknadsandelen för detaljhandlarens egna PL-produkter. PL-produkter gör detaljhandeln till en konkurrent med leverantörer. Om detaljhandelsmarknaden är koncentrerad kan stora butikskedjor utgöra en flaskhals för leverantörernas märkesprodukter. Det finns flera sätt på vilka detaljhandeln kan försöka använda sin förhandlingsstyrka gentemot leverantörer. Dessa inkluderar restriktiva avtalsskyldigheter och inträdesavgifter till produktsortimentet.

Flera studier har analyserat PL-produkternas ställning och betydelse på livsmedelsmarknaderna i olika europeiska länder. Till hör bland annat Europeiska kommissionens utredning⁵ om PL-produkternas inverkan på den europeiska livsmedelskedjan från 2011. OECD:s rapport⁶ från 2013 analyserade konkurrens i livsmedelskedjan. I studien om den europeiska detaljhandeln⁷ från 2016 granskades PL-produkters inverkan på konsumenter, konkurrens och innovationer. I den brittiska konkurrensmyndighetens rapport⁸ från 2023 analyserade konkurrens,

⁵ The impact of private labels on the competitiveness of the European food supply chain, European Commission 2011. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b3a65c9c-5fa9-4629-9587-3ba87afb81fa>

⁶ Competition issues in the Food Chain Industry, OECD Report 2013.

https://www.oecd.org/en/publications/competition-issues-in-the-food-chain-industry_09b968a9-en.html

⁷ Retailer Brands: Serving Consumers, Smes and Innovation, EuroCommerce, 2016.

<https://docslib.org/doc/5063728/retailer-brands-serving-consumers-smes-and-innovation>

⁸ Competition, choice and rising prices in groceries, UK Competition & markets authority 2023.

<https://www.gov.uk/government/publications/competition-choice-and-rising-prices-in-groceries>

valmöjligheter och stigande priser inom detaljhandeln. Eurocommerce-rapporten⁹ från 2024 behandlade trender inom den europeiska dagligvaruhandeln, även konsumenter och PL-produkter.

Som en sammanfattning av de ovannämnda studierna och rapporterna kan man dra slutsatsen att PL-produkter har både fördelar och nackdelar när det gäller livsmedelsmarknadens funktion. Fördelarna med PL-produkter är särskilt relaterade till priskonkurrens och urval samt innovationer, flexibilitet och reaktionsförmåga inom handeln. PL-produkter erbjuder ofta konsumenter förmånligare alternativ och ökar konkurrensen på marknaden, vilket kan sänka priserna. PL-produkter möjliggör också ofta ett större produktsortiment och kan underlätta produktdifferentiering och snabb introduktion av nya produktidéer på marknaden. Dessutom kan PL-produkter ge vissa livsmedelsföretag inträde på marknaden utan stora egna marknadsföringskostnader.

Nackdelarna med PL-produkter är kopplade till konkurrensproblem, innovationsrisker, marknadskoncentration, små aktörer och stigande priser på lång sikt. När det gäller PL-produkter kan butikens dubbla roll som distributör av produkter och varumärkesägare leda till snedvridning av konkurrensen. Genom att kontrollera hyllutrymmet kan handeln marginalisera tillverkarnas varumärken. PL-produkter kan minska tillverkarnas incitament att satsa på innovationer om fokus främst skiftar till kostnadseffektivitet. Studier har visat att en ökning av antalet PL-produkter minskar varumärkesinnovationer. I takt med att detaljhandelsmarknaderna blir mer koncentrerade ökar ofta detaljhandelskedjornas makt, vilket försvagar leverantörernas förhandlingsstyrka och ökar beroendet av stora detaljhandelskedjor. Förpackningsstorlekarna och kostnadskraven för PL-produkter kan innebära utmaningar för små aktörer. Vid offentlig upphandling kan PL-produkter tränga ut mindre konkurrenter. När det gäller produktpriser kan det hända att även om priserna i början är lägre, så kan en minskad konkurrens på lång sikt leda till högre priser.

PL-produkter påverkar konkurrensen på livsmedelsmarknaden och konsumenternas val. Ökningen av antalet PL-produkter på marknaden kan leda till en situation där innovationer inom märkesprodukter och konsumenternas valmöjligheter minskar. Enligt Europeiska kommissionens utredningar¹⁰ (2014) kan en ökning av PL-produkternas marknadsandel över en viss kritisk nivå minska utvecklingen av nya produkter och göra det svårare för nya aktörer att träda in på marknaden.

I den danska rapporten¹¹ ”Magten i fødevareværdikæden – fra jord til bord” från 2024 behandlas tudelningen av makten inom livsmedelssektorn. Detaljhandelns PL-produkter är ett centralt tema, och deras konsekvenser för konkurrensen, prissättningen och leverantörernas ställning analyseras. Enligt rapporten kan detaljhandeln diktera villkoren för leverantörer: kräva rabatter, marknadsföringsstöd, exklusivitet och långa betalningstider. Centraliseringen och internationaliseringen av handeln har ökat dess förhandlingsstyrka. Butikskedjor kan ta ut avgifter för hyllutrymme, bättre placering och kampanjsynlighet. Leverantörerna står för dessa avgifter. För handelns egna varumärken tas sådana avgifter i allmänhet inte ut, vilket förändrar

⁹ Signs of Hope: The State of Grocery Retail 2024, Eurocommerce 2024.

<https://www.eurocommerce.eu/app/uploads/2024/04/state-of-grocery-europe-2024-full-report-vf.pdf>

¹⁰ The economic impact of modern retail on choice and innovation in the EU food sector, European Commission 2014. competition-policy.ec.europa.eu/document/download/6275b507-32b2-48d3-9c26-a2f76662ab25_en?filename=retail_study_report_en.pdf&utm_source=chatgpt.com

¹¹ Magten i fødevareværdikæden – fra jord til bord, Tidsskrift for landøkonomi, Årg.210 Nr. 1(2024). <https://tidsskrift.dk/tidsskriftlandoekonomi/article/view/150225/192989>

konkurrensläget. Då bestämmer butiken vilka produkter som ska inkluderas i sortimentet, hur de prissätts och hur de placeras på hyllan i förhållande till PL-produkterna.

I den svenska konkurrensmyndighetens rapport¹² "Handelns egna varumärken – Utveckling, användning och påverkan på konkurrensen" (Konkurrensverket, Uppdragsforskningsrapport 2024:4) från 2024 analyseras PL-produkternas inverkan på konkurrens, priser, produktutveckling och innovationer.

Rapporten konstaterar att PL-produkter ger butiker strategiska fördelar: en bättre förhandlingsposition med leverantörer, högre marginaler och starkare kundlojalitet. PL-produkter har vanligtvis ett mer förmånligt pris än leverantörernas egna varumärken. Rapporten konstaterar att PL-produkter spelar en tudelad roll som innovationsfrämjare: handeln hävdar att de stöder hållbarhet och produktinnovation, men leverantörer ser ofta situationen som att de kopierar andra produkter och snedvrider konkurrensen.

Rapporten konstaterar att för konsumenter kan PL-produkter öka prisvariationen och erbjuda förmånliga alternativ men samtidigt minska varumärkesdiversiteten. Handelns högre marginaler på PL-produkter kan tyda på bristande konkurrens, vilket kan vara problematiskt för konsumenterna.

Rapporten behandlar även produktplacering och hyllavgifter samt relaterade effekter på konkurrensen. Angående dem konstateras att det är handeln som beslutar om placering, presentation och prissättning av produkter. Handeln bestämmer vilka produkter som säljs, var de placeras och hur de prissätts.

I rapporten behandlas även kampanjsystem. Ägare av egna varumärken betalar butiker för att få sina produkter presenterade i kampanjer och reklamblad. PL-produkter betalar vanligtvis inte för detta. Detta skapar en asymmetrisk konkurrenssituation, där PL-produkter får synlighet utan extra kostnader, medan varumärkestillverkare måste betala för synlighet.

Utifrån jämförelsen kan man konstatera att även om PL-produkter inte är föremål för någon särskild reglering, väcker deras betydelse på livsmedelsmarknaden diskussion. Produktion och marknadsföring av PL-produkter är en relativt komplex helhet för marknadsaktörer. De förd- och nackdelar som de medför för marknadskedjan varierar beroende på de olika parternas position i kedjan och den rådande marknadssituationen.

6 Remissvar

6.1 Remissförfarandet

6.1.1 Inledning

Remissvar begärdes av följande instanser: justitieministeriet, inrikesministeriet, arbets- och näringsministeriet, statsrådets kansli, finansministeriet, regionförvaltningsverken, NTM-centralerna, konkurrens- och konsumentverket, Naturresursinstitutet, polisstyrelsen,

¹² Handelns egna varumärken – Utveckling, användning och påverkan på konkurrensen, Konkurrensverket, Uppdragsforskningsrapport 2024:4.
<https://www.konkurrensverket.se/informationsmaterial/rapportlista/handelns-egna-varumarken/>

Livsmedelsverket, tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården Valvira, Tullen, Skatteförvaltningen, livsmedelsmarknadsombudsmannen, centralhandelskammaren, marknadsdomstolen, Hansel, Finlands Näringsliv EK, Nämnden för handelskutym inom livsmedelskedjan, Livsmedelsindustriförbundet rf, Finsk Handel rf, Handelsträdgårdsförbundet rf, Kesko Oyj, Kommunförbundet, Finlands Bageriförbund, Lidl Suomi, Finska Köttbranschens Förbund rf, Centralförbundet för lant- och skogsbruksproducenter MTK ry, Turism- och Restaurangförbundet Mara rf, Osuustoimintakeskus Pellervo ry, Panimoliitto, Pellervo ekonomisk forskning, Puutarhaliitto – Trädgårdsförbundet ry, Finlands Dagligvaruhandel rf, SOK-yhtymä, Suomen Siipikarjaliitto – Finlands Fjäderfäförbund ry, Företagarna i Finland rf, Svenska lantbruksproducenternas centralförbund SLC r.f., Svenska Trädgårdsförbundet, Svenska Trädgårdsförbundet rf, Tokmanni Group Oyj och VYR Vilja-alan yhteistyöryhmä.

Sammanlagt mottogs 53 utlåtanden. Utlåtanden gavs av justitieministeriet, Skatteförvaltningen, MTK-Etelä-Pohjanmaa ry, MTK Keski-Pohjanmaa, MTK-Varsinais-Suomi, Maaseutupolitiikan Työn ja yrittäjyyden uudet mahdollisuudet maaseutualueilla -verkosto (TUUMA27-verkosto), Företagarna i Finland rf, Atria Suomi Oy, Baltic Sea Action Group BSAG, MTK Pohjois-Savo, SLC Nyland, Pellervo ekonomisk forskning PTT ry, Lidl Suomi, Mikro- och ensamföretagare rf, MTK-Uusimaa ry, Centralförbundet för lant- och skogsbruksproducenter MTK rf, Handelsträdgårdsförbundet rf, K-köpmannaförbundet rf, arbets- och näringsministeriet, Livsmedelsverket, Turism- och Restaurangförbundet Mara rf, Erikoiskaupan liitto Etu ry, Pro Luomu ry, Finsk Handel rf, Marknadsdomstolen, Kuluttajaliitto ry, Konsumentförbundet rf, Finlands Bageriförbund rf, Finlands Dagligvaruhandel rf, Livsmedelsindustriförbundet rf, MTK-Pirkanmaa, Kesko Oyj, Finska Köttbranschens Förbund rf, Suomen KD ry:n Maa- ja metsätaloustyöryhmä, Hansel Ab, Finlands Näringsliv EK, en privatperson, SOK – Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta, Naturresursinstitutet, MTK-Satakunta, Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården Valvira, Konkurrens- och konsumentverket, MTK-Kaakkois-Suomi ry, Osuuskunta Maitokolmio, Osuuskunta Maitomaa ja Osuuskunta Satamaito, Österbottens svenska producentförbund r.f., Företagarna på Åland rf, Svenska lantbruksproducenternas centralförbund SLC r.f., Finlands Fårandelslag, inrikesministeriet, Valio Ab och Juustoportti.

Följande instanser meddelade att de inte har något att yttra sig om i ärendet: Tullen, Polisstyrelsen, statsrådets kansli och finansministeriet.

Länk till projektmaterialet.

<https://mmm.fi/hanke2?tunnus=MMM058:00/2024>

6.1.2 Remissinstansernas allmänna synpunkter på propositionen

Följande remissinstanser ställde sig bakom propositionens mål: justitieministeriet, arbets- och näringsministeriet, polisavdelningen vid inrikesministeriet, Konkurrens- och konsumentverket, livsmedelsmarknadsombudsmannen, Naturresursinstitutet, Hansel Ab, Centralförbundet för lant- och skogsbruksproducenter MTK rf, MTK Etelä-Pohjanmaa ry, MTK Kaakkois-Suomi ry, MTK Keski-Pohjanmaa ry, MTK Pirkanmaa ry, MTK Pohjois-Savo ry, MTK Pohjois-Karjala ry, MTK Keski-Suomi ry och MTK Etelä-Savo ry, MTK Satakunta ry, MTK Uusimaa ry, MTK Varsinais-Suomi ry, SLC Svenska lantbruksproducenternas centralförbund, SLC Nyland, Atria Suomi Oy, HKFoods Finland Oy, Snellmans Köttförädling Ab, Livsmedelsindustriförbundet rf, Valio Ab, Finlands Näringsliv EK, Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta (SOK), Konsumentförbundet, Handelsträdgårdsförbundet rf, Finska Köttbranschens Förbund rf, Turism- och Restaurangförbundet Mara rf, Mikro- och ensamföretagare rf, Pellervo ekonomisk forskning PTT ry, Suomen Kristillisdemokraatit ry:n Maa- ja metsätaloustaloustyöryhmä,

Finlands Fårändelslag, Finlands Bageriförbund rf, Suomen Yrittäjät Oy, Österbottens svenska producentförbund (ÖSP) och Lidl Suomi.

Flera remissinstanser som ställde sig bakom propositionens mål ansåg dock att propositionens konsekvensbedömning bör kompletteras på ett allmänt plan och bestämmelserna förtydligas för att minska tolkningsfrågorna. Dessutom ansåg flera remissinstanser att propositionen bör kompletteras, bland annat vad gäller bedömningen av om propositionen uppmuntrar till köp av livsmedel från utlandet på grund av lagens tillämpningsområde. Justitieministeriet och marknadsdomstolen ansåg att flera förslag i propositionen inte var tillräckligt motiverade när det gäller varför den gällande lagstiftningen inte var tillräcklig för att lösa de problem eller brister som identifierats. MTK och dess regionala föreningar ansåg att utvecklingen av lagen även bör fortsätta i reformens tredje fas med representanter för jordbruksproducenter och att jordbrukarnas ställning i livsmedelskedjan bör stärkas utan dröjsmål. Livsmedelsindustriförbundet rf ansåg att propositionen är otillräckligt.

K-köpmannaförbundet rf, Kesko Oyj, Företagarna på Åland, Erikoiskaupan liitto Etu ry och Finsk Handel rf ansåg att propositionen inte behövs. Flera remissinstanser, som inte ställde sig bakom propositionen, konstaterade att den bygger på överifierade påståenden och att motiveringarna till propositionen är ofullständiga. Lagstiftningen anses otydlig och överlappande i förhållande till den nuvarande regleringen. Propositionen anses också orsaka extra kostnader och öka den administrativa bördan för företag inom handeln. Dessutom anses propositionen göra det svårare för nya aktörer att komma in på marknaden och behandla inhemska och utländska aktörer ojämnt. Företag måste också kunna uppfylla rapporteringskrav som regleras på nationell och EU-nivå samt som inte omfattas av lagstiftning. Remissinstanserna lyfter även fram fördelar med PL-produkter.

6.1.3 Tillämpning av livsmedelsmarknadslagen i gränsöverskridande avtal

Justitieministeriet rekommenderar att paragraferna om tillämpningsområde ska samlas i en enda paragraf för att förtydliga tolkningen.

Livsmedelsindustriförbundet rf konstaterar att förslaget gör det möjligt för finländska köpare att kringgå sina lagstadgade skyldigheter med hjälp av utländsk avtalsrätt, vilket snedvrider konkurrensen och försvagar den finska livsmedelskedjans självförsörjning. Förbundet föreslår att lagförslaget ska ändras så att de ändringar som föreslås i lagförslaget tillämpas på alla livsmedelsköp i Finland när köparen är verksam på den finska marknaden. Juustoportti Oy konstaterar i sitt utlåtande att det är oklart vad den föreslagna bestämmelsen innebär i praktiken. Kesko Oyj konstaterar att det föreslagna tillämpningsområdet är komplicerat och svårförståeligt till sin struktur. De komplicerade bestämmelserna orsakar också osäkerhet i den gränsöverskridande handeln och kan förhindra att avtal ingås, vilket försvagar finländska företags konkurrensställning på internationella upphandlingsmarknader. Dagligvaruhandel rf konstaterar i sitt utlåtande att skärpta regler i Finland skapar incitament att köpa från utlandet och gör det svårare för finska livsmedelsleverantörer att exportera. Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta anser att det inte är motiverat att strängare lagstiftning än i andra europeiska länder tillämpas på avtal som omfattas av finsk lag, eftersom det försätter inhemska aktörer i en svagare ställning.

Livsmedelsmarknadsombudsmannen anser att förslaget att dela upp paragrafen om lagens tillämpningsområde som föreslås i utkastet är motiverat för att förtydliga tolkningen av bestämmelsen. Eftersom lagens tillämpningsområde är svårförståeligt har ombudsmannen beskrivit den i en anvisning från maj 2025. I utkastet till regeringens proposition motsvarar de

paragrafer som reglerar lagens tillämpningsområde livsmedelsmarknadsombudsmannens anvisning.

Bestämmelsen om livsmedelsmarknadslagens gränsoverskridande tillämpningsområde har inte ändrats på grund av utlåtandena. Vid antagandet av internationellt bindande lagstiftning ska de begränsningar som följer av Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 593/2008 om tillämplig lag för avtalsskyldigheter (Rom I), särskilt artikel 9, beaktas. Livsmedelsmarknadsombudsmannens anvisning om lagens internationella tillämpningsområde hjälper aktörer att förstå innehållet i regleringen.

6.1.4 Kommersiella repressalier och omvänd bevisbörda

Justitieministeriet anser inte att förslaget om presumption för kommersiella repressalier är motiverat. Frågor relaterade till bevisning bör avgöras genom rättspraxis. Bestämmelsen försvagar köparens rättsliga ställning och rättsskydd avsevärt och ökar den administrativa bördan och utredningsbördan för köparen. Den föreslagna presumptionsregleringen har ingen referenspunkt i nationella riktlinjer och dess grundlagsenlighet bör bedömas närmare. Justitieministeriet konstaterar att propositionen saknar en utredning av att avsaknaden av presumption för repressalier skulle ha orsakat några missförhållanden i praktiken. Justitieministeriet uppmärksammar även att administrativa sanktioner inte i förfarandemässigt avseende får strida mot oskuldspresumptionen som avses i 21 § i grundlagen, och de kan inte heller grunda sig på en renodlat omvänd bevisbörda eller strikt objektivet ansvar. Marknadsdomstolen konstaterar i sitt utlåtande att bestämmelsen inte till sin regleringsteknik motsvarar det sätt på vilket omvänd bevisbörda i allmänhet regleras processrättsligt. I den föreslagna lydelsen väcker bestämmelsen i 2e § frågor om hur domstolen bör tillämpa den aktuella bestämmelsen som en del av ett civilprocessuellt förfarande.

Arbets- och näringsministeriet konstaterar att en omvänd bevisbörda sannolikt skulle öka den administrativa bördan för köpare och lyfter fram behovsbedömningen i förhållande till livsmedelsmarknadsombudsmannens omfattande rättigheter till information.

Livsmedelsmarknadsombudsmannen anser att förslaget är berättigat och konstaterar att den stöder ombudsmannens åtgärder för att lösa frågor i godo.

Konkurrens- och konsumentverket anser att det föreslagna tillägget är motiverat. Enligt utlåtandet säkerställer den föreslagna ändringen uppfyllandet av livsmedelsmarknadslagens syfte och sänker tröskeln för svagare parter i livsmedelskedjan att söka skydd för sina rättigheter. Konkurrens- och konsumentverket anser att ökningen av den administrativa bördan för köpare är måttlig.

MTK rf och dess regionala föreningar anser att den föreslagna bestämmelsen om omvänd bevisbörda är motiverad. MTK och flera regionala föreningar föreslår också att bestämmelsen bör utvecklas så att ett förfarande där köparens reaktion på en berättigad begäran från leverantören är oskälig skulle betraktas som kommersiella repressalier.

I sitt utlåtande ställer sig SLC Svenska lantbruksproducenternas centralförbund och SLC Nyland bakom den föreslagna bestämmelsen. SLC Nyland anser att förslaget nödvändigt för att trygga den svagare partens rättigheter.

Livsmedelsindustriförbundet rf anser inte att den föreslagna ändringen är motiverad. Enligt utlåtandet ökar bestämmelsen den administrativa bördan för företag och sänker inte tröskeln för att anmäla kommersiella repressalier till livsmedelsmarknadsombudsmannen. I stället föreslår

Livsmedelsindustriförbundet att bestämmelsen om vilket förfarande som betraktas som repressalier bör förtydligas.

Valio Ab, Handelsträdgårdsförbundet och Finlands Bageriförbund stöder i sina utlåtanden en precisering av förbudet mot repressalier i syfte att öka rättssäkerheten.

Suomen Kristillisdemokraatit ry:n Maa- ja metsätalouspoliittinentyöryhmä konstaterar i sitt utlåtande att livsmedelsmarknadsombudsmannens befogenhet att ingripa i missbruk bör säkerställas.

Kesko Oyj, K-köpmannaförbundet rf, Lidl Suomi, Dagligvaruhandel rf, Företagarna på Åland och Suomen Osuuskauppojen keskuskunta anser att förslaget inte är motiverat. Kesko Oyj, K-köpmannaförbundet rf, Dagligvaruhandel rf och Suomen Osuuskauppojen keskuskunta anser att motiveringarna till förslaget är otillräckliga. Förslaget anses försvaga köparens rättsskydd och öka köparens administrativa börda. Kesko Oyj anser också att förslaget kräver en grundligare bedömning utifrån de grundläggande rättigheterna och rättsstatsprincipen. Förslaget förklarar inte varför livsmedelsmarknadsombudsmannens befogenheter är bristfälliga och kommer inte med alternativ för att lösa de problem som beskrivs i propositionen.

Till följd av justitieministeriets utlåtande har den föreslagna bestämmelsen om omvänd bevisbörda ändrats så att omvänd bevisbörda inte är tillämplig på meddelande av en offentlig varning som avses i 11 § i livsmedelsmarknadslagen. En offentlig varning är en administrativ sanktion liksom en påföljdsavgift enligt livsmedelsmarknadslagen, på vilken omvänd bevisbörda inte heller skulle tillämpas. Till följd av justitieministeriets och marknadsdomstolens utlåtanden används i propositionen inte längre termen omvänd bevisbörda, utan i stället används presumtion för repressalier vid fördelningen av bevisbördan.

Till följd av marknadsdomstolens utlåtande har bestämmelsens lydelse ändrats för att bättre motsvara vad som föreskrivs om bevisbörda i diskrimineringslagen (1325/2014). Presumtionen för repressalier tillämpas på förvaltningsförfarande i livsmedelsmarknadsombudsmannens tillsynsverksamhet. Dessutom tillämpas presumtionen för repressalier på förfaranden i förvaltningsdomstolen när en köpare överklagar livsmedelsmarknadsombudsmannens anmärkning för brott mot 2 e § och i marknadsdomstolen när en köpare överklagar livsmedelsmarknadsombudsmannens förbud på grund av brott mot 2 e §. Till följd av marknadsdomstolens utlåtande redogörs i motiveringarna till 2 e § även hur presumtionen för repressalier tillämpas i tvistemål i tingsrätten om en leverantör väcker talan.

Med anledning av utlåtandena har motiveringar till den föreslagna bestämmelsens nödvändighet lagts till i avsnittet om förhållandet till grundlagen samt lagstiftningsordning för att förbättra rättsskyddet för den svagare parten, dvs. leverantören.

6.1.5 Förhandlingar på grund av exceptionella omständigheter

Justitieministeriet anser att det inte är motiverat att till lagen foga en bestämmelse om förhandlingsskyldighet såsom det föreslås, eftersom den förefaller onödig och har en komplex och oklar struktur. Arbets- och näringsministeriet föreslår preciseringar av förhållandet mellan regleringen och upphandlingslagen samt livsmedelsmarknadsombudsmannens förhandlingsroll.

Konkurrens- och konsumentverket påpekar att bestämmelserna i företagarskyddslagen och den föreslagna allmänna bestämmelsen inte kan tillämpas i alla situationer på ett åtagande eller avtalsvillkor som rör beloppet av det pris som ska betalas för jordbruksprodukter och livsmedel.

I utlåtandet föreslås att motiveringarna ska kompletteras så att uppgiften för livsmedelsmarknadsombudsmannen, som biträder i förhandlingar, inte kan vara att styra prishöjningsförhandlingar eller att säkerställa en skälig utkomst för leverantörer som har försatts i en svagare ställning till följd av exceptionella omständigheter. Dessutom konstaterar myndigheten att när exceptionella förändringar i omständigheterna påverkar ett mycket stort antal enskilda leverantörer samtidigt, kan inledandet av förhandlingar dröja och de transaktionskostnader som köparen orsakas öka.

Livsmedelsmarknadsombudsmannen anser att förslaget är motiverat. Enligt utlåtandet förutsätter paragrafen inte några avtalsändringar och innehåller inga sanktioner, men den stärker ombudsmannens stödjande roll i förhandlingar.

Hansel Ab konstaterar i sitt utlåtande att den föreslagna ändringens förhållande till bestämmelserna i upphandlingslagen bör bedömas med avseende på eventuella överlappningar.

MTK rf anser att den föreslagna bestämmelsen är motiverad. Dessutom yrkar MTK att livsmedelsmarknadsombudsmannen bör ha rätt att ge en anmärkning eller en offentlig varning till köpare som inte iakttar förhandlingsskyldigheten och att statistiken över jordbruks- och livsmedelskedjan bör effektiviseras för att ta hänsyn till exceptionella kostnadsförändringar. MTK:s regionala föreningar är inne på samma linje.

SLC Svenska lantbruksproducenternas centralförbund ställer sig bakom den föreslagna bestämmelsen men konstaterar att en brist hos den är att den inte föreskriver om påföljder för underlåtenhet att fullgöra skyldigheten. SLC Nyland är av samma åsikt.

Atria Suomi Oy, HKFoods Finland Oy och Snellmans Köttförädling Ab ställer sig bakom den föreslagna bestämmelsen i sitt gemensamma utlåtande. Livsmedelsindustrieförbundet rf anser att den föreslagna bestämmelsen är motiverad men föreslår att terminskontrakt, som används inom spannmål, ska undantas från bestämmelsens tillämpningsområde. Enligt utlåtandet bör motiveringarna preciseras så att kortfristiga råvaruavtal med fast pris och avtal baserade på derivat tydligt undantas från förhandlingsskyldigheten.

Kesko Oyj anser att det är positivt att tröskeln för förhandlingsskyldigheten har satts högt i motiveringarna och att utgångspunkten är avtalets bindande karaktär. Kesko anser dock att regleringen är otydlig vad gäller dess tillämpningsområde och begrepp. Kesko Oyj föreslår att inflation bör tas bort från de exempel som nämns i propositionen och utifrån vilka avtalsparterna bör omförhandla avtal. Lidl Suomi konstaterar i sitt utlåtande att bestämmelsen inte orsakar förändringar i dess nuvarande rutiner.

Dagligvaruhandel rf motsätter sig inte paragrafen förutsatt att tröskeln för dess tillämpning förblir hög och avtalens bindande karaktär förblir den grundläggande principen. Bestämmelsen bör dock tillämpas på båda avtalsparterna. Enligt utlåtandet finns det dessutom oklarheter gällande tillämpningen av förhandlingsskyldigheten och de termer som används i bestämmelsen, och det föreslår att inflation tas bort från propositionen som grund för att omförhandla avtal.

Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta (SOK) föreslår att rätten att kräva nya avtalsförhandlingar bör tillhöra den part som missgynnas på grund av exceptionella omständigheter. Enligt utlåtandet bör inflation inte heller vara ett skäl för att omförhandla avtal.

Företagarna på Åland anser att den föreslagna bestämmelsen är onödig. Handelsträdgårdsförbundet rf anser att den föreslagna bestämmelsen om förhandlingsskyldighet

är motiverad. I sitt utlåtande begär Finska Köttbranschens Förbund rf att en tydlig definition av exceptionella omständigheter ska fogas till bestämmelsen.

Turism- och Restaurangförbundet MaRa rf förhåller sig positivt till den föreslagna regleringen och det att den även gör det möjligt för livsmedelsmarknadsombudsmannen att bistå parter i förhandlingar. Pellervo ekonomisk forskning PTT ry konstaterar i sitt utlåtande att det föreslagna tillägget fortfarande lämnar rum för tolkning och föreslår en mer exakt definition av de använda termerna. Suomen Kristillisdemokraatit ry:n Maa- ja metsätalouspoliittinen työryhmä konstaterar i sitt utlåtande att bestämmelsen bör fungera som ett snabbt medel i situationer där kostnaderna stiger exceptionellt. Dessutom bör uppmärksamhet fästas vid vissa aktörers ansvar att ändra priser.

Till följd av utlåtandena har specialmotiveringen avseende upphandlingslagen preciserats på det sätt som arbets- och näringsministeriet föreslagit. Dessutom har hänvisningen till inflation strukits från motiveringen.

6.1.6 Missbruk av förhandlingsstyrka

Flera remissinstanser anser att nya 4 a § som förbjuder missbruk av förhandlingsstyrka inte är nödvändig, eftersom den nuvarande företagskyddslagen är tillräcklig för att lösa de problem som tas upp i propositionen. Enligt remissinstanserna bör nödvändigheten av den nya paragrafen 4 a motiveras bättre. Till följd av utlåtandena har motiveringarna till paragrafen och bedömningen av nuläget förtydligats. Lydelsen hos nya 4 a § anses också lämna för mycket rum för tolkning och uppfyller inte kravet exakthet och avgränsning för begränsning av grundläggande rättigheter. Eftersom det är fråga om en allmän bestämmelse, är det inte motiverat att precisera dess lydelse alltför mycket, eftersom detta skulle minska paragrafens användbarhet och flexibilitet. Till följd av utlåtandena lyfter paragrafens lydelse och specialmotiveringen till den i större utsträckning fram att leverantörens beroende av köparen uttryckligen ska bero på bristen på alternativa köpare. Av denna anledning har justitieministeriets förslag att förtydliga tolkningen av paragrafen genom att koppla leverantörens beroende av köparen till skillnaderna i parternas omsättning inte ansetts vara motiverat. I avsnittet om förhållandet till grundlagen och lagstiftningsordning i regeringens proposition redogörs för propositionens förhållande till förutsättningarna för att begränsa grundläggande fri- och rättigheter.

6.1.7 Förbud mot att kräva viss information

MTK föreslår att man överväger ett tillägg, som motsvarar dataförordningen till 4b § 2 mom., enligt vilket köparen inte får använda data som erhållits genom avtal för att dra slutsatser om användarens ekonomiska situation, tillgångar och produktionsmetoder som kan försvaga användarens kommersiella ställning användarens marknad. På grund av tidsschemat för beredningen är det inte möjligt att tillräckligt utreda frågan i detta sammanhang, eftersom det skulle kräva en fördjupad utredning av dataförordningen och den kompletterande nationella lagstiftningen för att undvika överlappande eller motstridig ytterligare reglering. Den föreslagna regleringen har också ansetts svår att övervaka i tidigare diskussioner.

I sitt gemensamma utlåtande föreslår Atria Suomi Oy, HKFoods Finland Oy och Snellmans Köttförädling Ab att specialmotiveringen till 4b § ska kompletteras på ett sätt som återspeglar köparens informationsbehov i samband med de finansieringsarrangemang som köparen erbjuder leverantören och som är etablerade inom inhemsk köttförädlingsverksamhet. Motiveringen till paragrafen har kompletterats till denna del. De ovannämnda remissinstanserna föreslår även en ändring av paragrafens lydelse genom att lägga till ett exempel på ansvarsfulla

åtgärder. I denna proposition kan förslaget inte genomföras på grund av tidsbrist, eftersom lagstiftning i frågan skulle kräva att ansvarsfullhet definieras. Eftersom ansvarsfullhet är ett mycket brett begrepp borde det utredas vad ansvarsfullhet innebär i livsmedelsmarknadslagens kontext.

Stiftelsen Baltic Sea Action Group kritiserar paragrafens lydelse när det gäller att köparen inte får kräva information om leverantörens produktionsmetoder som inte förutsätts för köparens egna åtaganden. Stiftelsen anser att en sådan begränsning i praktiken kan hindra handels- och livsmedelsföretag att utveckla och testa nya, mer hållbara produktionsmetoder tillsammans med producenter. Paragrafens lydelse har inte ändrats till följd av utlåtandet. Bestämmelsen är inte ett hinder för frivilliga försök att utveckla nya produktionsmetoder. I detta avseende har specialmotiveringen kompletterats.

Livsmedelsindustriförbundet rf konstaterar att när det gäller egna varumärken så fungerar handeln som både beställare och säljare av samma produkt. Förbundet anser att det behövs tydliga spelregler för egna märken för att skydda av tillverkningsindustrins företagshemligheter och konfidentiella information. Detta kan implementeras till exempel genom att handeln bygger brandväggar för förhandlingar eller separerar inköpsorganisationer för att skydda den information som erhålls. Förbundet föreslår att detta ska lyftas fram i motiveringarna till lagförslaget som medel för att säkerställa ett adekvat skydd av företagshemligheter. Till denna del har motiveringen till bestämmelsen kompletterats.

Livsmedelsindustriförbundet rf konstaterar också att det samtidigt bör förtydligas vilken information som får begäras relaterat till genomförandet av ansvarsfullhetsregleringen. Europeiska unionens reglering av ansvarsfullhet är föremål för förändringar, vilket gör det praktiskt taget omöjligt för mindre företag utanför regleringen att hålla reda på vilka krav som kommer från regleringen och vilka som är relaterade till kundernas egna mål. Förbundet anser att det är viktigt att företagets företagshemligheter skyddas även i situationer där reglering relaterad till ansvarsfullhet kräver att stora butikskedjor säkerställer ansvarsfulla metoder i hela värdekedjan. Förbundet föreslår att ansvarsfullhet ska läggas till i 4 b § utöver produktionsmetoder och att båda termerna ska definieras. Inga ändringar har gjorts i propositionen gällande ansvarsfullhet, även om det finns behov av att förtydliga information om ansvarsfullhet. Frågan är dock omfattande, och det finns ingen möjlighet att utreda den tillräckligt i beredningen av denna proposition. Det är också svårt att exakt definiera begreppet ansvarsfullhet.

Arbets- och näringsministeriet anser att det är positivt att den föreslagna regleringen syftar till att stärka skyddet av jordbruksproducenters och livsmedelsindustrins företagshemligheter, även om 4 b § sannolikt kommer att orsaka en viss administrativ börda för köpare. Arbets- och näringsministeriet uppmärksammar att det kan vara svårt att tillämpa definitionen av företagshemlighet i praktiken. Till exempel behöver den information om kostnadsstrukturen för säljarens affärsverksamhet som nämns i motiveringarna till utkastet till propositionen inte nödvändigtvis uppfylla kriterierna för definitionen av företagshemlighet i alla situationer. Ministeriet föreslår därför att det aktuella exemplet höjs till lagnivå, vilket skulle ge det skydd som avses i föreslagna 4 b § även om det inte är fråga om en företagshemlighet. Om en rättsinnehavare väcker talan om skyddet av företagshemligheter i domstol, ska domstolen också ta ställning till huruvida det överhuvudtaget är fråga om en företagshemlighet. Till följd av utlåtandet har även information om kostnadsstruktur lagts till i paragrafens lydelse, oavsett om det är information som omfattas av företagshemlighet.

6.1.8 Definitionen av eget varumärken och förbudet mot gynnande av egna märken

Livsmedelsmarknadsombudsmannen föreslår att definitionen av köparens egna märken i motiveringen till bestämmelsen utvidgas så att kedje- och sammanslutningsmodeller beaktas på ett heltäckande sätt. I sitt utlåtande föreslår Livsmedelsindustriförbundet rf att motiveringarna ska kompletteras så att även handelns egna märken som förvärvats genom inköpsamarbete betraktas som egna märken. Kesko Oyj uppger i sitt utlåtande att definitionen av eget märke orsakar oklarhet på många områden. Lidl Suomi konstaterar i sitt utlåtande att det ökar oklarheten i tolkningen av lagen, om eget märke inte definieras. Dagligvaruhandel rf anser att definitionen av eget märke är oklar och lämnar rum för tolkning.

På grund av utlåtandena har sammanslutningsmärke lagts till i definitionen av eget märke, och definitionens lydelse har redigerats något. Dessutom har specialmotiveringen kompletterats för att stödja förståelsen av syftet med definitionen.

I sitt utlåtande föreslår arbets- och näringsministeriet en noggrann bedömning av huruvida det finns en tydlig och motiverad anledning att föreskriva om private label-produkter i en separat paragraf. Konkurrens- och konsumentverket anser inte att 1 mom. i den föreslagna bestämmelsen är motiverad, eftersom handelns egna varumärken ökar konkurrenstrycket och främjar priskonkurrensen till förmån för konsumenterna. Dessutom konstaterar ämbetsverket att bestämmelsen, enligt motiveringen till momentet riktar sig mot förfaranden som är förbjudna också enligt den föreslagna allmänna bestämmelsen. Ämbetsverket anser att det är viktigt att leverantörer även framöver frivilligt och på eget initiativ kan förse köpare med både märkesvaror och produkter som säljs under köparens eget märke och också erbjuda köpare bättre avtalsvillkor i sådana situationer. Livsmedelsmarknadsombudsmannen konstaterar i sitt utlåtande att den praktiska tillämpningen av den föreslagna bestämmelsen är en utmaning och påpekar att den föreslagna bestämmelsen är en särskild utmaning för aktörer inom handeln vars verksamhet bygger på försäljning av egna märken. Enligt utlåtandet bör det vid bedömningen av problemet visas varför den nuvarande regleringen och den allmänna bestämmelsen i 4 a § inte är tillräckliga.

MTK ry och några av MTK:s regionala föreningar anser att obalansen i tillgången till information är ett betydande problem på livsmedelsmarknaden och föreslår att man i förordningen förbjuder praxis som hindrar leverantörer från att få aktuell information om försäljningen av sina produkter. Dessutom är det viktigt att förbjuda uppenbart avsiktligt kringgående av regelverk, till exempel genom etablering av utländska upphandlingsorganisationer. MTK ry föreslår också att specialmotiveringen ska kompletteras så att även fortlöpande oproportionerlig och oskälighets marknadsföringspraxis ska anses gynna egna märken. I sitt utlåtande anser Österbottens svenska producentförbund r.f. att förbudet är viktigt och ett steg i rätt riktning.

Livsmedelsindustriförbundet rf anser att idén att en stark köpare har en lojalitetsskyldighet gentemot en svagare avtalspartner är motiverad men ser inkonsekvenser i den nuvarande lydelsen. Förbundet påpekar att den kan stå i strid med diskrimineringsförbudet enligt konkurrenslagstiftningen och föreslår att 2 mom. ska ersättas på ett sätt som mer precist förtydligar förbudet mot favorisering. Handelsträdgårdsförbundet rf anser att den föreslagna bestämmelsen är motiverad men ställer frågor om övervakningen av utplaceringen av varor och om leverantörer har en genuin möjlighet att vägra leverera private label-varor.

Turism- och Restaurangförbundet MaRa rf anser att bestämmelsens lydelse är svår att tolka. Enligt utlåtandet gäller det att överväga om bestämmelsen är ett nödvändigt och proportionerligt sätt att skydda företag inom livsmedelsindustrin. Suomen Kristillisdemokraatit ry:n maa ja

metsätalouspoliittinentyöryhmä föreslår i sitt utlåtande att ett förbud relaterat till prissättning ska fogas till bestämmelsen. Finlands Bageriförbund rf anser i sitt utlåtande att den föreslagna lojalitetsskyldigheten är motiverad men att tröskeln för tillämpningen av 2 mom. är vag och öppen för tolkning.

I sitt utlåtande anser Valio Ab att det är viktigt att köparens dubbla roll inte leder till orättvis konkurrens och att företagens konfidentiella information inte används i produktionen av handelns egna varumärken. Enligt utlåtandet behövs det tydligare riktlinjer för private label-varor.

Juustoportti Oy anser att bestämmelsens tillämpningsområde lämnar rum för tolkning och konstaterar att den föreslagna bestämmelsens tillämpningsområde kan förbättra stora utländska aktörers ställning i konkurrensen mellan leverantörer. Osuuskunta Maitokolmio, Osuuskunta Maitomaa och Osuuskunta Satamaito konstaterar i sitt gemensamma utlåtande att den föreslagna bestämmelsen minskar mindre aktörers konkurrenskraft och föreslår att det vore bäst att stryka den.

Erikoiskaupan liitto Etu ry föreslår att bestämmelsen ska strykas. Kesko Oyj anser att motiveringen till bestämmelsen och dess omfattning är oklara. Handelns egna varumärken är allmänt accepterade i EU- och EES-länder, och de studier som gjorts om dem motiverar inte de föreslagna lagstiftningsåtgärderna. Det föreslagna förbudet mot favorisering hör inte till livsmedelsmarknadslagens tillämpningsområde, och handelns dubbla roll är inte en tillräcklig motivering med tanke på förslagets ändamålsenlighet, nödvändighet eller proportionalitet. Prissättningsfriheten är en del av avtalsfriheten. Kesko Oyj betonar att de skyldigheter som ställs på prissättningen leder till en tolkning som strider mot EU-rätten. K-köpmannaförbundet håller med Kesko Oyj i fråga om bestämmelsen. Lidl Suomi föreslår att bestämmelsen ska strykas. Enligt utlåtandet orsakar den föreslagna regleringen orimlig osäkerhet kring lagens tillämpning, och dess konsekvenser blir stora för företag vars verksamhet till största delen bygger på egna märken. Lidl begär ytterligare utredning av vad som konkret avses med diskriminerande utplacering av varor. Hänvisningarna till reglering som begränsar prissättningen inom dagligvaruhandeln och som ingriper i skyddet för immateriella rättigheter bör strykas från regeringens proposition. Dagligvaruhandel rf anser att den föreslagna bestämmelsen bör strykas, eftersom dess lydelse är otydlig och saknar en exakt definition, vilket grundlagen förutsätter. Bestämmelsen lämnar öppna frågor relaterade till rekvisit, konkurrenslagstiftning samt prissättning och marknadsföring. När det gäller lojalitetsprincipen konstaterar Dagligvaruhandel rf att prissättningsfriheten är en del av avtalsfriheten. Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta SOK anser att den föreslagna bestämmelsens lydelse och terminologi är oklara och föreslår att bestämmelsen ska strykas. SOK konstaterar att bestämmelsen ingriper i näringsfriheten och omständigheter som handeln har rätt att besluta om och påpekar att förslaget kan leda till högre konsumentpriserna, försvåra primärproduktionens och industrins exportmöjligheter samt till större inköp från utlandet. Företagarna på Åland anser att den föreslagna bestämmelsen ingriper i marknadsekonomin funktion och bör strykas.

6.1.9 Tillsyn och administrativa påföljder

Justitieministeriet anser att förslaget inte på ett tillräckligt heltäckande sätt bedömer och motiverar den exceptionella karaktären hos myndighetstillsynen över relationer mellan företag. Enligt utlåtandet är lagförslaget inte helt tydligt när det gäller huruvida livsmedelsmarknadsombudsmannen ska övervaka marknadspraxis eller enskilda avtalsförhållanden i de situationer som avses i 7 § 4 a–4 c. De uttryck som används i propositionen bör förtydligas i detta avseende, och tillsynsregleringen bör kompletteras för att bättre överensstämmer med lagen om reglering av avtalsvillkor mellan näringsidkare. När det

gäller tillsynen över efterlevnaden av föreslagna 3 a § 2 och 3 mom. anser justitieministeriet att det är oklart vad tillsynen går ut på.

MTK ry påpekar att det finns ett lagtekniskt fel i den föreslagna ändringen av 7 § i livsmedelsmarknadslagen. Dagligvaruhandel rf konstaterar i sitt utlåtande att punkterna om påföljder och befogenheter anknyter till införandet av de föreslagna ändringarna i lagen. Företagarna på Åland motsätter sig den föreslagna tillsynsbestämmelsen.

Till följd av utlåtandet har specialmotiveringen och bedömningen av nuläget förtydligats i propositionen. Den felaktiga hänvisningen till 3 a § 3 mom. i 7 § har strukits.

När det gäller livsmedelsmarknadslagens 11 §, som gäller offentlig varning, fäster justitieministeriet uppmärksamhet vid föreslagna 2 e §, enligt vars 3 mom. den så kallade presumptionen för repressalier inte är tillämplig vid påförande av påföljdsavgifter. Med beaktande av bedömningen av en offentlig varnings art i i regeringens proposition RP 121/2018 om livsmedelsmarknadslagen bör regeringens proposition bedöma regleringen enligt ovannämnda 2 e § huruvida en offentlig varning eventuellt bör lämnas utanför den ovannämnda presumptionen för repressalier. Justitieministeriet påpekar också att nya sanktioner ska motiveras.

Till följd av remissförfarandet har föreslagna 2 e § 3 mom. ändrats så att presumptionen för repressalier inte tillämpas vid påförande av en påföljdsavgift för livsmedelsmarknaden och inte heller vid meddelande av en offentlig varning, och motiveringar till att anknyta offentlig varning till handlingar som strider mot 4 b och 4 c § har lagts till.

När det gäller påföljdsavgifter enligt 12 a § i livsmedelsmarknadslagen konstaterar justitieministeriet att detta är en ny sanktion avseende nya föreslagna 4 b §, dvs. förbudet mot att kräva viss information. Justitieministeriet konstaterar nya sanktioner alltid ska motiveras på ett tillräckligt sätt i specialmotiveringen och även bedömas i motiveringarna till lagstiftningsordning i en proposition, vilket inte är fallet nu. Utgångspunkten ska också vara att en administrativ sanktion ska vara det sista alternativet i förhållande till andra administrativa påföljder för samma överträdelse. I propositionen gäller det därför att bedöma varför sanktioner anses nödvändiga i detta fall. Justitieministeriet påpekar vidare att detta fall enbart gäller nationella regleringsbehov, och inte till exempel behov som följer av EU-lagstiftning.

Propositionen har kompletterats med motiveringar gällande sanktionering av brott mot 4 b § både i specialmotiveringen och i avsnittet om grundlagen och lagstiftningsordningen.

6.1.10 Lagens ikraftträdande och övergångsbestämmelse

MTK ry konstaterar i sitt utlåtande att jordbrukarnas ställning i livsmedelskedjan bör stärkas så snabbt som möjligt. Enligt utlåtandet bör dessutom övergångstiden för förbudet mot alltför omfattande informationskrav förkortas för att inte undergräva skyddet av producenters företagshemligheter. Även flera av MTK ry:s regionala föreningar anser att övergångstiden för bestämmelsen om informationskrav bör förkortas.

Livsmedelsindustriförbundet rf anser att övergångstiden för gamla avtal är nödvändig och tillräcklig. I utlåtandet konstateras dessutom att livsmedelsmarknadsombudsmannen bör komma med anvisningar om den reviderade lagstiftningen.

Kesko Oyj och Dagligvaruhandel rf konstaterar i sina utlåtanden att bestämmelsen inte innehåller någon tydlig skyldighet gällande ändring av villkor och att övergångsbestämmelsen

förblir oklar. Enligt utlåtandena orsakar återkommande lagändringar administrativ börda och är inte förenliga med god lagstiftningssed. Dagligvaruhandel rf konstaterar dessutom att det förblir oklart vad skillnaden är mellan ett avtal och ett leveransavtal med tanke på lagens tillämpningsområde. Lidl Suomi anser att övergångstiden är orealistisk.

Justitieministeriet anser att regleringens tydlighet och rättssäkerhet kunde främjas genom att föreskriva att livsmedelsmarknadsombudets befogenhet att övervaka och sanktionera köparnas beteende baserat på de nya bestämmelserna skulle börja gälla först i november 2026.

På grund av utlåtandena har det inte ansetts motiverat att ändra övergångstiden.

6.2 Utlåtande av rådet för bedömning av lagstiftningen

Rådet för bedömning av lagstiftningen gav ett utlåtande om utkastet till regeringens proposition den 5 februari 2026. Enligt utlåtandet ger utkastet till propositionen gällande livsmedelsmarknadslagen en god beskrivning av nuläget. Behovet av lagändringarna framgår tydligt. I utkastet till propositionen har olika konsekvenser identifierats på ett heltäckande sätt, men konsekvenserna borde preciseras på många punkter, särskilt för företagen. Rådet lyfte särskilt fram de största bristerna och utvecklingsobjekten i utkastet till propositionen, vilka beskrivs nedan.

Rådet anser att utkastet till propositionen beskriver konsekvenserna för primärproducenter på ett relativt allmänt plan, vilket i sig är förståeligt eftersom det är svårt att på förhand bedöma konsekvenserna av förslagen. Det vore motiverat att följa konsekvenserna för primärproducenternas inkomster över en längre tid, till exempel genom att granska prismarginalerna för olika produktkategorier. Målet för propositionen är dock att stärka jordbrukarnas ställning i livsmedelskedjan.

Propositionen borde analysera konsekvenserna för små och medelstora företag inom livsmedelsindustrin, i synnerhet då den syftar till att skydda små aktörer i livsmedelskedjan mot otillbörliga handelsmetoder.

Den föreslagna nya regleringen gäller inte internationella avtal inom livsmedelshandeln. Hur mycket importen av utländska produkter kan öka och inom vilka produktkategorier utbudet av utländska produkter kan öka borde preciseras i propositionen.

Även konsekvenserna för livsmedelsmarknadsombudsmannen och marknadsdomstolen borde preciseras. Hur ordnas tillsynen i praktiken med tanke på att tillsynsområdet omfattning inom livsmedelssektorn är rätt omfattande? Utkastet till propositionen borde också ta upp konsekvenserna av förbud och påföljdsavgifter för företag.

Rådet anser att storleken på regleringskostnaderna bör bedömas åtminstone på en allmän nivå.

Länk till rådets utlåtande:

<https://valtioneuvosto.fi/documents/194055633/209910739/Arviointineuvoston+lausunto+elin+tarvikemarkkinalaista.pdf/0f1bac34-7609-fc45-e9b8-529042c7de21/Arviointineuvoston+lausunto+elintarvikemarkkinalaista.pdf?t=1770290288249>

Med beaktande av rådets utlåtande har följande lagts till i avsnitt 4.2.4 Konsekvenser för tillsynen: ”Livsmedelsmarknadsombudsmannens och marknadsdomstolens arbetsbörda

förväntas inte öka nämnvärt. Livsmedelsmarknadslagens inverkan på företagen har baserat sig mer på förebyggande än påföljder. Påföljder som redan är möjliga enligt livsmedelsmarknadslagen (anmärkningar, offentliga varningar, förbud som meddelats av livsmedelsmarknadsombudsmannen, förbud eller påföljdsavgifter som meddelats av marknadsdomstolen) har tills vidare inte tillämpats.”

Dessutom har ett nytt underavsnitt 2.12.2 Tillsyn och påföljder lagts till i avsnitt 2 Bedömning av nuläget: ”Livsmedelsmarknadsombudsmannen har under sin verksamhet observerat att köpare som ägnar sig åt handelsmetoder som är förbjudna enligt lag inte vill framställa egentliga begäranden om åtgärder. Fenomenet är EU-omfattande och orsakas av förståeliga skäl av oro för att affärsrelationer ska brytas. Det finns få fall som har behandlats. Under sina fem verksamhetsår har livsmedelsmarknadsombudsmannen behandlat totalt nio tillsynsärenden. Livsmedelsmarknadsombudsmannen har lämnat totalt 13 anvisningar, tre rekommendationer och ett förslag. Påföljder som redan är möjliga enligt livsmedelsmarknadslagen (anmärkningar, offentliga varningar, förbud som meddelats av livsmedelsmarknadsombudsmannen, förbud eller påföljdsavgifter som meddelats av marknadsdomstolen) har inte tillämpats.

Avsnitt 4.2.1.2 Regleringsbörda har kompletterats med följande stycke: ”Skriftliga avtal och registrering av uppgifter kan redan i sig betraktas som god bolagsstyrning och bokföringssed. Den administrativa bördan kan öka något i början, men fördelarna överstiger dock avsevärt den eventuella ökade administrativa bördan i inledningsskedet.

Följande meningar har fogats till avsnitt 4.2.2 Konsekvenser för konsumenterna: ”Handelns egna varumärken kommer inte att förbjuda, utan de förblir en del av butikernas sortiment.” ”I Finland är dagligvaruhandeln mycket koncentrerad. Konkurrens- och konsumentverkets rapport visar att dagligvaruhandelns prismarginaler har ökat mer för handelns egna varumärken än andra produkter. År 2022 var prismarginalen för handelns egna varumärken cirka 31 procent och de övriga produkternas cirka 26 procent.”

I enlighet med rekommendationerna i rådets utlåtande har avsnittet om konsekvenserna för primärproduktion kompletterats i avsnitt 4.2.1 Konsekvenser för företag med följande tillägg: ”Om omständigheterna förändras förbättras situationen genom mer skälig riskdelning Frukt, grönsaker och frilandsgöröddor härstammar främst från små gårdar och produktförpackningsanläggningar, vars förhandlingsposition på marknaden är svag. Den ökande andelen PL-produkter anses ytterligare försvaga producenternas förhandlingsposition, sänka avtalspriserna och försvaga lönsamheten. Regeringens proposition anses förbättra verksamhets- och avtalskulturen inom sektorn samt skapa framtidstro och öka investeringsbenägenheten. Kött- och mjölkproduktion är huvudsakligen avtalsproduktion, där producenterna och företagen kommer överens om gemensamma produktionsmål och avtalsvillkor. Enligt samråden finns det också missförhållanden i avtalsproduktion, och rättvisare avtalsvillkor och -praxis kan förbättra lönsamheten och investeringsbenägenheten inom primärproduktionen. Primärproduktionens lönsamhet påverkas indirekt också av det pris som livsmedelsföretagen får för sina produkter och av avtalspraxis.”

Dessutom beskrivs konsekvenserna för företagen mer utförligt i avsnitt 4.2.1.1 Konkurrensen mellan företagen och marknads funktion: ”Vid samråden tog livsmedelsföretagen upp många missförhållanden relaterade till bland annat prisförhandlingar samt avtalsvillkor och -praxis. Liknande problem har framkommit i livsmedelsmarknadsombudsmannens enkäter. Det är främst små och medelstora livsmedelsföretag som har negativa erfarenheter. Propositionen syftar till att skapa mer skäliga och rättvisa avtalsvillkor på marknaden, vilket förbättrar livsmedelsföretagens ställning och skapar framtidstro inom sektorn. Propositionen syftar till att förbättra verksamhetsförutsättningarna och lönsamheten i synnerhet för små och medelstora

livsmedelsföretag genom att lyfta fram och begränsa identifierade missförhållanden och därigenom främja en mer rättvis avtalspraxis och mer balanserade avtalsförhållanden på marknaden. Enligt samråden är tillverkning av PL-produkter ett medvetet val och den huvudsakliga affärsformen för vissa företag. Även då bör verksamheten vara lönsam och försäljningsavtalen rättvisa. Dessutom bör företag kunna sälja sina produkter även under sitt eget märke med rättvisa handelsmetoder och avtalsvillkor. Detta utvecklar marknaden, främjar en sund konkurrens och ökar konsumenternas alternativ.”

Dessutom har information om antalet primärproducenter och livsmedelsproducenter lagts till i avsnitt 4.2.1.1 Konkurrensen mellan företagen och marknads funktion: ”Det finns knappt 40 000 jordbruks- och trädgårdsföretag i Finland, och familj jordbruk är de vanligaste med en andel på cirka 84 procent. Växtodling är den överlägset vanligaste produktionsformen, och cirka 74 procent av gårdarna ägnar sig åt den (Struktur av jordbruks- och trädgårdsföretag 2024 (preliminär) | Naturresursinstitutet). Det finns cirka 2 600 livsmedelsindustriföretag, varav största delen är små och medelstora företag. Närmare 65 procent har färre än 5 anställda. (Antal livsmedelsföretag | Naturresursinstitutet)

Rådet rekommenderade även uppföljning av konsekvenserna för primärproducenternas inkomster och en precisering av hur mycket importen av utländska produkter kan öka för att bedöma konsekvenserna av lagändringarna. Avsnitt 2.6 2.6 Statistik över livsmedelskedjan kompletterades enligt följande:

”Arbetsgruppen har konstaterat att statistik information bör möjliggöra uppföljning av marknads och kedjans funktion för att bilda en gemensam lägesbild och förbättra primärproducenternas ställning. För det behövs information om priser och volymer från olika delar av kedjan. Dessutom bör statistiken över lönsamheten för olika produktionssektorer inom primärproduktionen utvecklas. En mer öppen delning av information anses öka balansen i bland annat avtalsförhandlingar i livsmedelskedjan. Dessutom anses det relevant att framöver regelbundet få information om PL-produkternas åtgång enligt produktgrupp i förhållande till märkesprodukter samt om PL-produkternas grad av inhemskt ursprung. För närvarande offentliggör Dagligvaruhandel rf årligen information om handelns egna varumärkens andel av alla dagligvaruinköp, inklusive livsmedel. Import och export av livsmedel kan följas upp månatligen med hjälp av Tullens utrikeshandelsstatistik, Utrikeshandel med varor, statistikbeskrivning – Tullen Statistik Importstatistiken visar de viktigaste produktgrupperna enligt värde och förändringen från föregående period. Statistiken anger inte om produkterna är andra producenters märkesvaror eller handelns egna märkesvaror eller råvaror för dem.

Regeringen fortsätter att utreda utvecklingen av en statistikhelhet som beskriver livsmedelsmarknadens funktion och statistik över den produktgruppsspecifika marknadsandelen för och graden av inhemskt ursprung i handelns PL-produkter. Dessutom har det konstaterats att det behövs en gemensam portal för statistiken, där informationen är lättillgänglig. Utvecklingen den statistiska uppföljningen, som anses vara relevant, och säkerställandet av statistikens kontinuitet kräver ytterligare ekonomiska resurser.”

7 Specialmotivering

7.1 Livsmedelsmarknadslagen

1 §. Tillämpningsområde. Den gällande paragrafens 2 och 3 mom. ändras, och av lagtekniska orsaker ändras därför hela paragrafen. Paragrafens 1 mom. ändras inte. Till paragrafens 2 mom.

fogas de föreslagna nya bestämmelserna, dvs. 3 a och 4 a–4 c §. Då förblir tillämpningsområdet för de paragrafer som stiftats för att skydda leverantör förbli enhetligt. Detta är motiverat för att bevara lagstiftningens följdriktighet. Förslaget är relevant också med tanke på att behovet av leverantörsskydd i de nya bestämmelserna inte avviker från de bestämmelser som avses tidigare i 2 mom. 2 a–2 g §, till vilka det hänvisas tidigare. Enligt föreslagna 2 mom. är bestämmelserna om leveransavtal som avses i lagens 2 a–2 g, 3 a § 3 mom. och 4 c § 3 mom. samt avtal om handel med jordbruksprodukter och livsmedel som avses i 3 a § 1 och 2 mom., samt 4 a och 4 b § och 4 c § 1 och 2 mom. tillämpliga, om leverantörens omsättning är mindre än köparens och om köparens omsättning är minst 2 miljoner euro och åtminstone den ena parten är etablerad i Europeiska unionen. Med undantag för omsättningskravet är dessa bestämmelser tillämpliga även när köparen är en myndighet inom Europeiska unionen. Köpare med relativt liten omsättning anses inte ha en sådan förhandlingsstyrka som säljaren borde skyddas mot. Den gällande paragrafens 3 mom. blir en separat 1 a paragraf.

1 a §. Övriga bestämmelser som tillämpas oberoende av tillämplig lag. Gällande 1 § 3 mom. blir en separat paragraf för att förtydliga tolkningen av momentet. Det är fråga om en lagteknisk ändring. Paragrafen föreskriver om internationellt bindande bestämmelser i livsmedelsmarknadslagen. De bestämmelser i livsmedelsmarknadslagen som tillämpas på avtal och genom vilka handelsmetodsdirektivet har genomförts är internationellt bindande, utom i fråga om leveransavtal, vilka faller utanför handelsmetodsdirektivets tillämpningsområde. Bestämmelserna är inte internationellt bindande när det gäller att tillämpa förbud på varuleveranser där leverantörens årliga omsättning överstiger tröskelvärdet på 350 miljoner euro enligt handelsmetodsdirektivet och köparen är större än detta och när det gäller nationell reglering som är strängare än handelsmetodsdirektivet. Föreslagna 2 e § 2 och 3 mom. om presumptionen för kommersiella repressalier är inte internationellt bindande rätt. Dessutom är 2 f § 1 mom. internationellt bindande rätt endast om parterna inte tidigare entydigt har avtalat om returnering av osålda jordbruksprodukter eller livsmedel i leveransavtalet eller i senare avtal mellan leverantören och köparen. Därtill är 2 b § internationellt bindande rätt endast om det är fråga om färskvaror. De nya bestämmelserna 3 a och 4 a–4 c § i propositionen baserar sig inte på handelsmetodsdirektivet och är således inte internationellt bindande.

1 b §. Lagens syfte. Paragrafen är ny och används som vägledning för tolkningen av andra bestämmelser i livsmedelsmarknadslagen. Enligt paragrafen är lagens syfte att skydda den svagare parten i handeln med jordbruksprodukter och livsmedel mot oskäligen avtalsvillkor och handelsmetoder samt att säkerställa livsmedelsmarknadens funktion och främja dess sunda utveckling. Leverantören är ofta den svagare parten än köparen på livsmedelsmarknaden, vilket särskilt beror på koncentrationen av dagligvaruhandeln i Finland. Leverantören är dock inte alltid den svagare avtalsparten. Syftet med livsmedelsmarknadslagen är att säkerställa livsmedelskedjans funktion, inklusive primärproduktion, partihandel, livsmedelsindustri och dagligvaruhandel. Med en sund utveckling av livsmedelsmarknaden avses att skäligen verksamhetsförutsättningar upprätthålls på alla nivåer i livsmedelskedjan. Syftet är också att främja livsmedelssäkerheten som en del av försörjningsberedskapen. En sund utveckling av livsmedelsmarknaden är ett bredare begrepp än effektiv konkurrens på livsmedelsmarknaden. Effektiv konkurrens är viktig för en sund utveckling av livsmedelsmarknaden, men det räcker inte i sig, utan det gäller dessutom att säkerställa skäligen verksamhetsförutsättningar för alla parter i livsmedelskedjan även genom avtalsrättsliga medel.

2 §. Definitioner. En lagteknisk ändring görs i definitionen av ett medelstort företag i paragrafens andra punkt. Enligt den gällande livsmedelsmarknaden avses med medelstort företag ett företag som har minst 50 och högst 250 anställda och vars årsomsättning eller balansomslutning överstiger 10 miljoner euro och vars årsomsättning är högst 50 miljoner euro eller balansomslutning högst 43 miljoner euro. Den nuvarande definitionen, som motsvarar

definitionen av ett medelstort företag i kommissionens rekommendation 2003/361/EG om definitionen av mikroföretag, små och medelstora företag, ersätts med en hänvisning till ovannämnda definition i kommissionens rekommendation. Syftet med ändringen är att definitionen av ett medelstort företag ändras automatiskt tack vare hänvisningen om kommissionen framöver ändrar definitionerna i sin rekommendation.

En lagteknisk ändring görs i 8 punkten i paragrafen genom att ändra punkten till semikolon. Till paragrafen fogas en ny 9 punkt, som definierar eget märke.

Till exempel säljs många märkesvaror inom dagligvaruhandeln, men i allmänhet är det inte fråga om handelns egna märken. Även om handeln säljer leverantörers märkesvaror gör butiken det inte som varumärkesinnehavare eller enligt ett licensavtal med innehavaren. Om butiken däremot säljer produkter som varumärkesinnehavare, är det fråga om butikens eget märke. Butiken kan vara varumärkesinnehavare till produkter som den köper in eller beställer för saluföring. Till exempel kan en butik köpa grönsaker från en primärproducent och sälja dem i förpackningar som den märker med sitt varumärke. En butik kan också låta tillverka livsmedel och sälja dem i förpackningar som visar ett varumärke som ägs av butiken. Då är det fråga om handelns eget märke. Det är även fråga om köparens eget märke när köparen använder ett varumärke som en identifierare för de produkter denne erbjuder i form av inköps- eller upphandlingssamarbete med varumärkesinnehavaren. Detta är fallet till exempel när självständiga butiker köper produkter från partihandeln genom inlöps- och upphandlingssamarbete samt säljer dem under partihandelns märke.

På motsvarande sätt kan ett företag inom livsmedelsindustrin förse sina produkter med ett varumärke antingen som varumärkesinnehavare eller enligt ett licensavtal med innehavaren om rätten att använda varumärket. Då är det fråga om livsmedelsföretagets eget märke.

Med eget märke avses också kollektivmärke. Kollektivmärke kan användas av medlemmar i en organisation som är innehavare av kollektivmärket. Sådana kollektivmärken inkluderar till exempel varumärken som tillhör internationella inköpsammanslutningar.

2 e §. Kommersiella repressalier. Ett nytt 2 och 3 mom. om så kallad presumtion för kommersiella repressalier fogas till paragrafen. Presumtionen för repressalier tillämpas på förvaltningsförfarande i livsmedelsmarknadsombudsmannens tillsynsverksamhet. Dessutom är presumtionen för repressalier tillämplig vid överklagande av ett beslut om en anmärkning av livsmedelsmarknadsombudsmannen till förvaltningsdomstolen och vid överklagande av ett beslut om ett förbud som meddelats av livsmedelsmarknadsombudsmannen till marknadsdomstolen. Då tillämpas huvudsakligen lagen om rättegång i förvaltningsärenden på rättegång i marknadsdomstolen.

Den som inleder ett ärende ska först lägga fram grunderna för sitt yrkande enligt förvaltningslagen eller lagen om rättegång i förvaltningsärenden. Livsmedelsmarknadsombudsmannen kan också inleda ett ärende på eget initiativ. Paragrafens 2 mom. preciserar myndighetens skyldighet att utreda ett ärende tillräckligt och på behörigt sätt enligt 31 § i förvaltningslagen. När ärendet har inletts ska livsmedelsmarknadsombudsmannen i enlighet med förvaltningslagen höra köparen. Om livsmedelsmarknadsombudsmannen, efter att ha hört köparen, utifrån de omständigheter som lagts fram kan anta att köparen har brutit mot förbudet mot kommersiella repressalier i 1 mom., antingen genom att vidta eller hota att vidta sådana åtgärder, ska köparen lämna utredning som motbevisar denna presumtion. Det är köparen som ska motbevisa presumtionen när livsmedelsmarknadsombudsmannen förhandlar om en lösning av ärendet i godo eller när ombudsmannen påför eller ansöker om administrativa påföljder som avses i livsmedelsmarknadslagen.

Köparen ska på motsvarande sätt motbevisa presumtionen för repressalier även när ärendet prövas i domstol, antingen, om köparen överklagar ett beslut av livsmedelsmarknadsombudsmannen till förvaltningsdomstolen eller marknadsdomstolen. Enligt lagen om rättegång i marknadsdomstolen behandlas ovan nämnda ärenden i marknadsdomstolen i huvudsak på samma sätt som enligt lagen om rättegång i förvaltningsärenden.

Enligt paragrafens 3 mom. tillämpas presumtionen för repressalier om vilken föreskrivs i 2 mom. inte på behandlingen av offentlig varning som avses i 11 § i livsmedelsmarknadslagen eller påföljdsavgift som avses i 12 a § i livsmedelsmarknadslagen. Påföljdsavgift är en administrativ sanktion och även offentlig varning har drag av en administrativ sanktion. Det är inte möjligt att avvika från oskuldspresumtionen när det gäller administrativa sanktioner.

För att presumtion för repressalier ska uppstå räcker det med att det finns utredning i ärendet att leverantören har utövat sina avtalsenliga eller lagstadgade rättigheter, har hänskjutit ärendet till myndigheterna eller har samarbetat med myndigheterna och att köparens handlingar som är till nackdel för leverantören och som avses i 1 mom. har tidsmässigt samband med dessa handlingar från leverantörens sida. I allmänhet är det fråga om att köparen har vidtagit åtgärder som är till nackdel för leverantören inom en rimligt kort tidsperiod efter att leverantören har utövat sina lagstadgade rättigheter enligt livsmedelsmarknadslagen.

Köparen kan motbevisa presumtionen för repressalier genom att lägga fram en utredning av de skäl som lett till köparens åtgärder och på basis av vilken det kan anses bevisat att åtgärderna varit berättigade av affärsmässiga skäl. Sådana affärsmässigt motiverade åtgärder kan till exempel bestå av åtgärder som berör en större grupp än endast den ovan avsedda leverantören, som blivit föremål för köparens skadliga åtgärder.

Enligt förvaltningslagen ska en myndighet se till att ett ärende utreds tillräckligt och på behörigt sätt genom att skaffa den information och den utredning som behövs för att ärendet ska kunna avgöras. På motsvarande sätt ska en domstol enligt lagen om rättegång i förvaltningsärenden se till att ett ärende avgörs. Det är svårt för leverantörer och livsmedelsmarknadsombudsmannen att få tillräckligt omfattande och relevanta utredningar av att köparens åtgärder eller hot om dem utgör kommersiella repressalier som avses i lagen. Däremot kan köparen motivera sina egna åtgärder och därmed bevisa att de inte varit kommersiella repressalier.

Presumtionen för repressalier kan också tillämpas om en leverantör väcker talan om kommersiella repressalier i en tingsrätt i ett tvistemål. I enlighet med principen om delad bevisbörda i tingsrätten kräver fastställande av kommersiella repressalier i ett tvistemål ett tvåstegsförfarande, framställande av en presumtion för repressalier och motbevisning av den. Det är kärandens, dvs. leverantören, som ska framställa presumtionen för repressalier, och svarandens, dvs. köparen, som ska motbevisa presumtionen. Käranden ska först lägga fram omständigheter utifrån vilka det kan antas att det är fråga om repressalier som avses i lagen. Enbart ett påstående eller en misstanke om kommersiella repressalier räcker inte till uppkomsten av presumtionen. Om det under behandlingen av ärendet läggs fram tillräckliga utredningar på grundval av vilka det kan antas att förbudet mot kommersiella repressalier har överträtts och domstolen konstaterar att en presumtion för repressalier föreligger, ska svaranden bevisa att förbudet mot kommersiella repressalier inte har överträtts.

3 a §. Förhandlingar på grund av exceptionella omständigheter. Paragrafen är ny och föreskriver om en skyldighet för den starkare avtalsparten att inleda förhandlingar för att ändra avtalet på begäran av den svagare avtalsparten om de omständigheter under vilka avtalet ingicks har förändrats exceptionellt på ett sådant sätt att de väsentligt försvagar den svagare

avtalspartens ställning. Med exceptionella omständigheter avses sådana faktorer som den svagare avtalsparten rimligen inte kunde ha beaktat vid ingåendet av avtalet. Det är fråga om omständigheter vars realisering under avtalsförhållandet är mycket överraskande och osannolika. Exempel på sådana överraskande förändringar i omständigheterna är utbrottet av coronaviruspandemin och Rysslands anfallskrig mot Ukraina samt förstörd eller kraftigt minskad skörd på grund av extrema väderfenomen. Det är fråga om väsentliga och oförutsägbara förändringar i omständigheterna som är mycket svåra att förutse. En förutsättning för den lagstadgade förhandlingsskyldigheten är att en exceptionell omständighet väsentligt försvagar den svagare avtalspartens ställning, till exempel till följd av en betydande uppgång i priset på råvaror eller ett gödselmedel eller en betydande minskning av tillgången till dem.

En väsentlig förändring i omständigheterna är inte en exceptionell omständighet, och tröskeln för att inleda lagstadgade förhandlingar är då högre. Med exceptionella förändringar avses inte ändringar av lagstiftningen eller myndighetsbeslut som påverkar en parts ställning i ett visst avtalsförhållande. Det är vanligt att avtalsvillkor beaktar situationer där lagstiftningen ändras under avtalstiden eller en myndighet meddelar beslut som påverkar parternas ställning i avtalet. Ofta avtalar parterna i villkoren för avtal som gäller tills vidare om de specifika grunderna för att ändra avtalet under dess löptid. Om avtalets innehåll ändras väsentligt på grund av en ändring i lagstiftningen eller ett myndighetsbeslut kan avtalet ofta sägas upp.

På livsmedelsmarknaden är det ofta inte i den svagare avtalspartens intresse att säga upp ett avtal. Till exempel måste en jordbruksproducent sälja sin skörd, och långtidslagring av skörden är inte alltid möjlig. Sådana situationer bör beaktas i avtalsvillkoren. I tidsbegränsade avtal kan avtalsvillkoren i allmänhet endast ändras i undantagsfall, såvida det inte är ett tidsbegränsat avtal med mycket lång giltighetstid.

I paragrafen föreskrivs endast om skyldigheten att föra förhandlingar på begäran av den svagare avtalsparten. Sådana förhandlingar leder inte nödvändigtvis till en ändring av avtalet, eftersom det är frivilligt att komma överens om nya villkor. Livsmedelsmarknadsombudsmannen kan enligt 9 § 2 mom. i livsmedelsmarknadslagen vid behov eftersträva en uppgörelse i godo i en situation där efterlevnad av avtalet skulle medföra oskäliga konsekvenser för leverantören. Det gäller dock att notera att avtalsvillkor som inte tar hänsyn till inverkan av exceptionella omständigheter på den svagare avtalspartens ställning kan vara oskäliga och som sådana förbjudna enligt lagen om reglering av avtalsvillkor mellan näringsidkare eller enligt föreslagna nya 4 a §. Då kan livsmedelsmarknadsombudsmannen använda sina tillsynsbefogenheter för att säkerställa att liknande villkor inte används i framtiden. Dessutom kan en avtalspart i domstol yrka på jämkning av avtalet genom tvistemål med stöd av 36 § i lagen om rättshandlingar på förmögenhetsrättens område.

Om ett avtal som gäller offentlig livsmedelsupphandling ändras, ska bestämmelserna i 136 § i upphandlingslagen tillämpas på ändringen. Enligt 136 § 2 mom. 3 punkten i upphandlingslagen får ett avtal ändras om behovet av ändringen har uppstått till följd av omständigheter som en omdömesgill upphandlande enhet inte hade kunnat förutse och ändringen inte påverkar kontraktets övergripande karaktär. När det gäller avtalsändringar som avses i 3 punkten i momentet föreskrivs i 58 § i upphandlingslagen om den upphandlande enhetens skyldighet att annonsera om avtalsändringar i Hilma, som är annonseringskanalen för offentliga upphandlingar.

I paragrafens 2 mom. föreskrivs om de omständigheter som ska beaktas vid bedömningen av om en part är den svagare parten i avtalet. Eftersom det är fråga om en bestämelse som tillämpas på grund av en väsentlig förändring i omständigheterna, har avtalets löptid särskild betydelse. Ju längre avtalsförhållandet varar, desto mer påverkar en förändrad omständighet

under avtalstiden den svagare partens ställning. Enligt paragrafens 2 mom. ska avtalets längd och prissättningsperioder, antalet alternativa avtalsparter och andra omständigheter beaktas vid bedömningen av om en part är den svagare parten i avtalet. Med prissättningsperiod avses den period för vilken priser har avtalats.

Paragrafens 1 mom. tillämpas inte på leveransavtal vars uttryckliga syfte är att på ett bindande sätt endast komma överens om att leverantören ska leverera en viss mängd jordbruksprodukter till köparen i enlighet med villkoren i utbyte mot en i förväg avtalad ersättning som en engångsleverans vid en viss tidpunkt eller under en viss period. Sådana leveransavtal används för närvarande inom handeln med spannmål, oljeväxter och proteingrödor, där mer detaljerade villkor avtalas från fall till fall. Dessa leveransavtal används för att gardera parterna mot framtida risker. Leverantören säkrar försäljningen av sin skörd till ett visst pris genom ett bindande avtal. Köparen säkerställer å sin sida tillgången till skörd av en viss kvalitet under hela året till ett i förväg avtalat pris. Sådana leveransavtal gör det möjligt för köparen att binda sig till sina egna leveransavtal i värdekedjan långt in i framtiden.

Paragrafens 1 mom. tillämpas inte heller på finansiella instrument som avses i lagen om investeringstjänster. Den underliggande tillgången för ett finansiellt instrument, såsom en terminskontrakt, kan vara en jordbruksprodukt. Skyldigheten att omförhandla avtalets innehåll enligt livsmedelsmarknadslagen tillämpas inte på sådana finansiella instrument.

4 a §. Missbruk av förhandlingsstyrka. Paragrafen är ny. Till lagen fogas en bestämmelse enligt vilken köparen inte får använda avtalsvillkor som är oskäligen mot leverantörer med betydligt svagare förhandlingsstyrka. Enligt 1 § i lagen tillämpas förbudet mot oskäligen avtalsvillkor även på avtalspraxis. Vid bedömningen av oskälighet ska avtalets hela innehåll, de omständigheter som rådde vid och efter ingåendet av avtalet samt andra motsvarande omständigheter beaktas. Paragrafen tillämpas inte på åtaganden som gäller vederlagsbeloppet.

Paragrafen kompletterar de gällande bestämmelserna i livsmedelsmarknadslagen och företagskyddslagen. Syftet med bestämmelsen är uttryckligen att skydda leverantörer i handeln med jordbruksprodukter och livsmedel. Det som är avgörande i den föreslagna bestämmelsen är den avsevärda obalans i avtalsparternas förhandlingsstyrka som följer av leverantörernas beroendeställning till köparen. Eftersom obalansen i förhandlingsstyrkan mellan avtalsparterna är avgörande för tillämpningen av den föreslagna bestämmelsen, bör köpare kunna bedöma sina egna leverantörers förhandlingsstyrka med tillräcklig noggrannhet redan vid ingående av avtal och även under avtalsförhållandet. Identifiering av leverantörernas beroende och avsevärt svagare förhandlingsstyrka bör vara möjlig baserat på köparnas allmänna marknadskännedom och den allmänna marknadsinformation som är tillgänglig för dem. Bedömningen av beroendeförhållandet som avses i paragrafen vid upprättandet av avtal förutsätter således inte att leverantörer ska lämna ut kommersiellt känslig information till sina köpare, till exempel om fördelningen av leverantörernas försäljning mellan olika försäljningskanaler eller leverantörernas affärsrelationer med andra köpare. Bedömningen ska även beakta konkurrenslagens 5 §, som förbjuder utbyte av information mellan näringsidkare som begränsar konkurrensen om vissa förutsättningar uppfylls.

I allmänhet är leverantörer beroende av köparen om det inte finns några eller väldigt få alternativa köpare för leverantörens produkter. Vid tillämpning av bestämmelsen är den avgörande omständigheten inte till exempel skillnaden i omsättning mellan leverantörerna och köparen, utan snarare det begränsade antalet alternativa köpare som står till buds för leverantörerna. Bestämmelsen kan även bli tillämplig på leverantörer och köpare vars omsättning är av samma storleksordning. Bestämmelsen kan även tillämpas exempelvis på

förhållandet mellan medelstora näringsidkare och på förhållandet mellan en jordbruksproducent och ett livsmedelsindustriföretag.

Tröskeln för att tillämpa den föreslagna paragrafen är hög, eftersom avsikten inte är att i alltför hög grad ingripa i avtalsfriheten mellan näringsidkare. Syftet med bestämmelsen är att säkerställa livsmedelsmarknadens funktion och främja en sund utveckling av livsmedelsmarknaden genom att förbättra leverantörsskyddet. Skillnaden i förhandlingsstyrka mellan avtalsparterna ska vara betydande. Vid bedömningen av förhandlingsstyrka beaktas leverantörernas beroende av sin avtalspart. Vid bedömningen av beroendeförhållandet ska hänsyn tas till den andel av leverantörens produktion som köparen köper, antalet alternativa köpare och andra motsvarande omständigheter. Beroendet ökar om det inte finns någon annan välfungerande alternativ distributionskanal för leverantörernas produkter på marknaden utöver avtalspartens distributionskanal. Beroendet kan också uppstå till exempel i situationer där leverantörer är avtalsenligt skyldiga att sälja sina produkter till köparen. Även olika finansieringsarrangemang kan leda till en beroendeställning, till exempel om köparen beviljar leverantörerna kredit. Andra omständigheter som kan beaktas är till exempel avvikelser från god affärssed eller skillnader i storleken på leverantörers och köpares omsättning.

Vid bedömningen av avtalsvillkor oskälighet ska avtalets hela innehåll, de omständigheter som rådde vid och efter ingåendet av avtalet samt andra motsvarande omständigheter beaktas. Vid tillämpningen av paragrafen ska hänsyn tas till förändringar i förhandlingsstyrkan mellan parterna under avtalsförhållandet och förändrade omständigheter. I långfristiga avtal kan skillnaderna i förhandlingsstyrka mellan avtalsparterna förändras under avtalsförhållandet. Avtalsvillkor som var förenliga med bestämmelsen när avtalet ingicks kan, efter att omständigheterna väsentligt har förändrats, äventyra leverantörernas verksamhetsförutsättningar.

I allmänhet kännetecknas oskäligen villkor av att de ensidigt överför riskerna relaterade till affärsförhållandet till den svagare parten. Det kan till exempel vara fråga om villkor där prisjusteringsperioderna i ett långfristigt leveransavtal är mycket långa och exceptionella omständigheter inte beaktas som grund för prisjusteringar. Ett villkor i ett leveransavtal, enligt vilket priset på färskvaror, såsom grönsaker, bestäms först efter att produkten har levererats, kan också vara oskäligen.

Om ett avtal som gäller offentlig livsmedelsupphandling ändras, ska bestämmelserna i 136 § i upphandlingslagen tillämpas på ändringen.

Det kan också vara fråga om förfaranden som bryter mot lojalitetsprincipen i ett avtalsförhållande, om en köpare med starkare förhandlingsstyrka använder en metod som inte skäligen tar hänsyn till leverantörernas intressen relaterade till den jordbruksprodukt eller det livsmedel som är föremål för handel. Till exempel diskriminering i produktpresentationen av en märkesprodukt som konkurrerar med en PL-produkt kan vara sådant förfarande.

Åtaganden avseende vederlagsbelopp betraktas inte som avtalsvillkor, men bestämmelsen kan bli tillämplig på avtalsvillkor för grunderna för fastställandet av priset.

4 b §. Förbud mot att kräva viss information. Paragrafen är ny. Dess syfte är att förbjuda avtalsvillkor och -praxis som kräver att leverantören ger köparen viss information som inte är direkt relaterad till ett specifikt avtal. Köparen får inte kräva onödig information av leverantören om leverantörens receptsystem eller tekniska anvisningar. Syftet med bestämmelsen är i detta avseende att skydda tillverkarens produktinnovationer genom att förhindra att de snabbt kopieras genom obehöriga informationskrav. En köpare kan inte heller som ett villkor för

köpet kräva att en leverantör lämnar information om kostnadsstrukturen för dennes verksamhet, såvida inte köparen behöver denna information för att uppfylla syftet med avtalet. Med kostnadsstruktur avses summan av ett företags alla kostnader och deras fördelning mellan fasta kostnader, såsom anskaffningskostnader för maskiner och byggnader, och rörliga kostnader, såsom råvarukostnader och leveranskostnader. Om köparen har detaljerad information om leverantörens kostnadsstruktur försvagas leverantörens förhandlingsposition gentemot köparen till exempel i priset förhandlingar.

Viss information är nödvändig för att köparen ska kunna uppfylla syftet med avtalet. Till exempel i den inhemska köttförädlingskedjan är det etablerad praxis att ett livsmedelsföretag som förädlar kött erbjuder säljaren av råvaran frivilliga finansieringsarrangemang, såsom kredit för köp av levande djur och foder. Då kan det vara motiverat att analysera leverantörens kostnadsstruktur och finansiella ställning när köparen bedömer leverantörens finansiella kapacitet i samband med beviljande av finansiella produkter eller utvidgning av ett avtal om primärproduktion. Även då ska informationen vara relevant för att köparen ska kunna bevilja finansiering, och köparen ska motivera behovet av den begärda informationen för leverantören.

Köparen bör inte heller kräva information om leverantörens produktionsmetoder som inte krävs för köparens egna åtaganden. Köparen kan alltid kräva att leverantören lämnar information som krävs enligt lag eller EU-reglering. Syftet med bestämmelsen är att skydda leverantören mot informationskrav som är onödiga med tanke på avtalets syfte och som orsakar extra kostnader och administrativ börda. Uppfylldandet av avtalets syfte kan kräva information om vissa av leverantörens tekniska anvisningar och receptsystem. Dessutom kan köparen ha åtagit sig att tillämpa vissa produktionsmetoder, eftersom köparens egna avtalsparter på nästa nivå i leveranskedjan kräver detta och köparen måste också kräva detsamma av sina egna leverantörer.

Bestämmelsen hindrar inte handels- och livsmedelsföretag från att utveckla nya, mer hållbara produktionsmetoder tillsammans med producenter, eftersom bestämmelsen endast förbjuder vissa avtalsvillkor och avtalsförfaranden. Bestämmelsen är inte ett hinder för frivilliga försök att utveckla nya produktionsmetoder. Leverantören kan också frivilligt och på eget initiativ ge köparen den information som denne önskar, såsom information om de ansvarskrav som leverantören har uppfyllt på eget initiativ. Därför tillämpas paragrafen inte på information som leverantören erbjuder köparen.

Enligt paragrafens 2 mom. ska köparen informera leverantören om syftet med användningen av informationen och motivera behovet av informationen. Informationen får endast användas för det ändamål som köparen angett. Regleringen hindrar inte att sådana standardvillkor används där syftet med användningen av informationen anges tillräckligt exakt.

Om det av berättigad anledning senare blir nödvändigt att använda informationen för ett annat ändamål, får köparen och leverantören, utan hinder av bestämmelsen, ingå ett separat avtal om utnyttjandet av informationen.

4 c §. Förbud mot att gynna köparens eget märke. Paragrafen är ny. Det föreslagna 1 mom. tillämpas endast på produkter som leverantören redan sålt till köparen. Momentet tillämpas på köparens sådana förfaranden som påverkar vidareförsäljningen av de jordbruksprodukter och livsmedel som leverantören sålt till köparen. Det är till exempel fråga om hurudana åtgärder detaljhandlaren vidtar i sin butik för att främja försäljningen av de produkter köparen köpt av leverantören. Köparens åtgärder har stor betydelse för leverantörens affärsverksamhet i synnerhet när det är fråga om ett långvarigt avtalsförhållande mellan köparen och leverantören. Leverantörens affärsverksamhet är framgångsrik om leverantörens produkter har åtgång när köparen säljer dem vidare. Det ligger i regel i köparens eget intresse att sälja produkterna och

vidta säljfrämjande åtgärder. Detta är emellertid inte lika klart när leverantörens produkter konkurrerar med produkter som säljs under köparens eget märke.

De produkter som leverantören säljer till köparen kan konkurrera med produkter som köparen säljer under sitt eget märke, dvs. köparens PL-produkter. Köparen har då en dubbelroll, eftersom dess egen PL-produkt konkurrerar i köparens sortiment med produkterna från den leverantör som levererar den. Trots denna konkurrenssituation ska köparen i sin avtalspraxis också beakta intressena hos en leverantör som säljer en sådan konkurrerande produkt, till exempel vid fördelning av hyllutrymme och utplacering av produkter. Köparen får inte heller till förmån för sina PL-produkter utnyttja till exempel sådan konfidentiella uppgifter som köparen fått av leverantören vid förhandlingar.

Bestämmelsen förutsätter inte att köparen för att främja avsättningen ska bemöta produkter som köparen har skaffat av leverantören enligt helt samma principer som sina egna PL-produkter. Köparen får också fortsätta att konkurrera till priset. Bestämmelsen begränsar inte försäljning och tillverkning av PL-produkter. Den begränsar inte heller mängden PL-produkter i sortimenten. Regleringen innehåller inga procentgränser eller produktgruppsspecifika tak. Den hindrar inte handeln från att utveckla PL-sortimentet normalt. Handeln får fortfarande lansera och utveckla nya PL-produkter och samarbeta med tillverkare.

Paragrafens 1 mom. är endast tillämplig om leverantören har en svagare förhandlingsposition än köparen. I paragrafens 2 mom. föreskrivs om vad som ska beaktas vid bedömningen av leverantörens förhandlingsposition. Leverantörens förhandlingsposition bedöms i förhållande till köparen. Hänsyn tas till i vilken utsträckning leverantören är beroende av köparen för att idka sin näringsverksamhet. Detta påverkas av en hur stor andel av leverantörens produktion som köparen köper, antalet alternativa köpare och andra motsvarande omständigheter. Som andra motsvarande omständigheter kan man till exempel beakta skillnaderna i leverantörens och köparens omsättningsbelopp. Till skillnad från 4 a § bedöms en leverantörs förhandlingsposition mellan en viss enskild leverantör och köparen.

Eftersom obalansen i förhandlingspositionen mellan avtalsparterna är avgörande för tillämpningen av paragrafens 1 mom., bör köpare kunna bedöma sin egen leverantörs förhandlingsposition tillräckligt exakt. Identifiering av leverantörens beroende och svagare förhandlingsposition bör vara möjlig baserat på köparnas allmänna marknadskännetecken och den allmänna marknadsinformation som är tillgänglig för dem. Bedömningen av beroendeförhållandet som avses i paragrafen förutsätter således inte att leverantören ska lämna ut kommersiellt känslig information till sina köpare, till exempel om fördelningen av leverantörens försäljning mellan olika försäljningskanaler eller leverantörens affärsrelationer med andra köpare. Bedömningen ska även beakta konkurrenslagens 5 §, som förbjuder utbyte av information mellan näringsidkare som begränsar konkurrensen om vissa förutsättningar uppfylls.

Paragrafens 3 mom. förbjuder att ett leveransavtal om jordbruksprodukter och livsmedel som säljs under ett annat än köparens eget märke binds till att leverantören också ingår ett avtal med köparen om leverans eller tillverkning av PL-produkter eller förlängning av ett sådant avtal.

Redan gällande 2 e § om förbud mot kommersiella repressalier i i livsmedelsmarknadslagen tillämpas på alla kommersiella repressalier som riktas mot leverantören av köparen. Köparen får inte rikta kommersiella repressalier mot leverantören om leverantören inte säljer produkter till köparen för tillverkning av köparens PL-produkter eller för försäljning direkt som en produkt under köparens PL-varumärke. Om leverantören till exempel är en primärproducent, såsom en grönsaksodlare som levererar grönsaker till handeln under sitt eget varumärke, får handeln inte

sluta köpa in grönsaker på grund av att odlaren inte levererar grönsaker till försäljning under butikens eget PL-märke.

På dessa eventuella kommersiella repressalier tillämpas också den nu föreslagna bestämmelsen om presumtion för repressalier avseende köparen, vilken inte är tillämplig vid påförande av påföljdsavgifter eller meddelande av offentlig varning på livsmedelsmarknaden.

5 §. Livsmedelsmarknadsombudsmannen. En teknisk ändring görs i paragrafens andra stycke genom att stryka meningen att ombudsmannen ska begära ett utlåtande av organet för självreglering inom livsmedelskedjan innan en rekommendation ges. Nämnden för handelskutym inom livsmedelskedjan (EKKA), som fungerade som ett organ för självreglering inom livsmedelskedjan, lades ned i slutet av 2024.

7 §. Tillsyn. De föreslagna nya bestämmelserna fogas till livsmedelsmarknadsombudsmannens tillsynsområde i paragrafens 3 mom. Ombudsmannen övervakar efterlevnaden av bestämmelserna i 3 a § 1 och 2 mom. samt 4 a–4 c §. Tillägget är nödvändigt för att livsmedelsmarknadsombudsmannen, liksom i dag, ska fortsätta att övervaka alla materiella bestämmelser i livsmedelsmarknadslagen, dvs. de bestämmelser som reglerar avtalsförhållanden mellan parter i livsmedelskedjan. De föreslagna nya bestämmelserna syftar till att eliminera centrala brister på livsmedelsmarknaden, och således finns det ett tydligt behov av reglering. De föreslagna nya bestämmelserna i 3 a, 4 a och 4 c § skyddar särskilt den svagare partens ställning i avtalsförhållandet, och således är myndighetstillsyn är särskilt motiverad. Föreslagna 4 b § reglerar utlämnande av viss information, och syftet med bestämmelsen är att begränsa alltför stora informationskrav. Ofta fall har primärproducenter i livsmedelskedjan en svagare ställning jämfört med nästa nivå i livsmedelskedjan, såsom dagligvaruhandeln, och de behöver ombudsmannens tillsynsmetoder för att främja efterlevnaden av bestämmelserna. Ombudsmannen kan också genom sina anvisningar påverka parterna på livsmedelsmarknaden och främja efterlevnaden av livsmedelsmarknadslagen. Detta gäller särskilt föreslagna 3 a §, eftersom den inte föreslås inkludera administrativa påföljder. Ombudsmannen övervakar dock efterlevnaden av 3 a § genom att övervaka bestämmelsens konsekvenser på livsmedelsmarknaden enligt 5 § och genom att ge rekommendationer om efterlevnaden av bestämmelsen. Ombudsmannen kan också enligt 9 § förhandla med näringsidkaren för att få dennes lagstridiga verksamhet att upphöra i en fråga som faller inom dennes befogenheter och, om nödvändigt, bistå parterna genom att utreda ärendet och eftersträva en uppgörelse i godo.

10 §. Anmärkning. Paragrafens 1 mom. ändras genom att foga de nya föreslagna bestämmelserna i 4 a–4 c till listan över bestämmelser för vilka livsmedelsmarknadsombudsmannen kan ge en anmärkning, dvs. bestämmelserna om missbruk av förhandlingsstyrka, förbud mot att kräva viss information och förbud mot att gynna egna märken. Däremot fogas den nya bestämmelsen om skyldigheten att förhandla om ändringar av avtal på grund av exceptionella omständigheter i 3 a § inte till paragrafen. För att inte äventyra köparens rättsliga ställning kan ombudsmannen i de fall där 3 a § inte tillämpas främja en uppgörelse i ärendet genom förhandlingar. En anmärkning är den lindrigaste administrativa påföljden för brott mot bestämmelserna i livsmedelsmarknadslagen. En anmärkning kan ges om ärendet inte föranleder strängare åtgärder. Det är därför motiverat att föreskriva om möjligheten att ge en anmärkning för brott mot alla nu föreslagna bestämmelser som ska fogas till paragrafen.

11 §. Offentlig varning. Till paragrafens 1 mom. fogas de nya bestämmelserna om förbudet mot att kräva viss information i 4 b § och förbudet mot att binda en leverantörs leveransavtal till ett avtal om att även leverera eller tillverka produkter under köparens eget märke i i 4c § 3 mom. En offentlig varning är en strängare administrativ sanktion än en anmärkning. En offentlig

varning är en administrativ påföljd som har drag av en administrativ sanktion. En offentlig varning kan meddelas om köparen uppsåtligt eller av oaktsamhet bryter mot bestämmelserna i 4 b eller 4 c § 3 mom. i livsmedelsmarknadslagen. De ovannämnda nya bestämmelserna är mycket betydelsefulla när det gäller leverantörens rättsliga ställning. Avtalsvillkor som strider mot föreslagna 4 b § kan ge köparen information som är väsentlig för leverantörens affärsverksamhet och vars utlämnande försvagar leverantörens förhandlingsstyrka och eventuellt även förutsättningarna för affärsverksamheten och kan även orsaka betydande merkostnader, till exempel när det gäller hanteringen av information om produktionsmetoder. Koppling av en leverantörs leveransavtal till leverans eller tillverkning av produkter som säljs under köparens eget märke är också en viktig bestämmelse för att förbättra leverantörernas rättsliga ställning och därmed verksamhetens lönsamhet. Därför är möjligheten att vid behov utfärda en offentlig varning för ett brott mot ovannämnda bestämmelser en nödvändig och proportionerlig påföljd med tanke på överträdelsens art.

11 a §. Förbud som meddelas av livsmedelsmarknadsombudsmannen. Till paragrafens 1 mom. fogas de föreslagna nya bestämmelserna om förbud mot att kräva viss information i 4 b § och förbud mot att gynna köparens egna märken i 4 c §. Förbudet gäller köparens verksamhet efter att förbudet har meddelats.

11 b §. Förbud som meddelas av marknadsdomstolen. Paragrafen är ny, men dess 3 och 4 mom. motsvarar sakligt gällande 2 och 3 mom. i 12 § i livsmedelsmarknadslagen och är informativa till sin karaktär. Däremot är 1 och 2 mom. i paragrafen sakligt nya. Dessa gäller den nya bestämmelsen om missbruk av förhandlingsstyrka i 4 a §. Marknadsdomstolen kan förbjuda fortsatt eller förnyad användning av avtalsvillkor eller avtalsvillkorsspraxis som bryter mot paragrafen. Förbudet bör förenas med vite, såvida det inte är onödigt av särskilda skäl. Marknadsdomstolen kan också meddela ett tillfälligt förbud, och då gäller förbudet tills ärendet är slutgiltigt avgjort. Livsmedelsmarknadsombudsmannen kan hos marknadsdomstolen ansöka om förbud mot att fortsätta förfarande som strider mot 4 a § när det inte är fråga om ett enskilt fall. Förbudet gäller köparens verksamhet efter att förbudet har meddelats. En förutsättning för tillämpning av 4 a § är att missbruket av förhandlingsstyrka riktar sig mot fler än en leverantör och att villkoren eller avtalspraxisen i de avtal som ingåtts med dem är oskäligen. Marknadsdomstolen eller livsmedelsmarknadsombudsmannen kan inte avgöra innehållet i skäligen avtalsvillkor. Det bör avgöras mellan avtalsparterna. Livsmedelsmarknadsombudsmannen kan dock på det sätt som avses i 9 § i livsmedelsmarknadslagen bistå parterna genom att eftersträva en uppgörelse i godo. Om leverantören i ett enskilt fall åberopar att ett avtalsvillkor som bryter mot förbudet är oskäligt ur den perspektiv, kan leverantören hänskjuta ärendet till domstol för avgörande enligt 36 § i lagen om rättshandlingar.

Eftersom nya 4 a § är en allmän bestämmelse, vars lydelse är öppen för tolkning, är bestämmelserna om anmärkning, offentlig varning eller förbud som meddelats av livsmedelsmarknadsombudsmannen i livsmedelsmarknadslagen inte tillämpliga vid överträdelse av bestämmelsen i syfte att skydda köparens rättsliga ställning. Livsmedelsmarknadsombudsmannen kan ansöka om meddelande av förbud hos marknadsdomstolen.

12§. Livsmedelsmarknadsombudsmannens rätt att hos marknadsdomstolen ansöka om meddelande av förbud. Bestämmelsen är informativ till sin karaktär, eftersom bestämmelser om livsmedelsmarknadsombudsmannens rätt att väcka ett ärende i marknadsdomstolen om meddelande av förbud och utdömande av vite föreskrivs i 5 kap. 2 § i lagen om rättegång i marknadsdomstolen (100/2013).

12 a §. Påföljdsavgift. Till paragrafen fogas en ny bestämmelse om förbud mot att kräva viss information i 4 b §. Förutsättningarna för att påföra påföljdsavgifter förblir desamma som i den gällande lagen. Om en köpare uppsåtligt eller av oaktsamhet bryter mot ett krav eller ett förbud enligt 4 b § och om överträdelsen är allvarlig, har pågått länge eller upprepats, kan köparen påföras en livsmedelsmarknadspåföljdsavgift. Påföljdsavgift kan således endast påföras i en situation där överträdelsen till sin art är allvarligare, längre eller mer upprepad än vad de lindrigare administrativa påföljderna i livsmedelsmarknadslagen förutsätter. Påförandet av påföljdsavgift står med andra ord i proportion till överträdelsens allvarlighet. Vidare är påförande påföljdsavgift proportionerligt i förhållande till överträdelsens skadlighet med tanke på leverantörens rättsliga ställning och verksamhet. Skyddande av affärsinformation är en förutsättning för lönsam affärsverksamhet. Utlämnande av leverantörens receptsystem, tekniska anvisningar eller information om kostnadsstruktur och produktionsmetoder till köparen utan grund försvagar för sin del leverantörens ställning i förhandlingar med köparen. Informationskrav som är onödiga med tanke på avtalets syfte orsakar extra kostnader för leverantören. Om till exempel information har begärts under en mycket lång tid eller i en mycket stor omfattning kan leverantören orsakas stora extra kostnader. På Finlands koncentrerade livsmedelsmarknad har leverantörer ofta ingen praktisk möjlighet att lösgöra sig från ett sådant ogynnsamt avtal genom att sälja sina produkter till en annan köpare.

Denna bestämmelse är tillräckligt exakt för att förenas med möjligheten att påföra en administrativ sanktion, dvs. en påföljdsavgift.

13 b §. Informationsutbytet mellan myndigheter. Enligt gällande 13 b § 1 mom. i livsmedelsmarknadslagen har livsmedelsmarknadsombudsmannen och en tjänsteman som är anställd vid ombudsmannens byrå trots sekretessbestämmelserna rätt att av de myndigheter som avses i 2 mom. och av andra som sköter offentliga uppdrag avgiftsfritt få uppgifter som är nödvändiga för skötseln av uppgifter enligt 5 § 1 mom. som hänför sig till fullgörandet av handlingsskyldigheten enligt 5 § 3 mom. eller för att det ska kunna utredas om en överträdelse som avses i 2 a–2 h, 3 eller 4 § har ägt rum eller äger rum. Till paragrafens 1 mom. fogas de föreslagna nya bestämmelserna om missbruk av förhandlingsstyrka i 4 a §, förbud mot att kräva viss information i 4 b § och förbud mot att gynna köparens egna märken i 4 c § och 3 a § 1 och 2 mom. Tilläggen är motiverade för att stödja livsmedelsmarknadsombudsmannens tillsynsverksamhet.

De uppgifter som omfattas av informationsutbytet enligt 13 b § i livsmedelsmarknadslagen kan vara företagshemligheter som ska behandlas konfidentiellt enligt 24 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet. Verkställandet av livsmedelsmarknadslagen förutsätter i praktiken att namnen på de personer som idkar näringsverksamhet kommer att behandlas i lagstadgade myndighetsuppgifter. Namnen på personer som har rätt att teckna ett företags firma är redan offentliga uppgifter enligt handelsregisterlagstiftningen. Sådan information är inte känsliga uppgifter. I 13 b § i livsmedelsmarknadslagen är rätten att få och lämna ut uppgifter bunden till informationens nödvändighet på ett sätt som uppfyller grundlagens krav.

Tilläggen till livsmedelsmarknadslagen utökar även livsmedelsmarknadsombudsmannens rättigheter att lämna ut information eller handlingar, om vilket föreskrivs i paragrafens 2 mom. I paragrafens 2 mom. föreskrivs om de myndigheter till vilka ombudsmannen får lämna ut uppgifter och handlingar, och för vilka typer av tjänsteuppgifter uppgifterna och handlingarna får lämnas ut. Livsmedelsmarknadsombudsmannen kan på eget initiativ, trots sekretessbestämmelserna, om det är nödvändigt lämna ut en uppgift eller handling som ombudsmannen har fått eller upprättat i samband med skötseln av uppgifter enligt livsmedelsmarknadslagen, endast om det är nödvändigt för att de myndigheter som avses ovan ska kunna utföra sina uppgifter enligt 2 mom.

7.2 Lagen om rättegång i marknadsdomstolen

1 kap.

6 §. *Marknadsrättsliga ärenden.* Till paragrafens 2 mom. fogas en ny 8 punkt, som föreskriver om handläggning av ansökan om förbud enligt 11 b § 2 mom. i livsmedelsmarknadslagen som ett marknadsrättsligt ärende. Den ovan avsedda bestämmelsen i livsmedelsmarknadslagen gäller förbud som marknadsdomstolen har meddelat mot att fortsätta eller förnya användningen av avtalsvillkor eller avtalsvillkorspraxis som står i strid med 4 a § i livsmedelsmarknadslagen. Nya 4 a § är en allmän bestämmelse som förbjuder användningen av oskäligen avtalsvillkor och förfaranden under vissa förutsättningar. Eftersom det är fråga om att bedöma huruvida avtalsvillkor är oskäligen, bör de handläggas som marknadsrättsliga ärenden. I lagen om rättegång i marknadsdomstolen föreskrivs att till den del något annat inte bestäms i denna lag eller i de lagar som nämns i 1 kap. 6 §, ska de marknadsrättsliga ärenden som avses i detta kapitel i övrigt i tillämpliga delar handläggas i marknadsdomstolen på det sätt som i rättegångsbalken bestäms om handläggning av tvistemål.

5 kap.

2 §. *Vem som har rätt att väcka ett ärende.* En hänvisning till livsmedelsmarknadsombudsmannen fogas till 1 mom. 6 punkten i paragrafen. Livsmedelsmarknadsombudsmannen har rätt att ansöka om att väcka ett ärende i marknadsdomstolen i de fall som avses i 4 a § i livsmedelsmarknadslagen. Livsmedelsmarknadslagens 4 a § gäller missbruk av förhandlingsstyrka.

8 Ikraftträdande

Det föreslås att lagarna ska träda i kraft sommaren 2026. Lagförslag 1 innehåller en övergångsbestämmelse, enligt vilken avtal och leveransavtal som ingåtts före lagens ikraftträdande ska vara förenliga med den ändrade lagen senast i slutet av november 2026.

9 Verkställighet och uppföljning

Avsikten är att följa upp lagbestämmelsernas verkställighet och ändamålsenlighet efter att bestämmelserna trätt i kraft, och en relaterad bedömning kan göras till exempel i samband med livsmedelsmarknadsombudsmannens årsberättelser. Bedömningen av lagens verkställighet påverkas också av översynen av handelsmetodsdirektivet, som ligger till grund för livsmedelsmarknadslagen, vilken enligt kommissionens arbetsprogram kommer att offentliggöras under 2026.

10 Förhållande till grundlagen samt lagstiftningsordning

10.1 Regleringens godtagbarhet, livsmedelssäkerhet och skydd av den svagare parten

Begränsningar av grundläggande fri- och rättigheter ska basera sig på mål som är godtagbara med tanke på de grundläggande fri- och rättigheterna (GrUU 30/2016 rd). I propositionen

föreslås bestämmelser som har betydelse i synnerhet med tanke på den utövning av offentlig makt som avses i 2 §, det egendomsskydd som tryggas i 15 §, den näringsfrihet som tryggas i 18 § och de garantier för en rättvis rättegång och god förvaltning vilka tryggas i 21 § i grundlagen.

Propositionen gäller den andra fasen i regleringsprojektet avseende livsmedelsmarknaden. Målet med regleringsprojekten relaterade till livsmedelsmarknaden är att trygga verksamhetsförutsättningarna för jordbruket och livsmedelsproduktionen i Finland. Metoderna för detta omfattar bland annat att förbättra livsmedelskedjans verksamhetsförutsättningar och livsmedelsproducenternas ställning i livsmedelskedjan samt att säkerställa försörjningsberedskapen och primärproduktionens långsiktiga verksamhetsförutsättningar. Det är också viktigt att säkerställa primärproduktionens långsiktiga verksamhetsförutsättningar med tanke på försörjningsberedskapen. I statsrådets beslut om målen för försörjningsberedskapen (568/2024) identifieras livsmedelsförsörjningen som kritisk infrastruktur. Inom livsmedelsförsörjningen måste hela värdekedjan fungera. En lönsam primärproduktion samt säkerställande av kunskandet och kontinuiteten utgör grundförutsättningar för tryggheten av livsmedelsförsörjningen. Det är också viktigt att primärproduktionen är mångsidig och tillräckligt bred. Säkerställandet av tillgången till livsmedel och dagligvaror är också en av de strategiska uppgifterna i statsrådets principbeslut om säkerhetsstrategin för samhället (16.1.2025).

Enligt 19 § i grundlagen ska det allmänna främja befolkningens hälsa. Enligt förarbetena till den gällande grundlagen (RP 1/1998) motsvarar bestämmelsen 15 a § i den tidigare regeringsformen (se RP 309/1993 rd s. 69–72, GrUB 25/1994 rd, s. 10–11). Enligt förarbetena till den tidigare grundlagen hänvisar bestämmelsen å ena sidan dels till social- och hälsovårdens preventiva verksamhet och dels till utvecklingen av samhällsförhållanden genom det allmänna olik politiskområden för att främja befolkningshälsan (RP 309/1993 rd, s. 71). Tillräcklig och hälsosam kost är en nödvändig förutsättning för befolkningens hälsa.

Företagarinkomsten från jordbruket har visat en nedåtgående trend under nästan hela 2000-talet. Livsmedelskedjan har inte själv i tillräcklig grad lyckats upprätthålla jordbrukets lönsamhet. För att förbättra livsmedelskedjans funktion föreslås bland annat en ändring av livsmedelsmarknadslagen. Det huvudsakliga målet för den föreslagna regleringen är att utveckla primärproducenternas ställning och balansen i hela livsmedelskedjan i en mer rättvis riktning än vad som är fallet för närvarande. Målet är att förbättra jordbrukets resultat och utvecklingsmöjligheter genom att stärka primärproducenternas och livsmedelsindustrins avtalsställning i förhållande till köparen. Samtidigt stärks även livsmedelssäkerheten, vilket kan betraktas som en del av det allmänna hälsofrämjande uppgift enligt 19 § i grundlagen.

Propositionen utgår från att skydda den svagare parten i livsmedelskedjan, vilket i allmänhet är leverantören, dvs. jordbruksproducenten eller näringsidkaren som säljer livsmedel. Köparen är ofta ett livsmedelsföretag i en dominerande marknadsställning enligt konkurrenslagen eller ett företag som är verksamt inom livsmedelsindustrin och som är betydligt större än primärproducenten.

Grundlagsutskottet har i sin praxis beaktat skyddet för den svagare parten när bestämmelser ses över (GrUU 07/2005 rd och GrUU 74/2018 rd). Grundlagsutskottets utlåtande GrUU 7/2005 rd gällde upphovsrättslagstiftningen. En fråga var begränsning av egendomsskyddet. Enligt utlåtande utgör rätten för en organisation att ingå avtal också för upphovsmän som inte överlåtit avtalsrätten på organisationen utgör en med tanke på det grundlagsfästa egendomsskyddet betydelsefull begränsning av upphovsmannens avtalsfrihet. I sitt utlåtande ansåg grundlagsutskottet att det inte fanns några hinder för att beakta skyddet för den svagare parten

vid utveckling av regleringen. I sitt utlåtande GrUU 74/2018, som gällde lagen om stark autentisering och betrodda elektroniska tjänster, ansåg grundlagsutskottet att det inte fanns några hinder för prisreglering med beaktande av utskottets tidigare ställningstaganden om att skydda kunder i en svagare ställning och det faktum att den föreslagna maximiprisregleringen riktade sig mot företag inom telekommunikations- och finanssektorn.

10.2 Reglering av avtalsvillkor, egendomsskydd och näringsfrihet

I lagförslag 1 i regeringens proposition föreslås bestämmelser som gäller avtalsvillkors och -praxis godtagbarhet. Enligt 1 § i livsmedelsmarknadslagen tillämpas dess bestämmelser om avtalsvillkor även på avtalspraxis. De nu föreslagna bestämmelserna har betydelse i synnerhet med tanke på egendomsskyddet som tryggas i 15 § och näringsfriheten som tryggas i 18 § i grundlagen samt bestämmelserna i grundlagen om lagbundenheten för utövning av offentligt makt enligt 2 § 3 mom. i grundlagen.

I propositionen föreslås att 3 a §, som gäller förhandlingar på grund av exceptionella omständigheter, ska fogas till livsmedelsmarknadslagen. Paragrafen föreskriver att om de omständigheter som råder vid tidpunkten för avtalets ingående förändras exceptionellt på ett sådant sätt att den svagare avtalsparten inte skäligen kunde ha beaktat förändringen vid avtalets ingående och de förändrade omständigheterna väsentligt försvagar den svagare avtalspartens ställning, ska den starkare avtalsparten på den senares begäran förhandla om en ändring av avtalsvillkoren på grund av de exceptionella omständigheterna. Syftet med bestämmelsen är i synnerhet att eliminera tidigare problem på grund av att köpare vägrat diskutera ändringar av avtal med leverantörer efter att omständigheterna oväntat har förändrats väsentligt. Den svagare parten i avtalet kan dock också vara köparen. Bestämmelsen förutsätter inte att förhandlingar ska leda till ändringar av avtal, och inga administrativa påföljder påförs för underlåtenhet att följa den. Livsmedelsmarknadsombudsmannen kan dock vid behov stödja en uppgörelse i godo på det sätt som föreskrivs i 9 § i livsmedelsmarknadslagen i en situation där efterlevnaden av avtalet skulle orsaka oskäliga konsekvenser för leverantören. I en sådan situation kan livsmedelsmarknadsombudsmannen även verka för en uppgörelse i godo gällande det avtalsvillkor som fastställer leverantörens vederlag, eftersom det också kan vara fråga om en ekonomisk kris orsakad av exceptionella kostnadsökningar.

Föreslagna 4 a § i propositionen förbjuder köparen att använda avtalsvillkor som är oskäliga mot leverantörer med betydligt svagare förhandlingsstyrka. Föreslagna 4 b § i propositionen förbjuder köparen att kräva viss information av leverantören. Enligt föreslagna 4 b § får köparen inte använda avtalsvillkor enligt vilka köparen kan kräva att leverantören lämnar viss information om dess tekniska anvisningar, receptsystem, kostnadsstruktur eller produktionsmetoder. Föreslagna 4 c § gäller köparens gynnande av eget märke. Köparen ska beakta intressena relaterade till jordbruksprodukter och livsmedel som leverantören säljer till köparen om leverantören har svagare förhandlingsstyrka än köparen och de ovan avsedda produkterna konkurrerar med produkter som köparen säljer under sitt eget märke. Dessutom förbjuds så kallad koppling av avtal, vilket innebär att köparen inte får kräva att ingåendet eller fortsättningen av ett leveransavtal eller fortsättningen av beställningar ska förutsätta att leverantören också kommer överens med köparen om tillverkning eller leverans av produkter som säljs under köparens eget märke eller om fortsättningen av ett sådant avtal.

De föreslagna bestämmelserna har betydelse med tanke på egendomsskyddet som tryggas i 15 § och näringsfriheten som tryggas i 18 § i grundlagen. Enligt 15 § är vars och ens egendom tryggad. Avtalsfriheten tryggas inte uttryckligen i grundlagen. Enligt vedertagen praxis hör reglering av avtalsrätt till vanlig lagstiftning (GrUU 26/2008 rd, GrUU 3/1982 rd). Avtalsfriheten är dock skyddad genom egendomsskyddet (GrUU 15/2004 rd, GrUU 33/1998

rd). På begränsning av egendomsskyddet tillämpas de allmänna förutsättningarna för begränsning av de grundläggande fri- och rättigheterna, dvs. regleringen ska vara exakt och kraven på begränsningarna godtagbara och proportionerliga (GrUU 31/2025 rd, GrUU 28/2012 rd, GrUU 32/2010 rd, GrUU 20/2010 rd, GrUU 6/2010 rd och GrUU 21/1996 rd).

Grundlagsutskottet har ansett att lagstiftaren i princip har ett större spelrum med hänsyn till egendomsskyddet när skyldigheterna gäller juridiska personer med stor förmögenhetsmassa än när bestämmelserna har mycket omedelbara effekter för de fysiska personerna bakom den juridiska personen (GrUU 10/2007 rd, GrUU 32/2004 rd och GrUU 34/2000 rd).

De föreslagna bestämmelserna gäller näringsidkare. Bestämmelserna är tillämpliga när leverantören har en mindre omsättning än köparen och köparens omsättning är minst två miljoner euro. I praktiken är köparna i livsmedelskedjan huvudsakligen betydligt större aktörer, såsom dagligvaruföretag med en dominerande marknadsställning eller företag inom livsmedelsindustrin.

De föreslagna bestämmelserna har också betydelse med tanke på lagbundenheten för utövning av offentligt makt. Enligt 2 § 3 mom. i grundlagen ska all utövning av offentlig makt bygga på lag. I all offentlig verksamhet ska lag noggrant iakttas.

Regleringens proportionalitet

Inskränkningar av egendomsskyddet och näringsfriheten ska vara nödvändiga för att uppnå ett acceptabelt syfte och får inte gå längre än vad som kan motiveras med beaktande av vikten av ett samhälleligt intresse som ligger bakom inskränkningen i relation till det rättsgoda som ska inskränkas. Med tanke på denna bedömning har det betydelse att ansträngningar har gjorts under de senaste åren för att förbättra leverantörens, dvs. primärproducentens och livsmedelsindustrins, ställning som den svagare parten i avtalsförhållandet inom handeln med jordbruksprodukter och livsmedel genom att stifta livsmedelsmarknadslagen (1121/2018) och genom flera tidigare ändringar av livsmedelsmarknadslagen. Till dem hör regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagar om ändring av livsmedelsmarknadslagen, ikraftträdandebestämmelsen i en lag om ändring av livsmedelsmarknadslagen samt 39 § i konkurrenslagen (RP 84/2024) och regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av livsmedelsmarknadslagen (RP 283/2022). Mot bakgrund av de erfarenheter som erhållits är det uppenbart att de lagändringar som är mindre restriktiva för näringsverksamheten än de som nu föreslås inte åtminstone i tillräckligt stor utsträckning har lett till det önskade resultatet, dvs. att den svagare partens ställning i livsmedelskedjan har stärkts.

När det gäller proportionalitetskravet har det också betydelse att propositionen inte föreslår att verksamhetsmodeller som används inom livsmedelshandeln förbjuds, utan snarare att avtalsvillkor som har blivit oskäligen ur jordbruksproducenternas eller livsmedelsindustrins eller den svagare avtalspartens perspektiv regleras. I detta avseende kan den föreslagna regleringen anses eftersträva liknande mål inom handeln med jordbruksprodukter och livsmedel som lagen om reglering av avtalsvillkor mellan näringsidkare eller bestämmelserna i 36 § i lagen om rättshandlingar.

Regeringens bestämmelsespecifika exakthet samt noggrant avgränsad och proportionell reglering

Inskränkning av grundläggande fri- och rättigheter förutsätter att lagstiftningen är exakt och noggrant avgränsad.

Föreslagna nya 3 a §, som gäller förhandlingsskyldighet, är tillräckligt exakt och noggrant avgränsad med tanke på begränsning av grundläggande fri- och rättigheter, även om vid bedömningen av om en avtalspart är svagare kan andra motsvarande omständigheter beaktas utöver de omständigheter som nämns i bestämmelsen, eftersom bristande efterlevnad av 3 a § inte blir föremål för administrativa påföljder. Föreslagna 3 a § är inte heller problematisk med tanke på egendomsskyddet eller näringsfriheten som tryggas i grundlagen. Eftersom 9 § i livsmedelsmarknadslagen föreskriver om främjande av frivillig uppgörelse i godo, är livsmedelsmarknadsombudsmannens agerande inte problematiskt med tanke på näringsidkarnas egendomsskydd som tryggas i 15 § eller näringsfrihet som tryggas i 18 § i grundlagen, även om frågan skulle gälla avtalsvillkor för fastställande av vederlagsbelopp.

Föreslagna 4 a §, som gäller missbruk av förhandlingsstyrka, är till sin karaktär en allmän bestämmelse, som gäller i situationer som inte regleras av en mer exakt särskild bestämmelse i livsmedelsmarknadslagen. Bestämmelsen är motiverad, eftersom den stärker de svagare avtalsparternas dvs. leverantörernas ställning och eftersom det inte är möjligt att föreskriva om ett tillräckligt omfattande förbud mot oskäliga avtalsvillkor genom bestämmelser som exakt reglerar endast vissa parter rättigheter och skyldigheter. Utan föreslagna 4 a § förblir det avtalsrättsliga skyddet för svagare parter ofullständigt.

Tillämpningsområdet för 4 a §, som gäller missbruk av förhandlingsstyrka, är begränsat till avtalsförhållandet mellan köpare och leverantörer, vars förhandlingsstyrka är betydligt svagare än köparens. Anmärkningsvärt svag förhandlingsstyrka är ett nytt begrepp i livsmedelsmarknadslagen och därför har dess innehåll preciserats i paragrafens andra stycke. Leverantörernas förhandlingsstyrka bedöms i förhållande till köparen. Bestämmelsen preciserar de omständigheter som ska beaktas vid bedömning av förhandlingsstyrka. Dessa inkluderar leverantörernas särskilt beroende ställning i förhållande till köparen, vilket bedöms genom att beakta andelen av leverantörens produktion som köparen köper, antalet alternativa köpare och andra motsvarande omständigheter. Bestämmelsen preciserar också vad som ska beaktas vid bedömningen av avtalsvilkors oskälighet. Vid bedömningen av oskälighet ska avtalets hela innehåll, de omständigheter som rådde vid och efter ingåendet av avtalet samt andra omständigheter beaktas. Bestämmelsens 1 mom. tillämpas inte på åtaganden som gäller vederlagsbeloppet.

Eftersom 4 a § är en allmän bestämmelse lämnar den delvis rum för tolkning. Bestämmelsen uppfyller dock kraven på exakthet och noggrann avgränsning som gäller vid begränsning av grundläggande fri- och rättigheter med beaktande av de bestämmelser som reglerar livsmedelsmarknadsombudsmannens verksamhet. Grundlagsutskottet ansåg i sitt utlåtande GrUU 31/2025 rd att reglering, som inkluderar myndighetens möjlighet att förbjuda mot anordnande och marknadsföring av penningspel också måste vara tillräckligt tydlig i detta avseende. Enligt utskottet förblir den föreslagna bestämmelsen om måttfull marknadsföring så oklart att det i det aktuella regleringssammanhanget inte kan anses vara tillräckligt exakt enligt utskottets tolkningslinje.

Med stöd av 5 § i livsmedelsmarknadslagen ger livsmedelsmarknadsombudsmannen rekommendationer, utlåtanden och förslag som hänför sig till verksamheten inom livsmedelskedjan samt ger aktörerna inom livsmedelskedjan information och råd om god affärssed. Livsmedelsmarknadsombudsmannen kan komma med sin tolkning av oskäliga avtalsvillkor som är förbjudna enligt 4 a §. I 9 § i livsmedelsmarknadslagen föreskrivs att om livsmedelsmarknadsombudsmannen misstänker en överträdelse av reglering som omfattas av ombudsmannens tillsynsbehörighet, ska ombudsmannen genom förhandling försöka förmå näringsidkaren att frivilligt avstå från sitt lagstridiga förfarande. Livsmedelsmarknadsombudsmannen kan ge köparen en anmärkning för brott mot 4 a § om

överträdelsen är ringa. Eftersom 4 a § i egenskap av en allmän bestämmelse delvis lämnar rum för tolkning, kan ombudsmannen inte påföra strängare påföljder än de som fastställs i livsmedelsmarknadslagen om ombudsmannen anser att köparen agerar i strid med 4 a §. Då kan ombudsmannen hos marknadsdomstolen ansöka om ett meddelande av förbud förenat med vite, om användning av oskäligen avtalsvillkor i strid med 4 a § fortsätter. Föreslagna 4 a § är också tillräckligt exakt med tanke på lagbundenheten för utövning av offentligt makt.

Föreslagna 4 b §, som gäller förbud mot att kräva viss information i avtalsvillkor, är till sin karaktär mer exakt reglering än föreslagna 4 a §. Enligt föreslagna 4 b 1 mom. § får köpare inte använda avtalsvillkor enligt vilka köparen kan kräva att leverantören ska lämna ut sådan information om tekniska anvisningar, receptsystem, kostnadsstruktur eller produktionsmetoder som köparen inte behöver för att uppfylla avtalets syfte eller nationella eller EU-rättsliga krav eller krav relaterade till produktionsmetoder till vilka köparen uttryckligen har förbundit sig. Bestämmelsen är proportionerlig och nödvändig med tanke på det eftersträfvade målet. Stärkandet av jordbruksproducenternas och livsmedelsindustrins förhandlingsposition gentemot köpare förutsätter också ett starkt skydd av information om primärproduktion och affärsverksamhet jämfört med den gällande regleringen. Till exempel försvagar omfattande informationskrav gällande kostnadsstrukturen för en jordbruksproducents verksamhet producentens ställning vid förhandlingar om priset på jordbruksprodukter med köparen. När det gäller livsmedelsindustrin finns det risk att köparen ska komma åt recept i synnerhet relaterade till nya innovationer, och detta försvagar industrins konkurrensposition i förhållande till köparen.

Föreslagna 4 b § reglerar också kravet på information om produktionsmetoder. Även i detta avseende är bestämmelsen proportionerlig och nödvändig. Information relaterad till produktionsmetoder behövs för att köparen ska kunna förse konsumenter och andra intressenter med tillräcklig information om de produkter som de säljer. Insamling och administration av denna information orsakar dock leverantörer kostnader, vilket försvagar verksamhetens lönsamhet. Det är därför nödvändigt och proportionerligt att föreskriva att informationen ska vara nödvändig för köparen. Eftersom 4 b § är en exakt och noggrant avgränsad bestämmelse kan livsmedelsmarknadsombudsmannen tillämpa alla administrativa påföljder enligt livsmedelsmarknadslagen om köparen agerar i strid med 4 b §, inklusive att ansöka om påföljdsavgift hos marknadsdomstolen.

Föreslagna 4 c § reglerar köparens gynnande av eget märke. Paragrafens 1 mom. föreskriver om köparens skyldighet att beakta intressena hos en leverantör vars produkter som säljs till köparen konkurrerar med produkter som säljs under köparens eget märke. I paragrafens 1 mom. föreskrivs att om leverantören har en svagare förhandlingsstyrka än köparen, ska köparen beakta fördelarna med de jordbruksprodukter som leverantören säljer till köparen, när dessa produkter konkurrerar med jordbruksprodukter som köparen säljer under sitt eget märke samt fördelar relaterade till livsmedel, när dessa livsmedel konkurrerar med livsmedel som köparen säljer under sitt eget märke. Bestämmelsen om beaktande av leverantörens intressen är motiverad när produkter som säljs under köparens eget märke konkurrerar med leverantörens ovan avsedda produkter i köparens sortiment. I en sådan situation har köparen en dubbelroll, där det, till skillnad från i allmänhet inte nödvändigtvis ligger i köparens eget intresse att sälja så mycket som möjligt av den produkt som köpts från leverantören på grund av konkurrensställningen. Det är därför proportionellt och nödvändigt att uttryckligen föreskriva om köparens avtalsrättsliga lojalitetsplikt gentemot en leverantör som har en svagare förhandlingsposition än köparen. Vad som avses med leverantörens intresse bedöms från fall till fall.

I bestämmelsens 2 mom. preciseras vilka omständigheter som ska beaktas vid bedömningen av leverantörens förhandlingsposition.

Paragrafens 3 mom. är en exakt bestämmelse som förbjuder att vissa avtal kopplas till varandra som ett villkor för ingående eller fortsättning av ett avtal. Enligt det föreslagna 3 mom. får ett leveransavtal om jordbruksprodukter eller livsmedel, när det gäller andra produkter än de som säljs under köparens eget märke, inte vara ett villkor för ingående av leveransavtalet eller fortsättning av avtalsförhållandet eller beställningarna, och köparen får inte heller i övrigt kräva att leverantören även ingår avtal med köparen om leverans eller tillverkning av jordbruksprodukter eller livsmedel som säljs under köparens eget märke eller att leverantören fortsätter ett sådant avtal. Bestämmelsen är proportionerlig och nödvändig. Utan det skydd som bestämmelsen medför finns det en risk att leverantören, för att säkra försäljningen av sina produkter, också ingår avtal med köparen om att tillverka eller leverera produkter som säljs under köparens eget märke i en situation där detta inte är önskvärt ur leverantörens perspektiv.

Föreslagna 4 c § lämnar delvis rum för tolkning när det gäller 1 mom. På grund av att paragrafen lämnar rum för tolkning kan livsmedelsmarknadsombudsmannen inte ansöka om påförande av påföljdsavgift hos marknadsdomstolen, om köparen agerar i strid med 4 c §. Livsmedelsmarknadsombudsmannen kunde ge en offentlig varning som avses i 11 § i livsmedelsmarknadslagen endast för verksamhet som strider mot 4 c § 3 mom. I övrigt kan ombudsmannen tillämpa de administrativa påföljder om vilka föreskrivs i livsmedelsmarknadslagen. Föreslagna 4 c § uppfyller de krav på exakthet och noggrann avgränsning som ställs på begränsning av grundläggande fri- och rättigheter med beaktande av livsmedelsmarknadsombudsmannens ovan beskrivna verksamhet i fråga om rekommendationer och rådgivning samt ombudsmannens förhandlingsskyldighet innan administrativa påföljder påförs.

10.3 Bevisbörda, rätt till rättvis rättegång och god förvaltning

I lagförslag 1 i regeringens proposition föreslås bestämmelser som har betydelse med tanke på för garantierna för en rättvis rättegång och god förvaltning enligt 21 § i grundlagen.

Det föreslås att det till 2 e § i livsmedelsmarknadslagen fogas en bestämmelse, som kompletterar bestämmelsen om myndighetens utredningsskyldighet i 31 § i förvaltningslagen, dvs. myndighetens skyldighet att se till att ett ärende utreds tillräckligt och på behörigt sätt genom att inhämta de uppgifter och utredningar som behövs för att avgöra ärendet, och bestämmelsen om domstolens skyldighet att se till att ett ärende utreds i 37 § i lagen om rättegång i förvaltningsärenden.

I propositionen föreslås en bestämmelse som preciserar myndighetens och köparens utredningsskyldighet i anslutning till bestämmelsen om förbudet mot kommersiella repressalier. Livsmedelsmarknadslagens 2 e § förbjuder köparen att vidta eller hota att vidta kommersiella repressalier. Enligt bestämmelsen får köparen inte avlista produkter, dra ned på kvantiteterna av beställda produkter eller upphöra med tjänster som köparen tillhandahåller leverantören eller i övrigt vidta eller hota att vidta kommersiella repressalier mot leverantören på grund av att leverantören utövar sina avtalsenliga eller juridiska rättigheter, för ett ärende till en myndighet för behandling eller samarbetar med en myndighet.

Ett nytt 2 och 3 mom. om så kallad presumtion för kommersiella repressalier fogas till paragrafen. Presumtionen för repressalier tillämpas på förvaltningsförfarande i livsmedelsmarknadsombudsmannens tillsynsverksamhet. Dessutom är presumtionen för repressalier tillämplig vid överklagande av ett beslut om en anmärkning av livsmedelsmarknadsombudsmannen till förvaltningsdomstolen och vid överklagande av ett beslut om ett förbud som meddelats av livsmedelsmarknadsombudsmannen till

marknadsdomstolen. Då tillämpas huvudsakligen lagen om rättegång i förvaltningsärenden på rättegång i förvaltningsärenden.

Det föreslås här att livsmedelsmarknadsombudsmannens och domstolens skyldighet att utreda potentiella kommersiella repressalier ska förtydligas. Förslaget syftar till att skydda leverantörer mer effektivt mot kommersiella repressalier. Syftet med förslaget är att öka leverantörers benägenhet att anmäla saken till livsmedelsmarknadsombudsmannen när leverantören anser att den har blivit föremål för kommersiella repressalier. Livsmedelsmarknadsombudsmannen konstaterar i sitt utlåtande att aktörer inte vågar avtalsvillkor och praxis som strider mot lagen. Även MTK ry anser i sitt utlåtande att den föreslagna ändringen avseende omvänd bevisbörda är mycket motiverad, eftersom den främjar ett effektivt tillgodoseende av rättigheterna hos aktörer i en svagare ställning. Enligt MTK är rädslan för att anmäla otillbörliga handelsmetoder för närvarande stor, och den måste minskas med alla medel. Det lilla antalet köpare och de långa avstånden gör att många jordbrukare praktiskt taget bara har ett fåtal handelspartner. Den nuvarande höga bevisröskeln gör det svårt för både producenterna och livsmedelsmarknadsombudsmannen att bevisa att kommersiella repressalier har vidtagits mot en producent efter att denne utövat sina lagstadgade rättigheter.

Förslaget skulle öka leverantörernas förtroende för att anmälan av kommersiella repressalier sannolikt kommer att leda till administrativa påföljder för köparen. Den höga bevisröskeln har förhindrat rapporteringen av missförhållanden. Förslaget syftar till att förbättra det rättsskyddet för den svagare parten i avtalsförhållandet, dvs. leverantören, och att förhindra överträdelser av förbudet mot kommersiella repressalier mer effektivt än för närvarande. Propositionen utgår från att skydda den svagare parten i livsmedelskedjan, vilket i allmänhet är leverantören, dvs. jordbruksproducenten eller näringsidkaren som säljer livsmedel. Köparen är ofta ett livsmedelsföretag i en dominerande marknadsställning enligt konkurrenslagen eller ett företag som är verksamt inom livsmedelsindustrin och som är betydligt större än primärproducenten. Förslaget att tillämpa presumtion för repressalier har därför ett godtagbart syfte som förutsätter begränsning av grundläggande fri- och rättigheter och är nödvändigt för att förbättra den svagare partens rättsskydd.

Enligt förslaget ska köparen visa att den inte har brutit mot förbudet mot kommersiella repressalier när livsmedelsmarknadsombudsmannen eller domstolen, baserat på de omständigheter som lagts fram vid handläggningen av ärendet, antar att köparen har vidtagit eller hotat med att vidta kommersiella repressalier. Bestämmelsen är inte tillämplig på offentlig varning som avses i 11 § eller på livsmedelsmarknadspåföljdsavgift som avses i 12 a § i livsmedelsmarknadslagen, eftersom påföljdsavgiften är en administrativ sanktion. Offentlig varning har också drag av en administrativ sanktion. Precis som inom straffrätten kan oskuldspresumtionen inte åsidosättas vid administrativa sanktioner.

Presumtionen för repressalier tillämpas även på handläggningen av tvistemål i tingsrätten, om leverantören väcker talan mot köparen. Eftersom leverantören i allmänhet är en mycket svagare part än köparen, anses sådana mål inte vara särskilt sannolika. I enlighet med principen om delad bevisbörda i tingsrätten kräver fastställande av kommersiella repressalier i ett tvistemål ett tvåstegsförfarande, framställande av en presumtion för repressalier och motbevisning av den. Det är kändens, dvs. leverantören, som ska framställa presumtionen för repressalier, och svarandens, dvs. köparen, som ska motbevisa presumtionen.

Bestämmelsen om presumtion för repressalier skyddar leverantörer mot kommersiella repressalier mer effektivt än för närvarande, eftersom möjligheterna för leverantören eller livsmedelsmarknadsombudsmannen att avgöra om en köpare kommersiella skadliga åtgärder mot en leverantör beror på repressalier är begränsade. Det är därför motiverat att

livsmedelsmarknadsombudsmannen eller domstolen, efter att ha upptäckt omständigheter som tyder på kommersiella repressalier, kan anta att det är fråga om kommersiella repressalier. Köparen ska då lämna utredning för att undanröja presumptionen om repressalier. Köparen kan motbevisa presumptionen för repressalier genom att lägga fram en utredning av de skäl som lett till köparens åtgärder och på basis av vilken det kan anses bevisat att de skadliga åtgärderna mot leverantören varit berättigade av affärsmässiga skäl.

Frågan om en myndighets eller domstols skyldighet att utreda ett ärende anknyter till vars och ens rätt till rättsskydd enligt 21 § i grundlagen. Enligt 21 § i grundlagen har var och en rätt att på behörigt sätt och utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol eller någon annan myndighet som är behörig enligt lag. Garantier för en rättvis rättegång och god förvaltning ska tryggas genom lag. Juridiska personer omfattas av de rättsliga garantierna för förvaltning och rättsskipning enligt 21 § i grundlagen.

Dessutom föreskrivs i artikel 47 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna om rätten till ett effektivt rättsmedel och en opartisk domstol. I artikel 48 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna föreskrivs om presumption för oskuld och rätten till försvar.

Grundlagsutskottet har tidigare tagit ställning till presumptionen för diskriminering i samband med stiftandet av diskrimineringslagen. I 28 § i diskrimineringslagen föreskrivs att när ett ärende som gäller diskriminering eller repressalier behandlas i domstol eller av någon annan myndighet ska den som inlett ärendet lägga fram utredning om de omständigheter som yrkandet grundar sig på. Om det utifrån de utredningar som lagts fram under behandlingen kan antas att förbudet mot diskriminering eller repressalier har överträtts, ska motparten för att upphäva presumptionen visa att förbudet inte har överträtts. Bestämmelsen ska inte tillämpas vid behandling av brottmål. Paragrafen om bevisbördan som gäller presumption för diskriminering tillämpas av allmänna domstolar och förvaltningsdomstolar samt till exempel av arbetskyddsmyndigheter och diskriminerings- och jämställdhetsnämnden. Grundlagsutskottet ansåg att förslaget är motiverat för att effektivt tillgodose rättigheter, eftersom det kan vara svårare än vanligt att lägga fram bevis i diskrimineringsmål, och i allmänhet kan endast svaranden visa att hans eller hennes påstådda diskriminerande handling grundade sig på ett annat skäl än kärandens person (GrUU 10/2003, s. 5).

Även den föreslagna bestämmelsen om presumption för kommersiella repressalier i i livsmedelsmarknadslagen är motiverad på grund av att effektivt tillgodose leverantörernas rättigheter. Även om rättigheterna enligt livsmedelsmarknadslagen gäller jordbruksproducenter och livsmedelsindustriföretag, liknar svårigheterna att lägga fram bevisning de fall av diskriminering som avses i jämställdhetslagen. På livsmedelsmarknaden är leverantören ofta den betydligt svagare avtalsparten jämfört med köparen och behöver därför skydd. Leverantören kan ha betydligt svagare ekonomiska resurser än köparen eller vara beroende av köparen på olika sätt i sin affärsverksamhet, till exempel om det inte finns några alternativa distributionskanaler för leverantörens produkter utöver köparen.

Bestämmelser om presumption för diskriminering finns utöver i diskrimineringslagen även i 9 a § i lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män (609/1986). I bestämmelsen föreskrivs att om någon som anser sig ha blivit utsatt för diskriminering, vid behandlingen av ett ärende vid domstol eller behörig myndighet framlägger fakta som ger anledning att anta att det är fråga om diskriminering på grund av kön, skall svaranden visa att jämställdheten mellan könen inte har kränkts, utan att förfarandet har berott på någon annan godtagbar omständighet än kön. Bestämmelsen tillämpas inte på behandlingen av brottmål. Även i artikel 19 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/54/EG om genomförandet av principen om lika

möjligheter och likabehandling av kvinnor och män i arbetslivet föreskrivs om omvänd bevisbörda. I ingressen till direktivet konstateras att EU-domstolen har förklarat att bestämmelser bör antas för att se till att bevisbördan övergår till svaranden när det föreligger ett prima facie-fall av diskriminering, utom vid sådana förfaranden där det åligger domstolen eller annat behörigt nationellt organ att utreda fakta.

Omvänd bevisbörda accepteras således i i EU-rätten om det är nödvändigt för att säkerställa genomförandet av grundläggande rättigheter. I regeringens proposition med förslag till lag om ändring av lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män (RP 195/2004 s. 40) konstateras att principen om delad bevisbörda, som förekommer i alla direktiv i gemenskapsrätten som gäller diskriminering, har de facto blivit en allmän rättsprincip i diskrimineringsärenden. I inhemsk rättspraxis (högsta förvaltningsdomstolens beslut 8.8.2001, liggare 1766) har principen om delad bevisbörda tillämpats i diskrimineringsfall trots att någon uttrycklig bestämmelse om principen inte ingår i den lag som tillämpas eller omnämmande av den i förarbetena till lagen. Det aktuella förslaget om presumption för repressalier i anslutning till bestämmelsen om kommersiella repressalier i livsmedelsmarknadslagen gäller inte skyddet av fysiska eller juridiska personers grundläggande fri- eller rättigheter. Det finns dock ett vägande samhälleligt behov av bestämmelsen. Säkerställandet av leverantörernas ställning i livsmedelskedjan är avgörande för den nationella livsmedelssäkerheten. Presumtionen för repressalier stärker efterlevnaden av bestämmelserna i livsmedelsmarknadslagen och har en särskilt förebyggande inverkan på överträdelser av bestämmelserna. Presumtionen för repressalier tillämpas på fall där det finns omständigheter som stöder presumptionen för kommersiella repressalier. Köparen kan upphäva presumptionen genom att lägga fram bevis för skälen till sina handlingar. Livsmedelsmarknadsombudsmannen ska höra köparen i enlighet med förvaltningslagen. Enligt 9 § i livsmedelsmarknadslagen ska ombudsmannen också genom förhandling försöka förmå näringsidkaren att frivilligt avstå från sitt lagstridiga förfarande. Förslaget äventyrar därför inte köparens rättsskydd eller rätten till god förvaltning eller en rättvis rättegång som tryggas 21 § i grundlagen.

10.4 Administrativa sanktioner

I propositionen föreslås att förbudet mot att kräva viss information i nya 4 b § ska fogas till de bestämmelser vars överträdelse kan leda till påförande av livsmedelsmarknadspåföljdsavgift. Livsmedelsmarknadspåföljdsavgiften är en administrativ påföljdsavgift av straffkaraktär. Grundlagsutskottet har ansett att påförande av administrativa påföljdsavgifter av straffkaraktär involverar betydande utövning av offentlig makt (GrUU 49/2017 rd, GrUU 14/2013 rd, GrUU 57/2010 rd, GrUU 55/2005 rd och GrUU 32/2005 rd).

Administrativa sanktioner förutsätter vägande samhälleliga skäl och godtagbara grunder med tanke på de grundläggande friheterna och rättigheterna (GrUU 23/1997 rd). Kravet på proportionalitet förutsätter en avvägning av om sanktioner är nödvändiga för att skydda det bakomliggande rättsobjektet och om samma syfte kan nås på något annat sätt som innebär ett mindre ingrepp i de grundläggande fri- och rättigheterna än kriminalisering (GrUU 23/1997 rd). I sin praxis har grundlagsutskottet ansett att regleringen av administrativa sanktioner ska uppfylla kraven på proportionalitet (GrUU 28/2014 rd och GrUU 15/2014 rd). Påföljden måste således stå i rätt proportion till gärningens art eller dess skadlighet.

Livsmedelsmarknadslagen tar hänsyn till dessa omständigheter så att typen och beloppet av påföljder bestäms utifrån gärningens allvar. Utgångspunkten för att ingripa i upptäckta överträdelser är förhandling enligt den gällande lagen. Mindre överträdelser kan leda till en anmärkning, medan allvarigare överträdelser kan leda till en offentlig varning och i sista hand till en påföljdsavgift. Offentlig varning och påföljdsavgift förutsätter uppsåt eller oaktsamhet

från köparens sida. Dessutom kan fortsättning eller förnyelse av lagstridigt förfarande förbjudas, och förbudet kan förenas med vite. Detta gäller även de nya föreslagna förbuden, så att påföljdsavgift endast kan påföras för överträdelse av 4 b §.

I sak har grundlagsutskottet i sin utlåtandepraxis jämställt administrativa påföljder av straffkaraktär med straffrättsliga påföljder (GrUU 61/2014 rd, GrUU 28/2014 rd, GrUU 14/2013 rd och GrUU 32/2005 rd). Även om kravet på exakthet enligt den straffrättsliga legalitetsprincipen i grundlagens 8 § inte som sådant gäller bestämmelserna om administrativa sanktioner, kan det allmänna kravet på exakthet ändå inte förbigås i sammanhang som detta (GrUU 9/2012 rd, GrUU 74/2002 rd och GrUU 57/2010 rd). När bestämmelser om sanktioner införs ska det fästas särskild vikt vid avgränsningen av bestämmelserna och vid rättsskyddet för dem som sanktionerna gäller (GrUU 49/2017 rd). Av lagen ska det uttryckligen framgå vilka gärningar i strid med lagstiftningen eller vilka försummelser av lagstiftningen som kan leda till en sanktion som påföljd. Gärningar och försummelser för vilka det kan utfärdas sanktioner ska dessutom beskrivas i lag för att kunna slås fast (GrUU 60/2010 rd, GrUU 57/2010 rd, GrUU 11/2009 rd och GrUU 12/2006 rd). Det är särskilt viktigt att bestämmelserna är så utformade att åläggandet av sanktioner är tillräckligt förutsägbart för dem som regleringen gäller. Av de föreslagna nya förbuden är 4 b § en bestämmelse som är tillräckligt exakt för påförande av påföljdsavgift för överträdelse av den.

Överträdelse av 4 b §, som gäller informationskrav, är också till sin art mycket skadligt för leverantörens verksamhet. Ogrundad överföring av information om leverantörens affärsverksamhet och primärproduktion till köparen kan orsaka allvarlig skada för leverantörens affärsverksamhet. Allvarlig skada kan till exempel orsakas av utlämnande av information om en leverantörs kostnadsstruktur, eftersom detta bidrar till att försvaga leverantörens position i förhandlingar med köparen. Krav på information som är onödig med tanke på avtalets syfte kan orsaka betydande extra kostnader och administrativ börda för leverantören. Inom livsmedelsindustrin kan receptsystem som köparen får kännedom om leda till produktkopiering. Detta minskar incitamenten för nya produktinnovationer inom livsmedelsindustrin.

Förslaget är nödvändigt för att skydda den svagare avtalsparten, dvs. leverantören. Möjligheten att påföra påföljdsavgifter syftar till att åstadkomma en tillräckligt förebyggande och effektiv påföljd. En svagare part är i praktiken inte i stånd att vidta rättsliga åtgärder mot en starkare part.

Förbuden och påföljderna enligt livsmedelsmarknadslagen är endast tillämpliga på företag med en omsättning på mer än 2 miljoner euro. Storleken på påföljdsavgifterna baserar sig på det årliga värdet av saluförda produkter, vilket bidrar till att säkerställa att proportionalitetskravet uppfylls och å andra sidan att sanktionerna är avskräckande. Påföljdsavgiftens storlek tar också hänsyn till överträdelsens art och omfattning, klandervärdhet och varaktighet.

Om den gärning eller försummelse som avses i bestämmelserna om administrativa sanktioner kan uppfylla rekvisitet för ett brott som föreskrivs i strafflagen eller annan lag, får regleringen betydelse med tanke på tillämpningen av förbudet mot dubbel straffbarhet enligt definitionen i artikel 4 i tilläggsprotokoll nr 7 till Europeiska människorättskonventionen (GrUU 17/2013 rd). Förbudet mot dubbel straffbarhet omfattar också administrativa påföljder av straffkaraktär för samma handling. Påföljdsavgift kan inte påföras den som är misstänkt för samma gärning i en förundersökning eller åtalsprövning eller i ett brottmål som behandlas vid en domstol, eller den som åtalats för samma gärning och åtalet har avgjorts i domstol genom ett beslut som vunnit laga kraft. Möjligheten att påföra en livsmedelsmarknadspåföljdssavgift för en överträdelse av

4 b § uppfyller de krav som fastställs i grundlagen för att påföra en administrativ påföljdsavgift av straffkaraktär.

10.5 Uppgiftsskyldighet och informationsutbyte mellan myndigheter

I 13 § i livsmedelsmarknadslagen föreskrivs att en näringsidkare eller en i 5 § i lagen om offentlig upphandling och koncession avsedd upphandlande enhet är skyldig att lämna livsmedelsmarknadsombudsmannen eller en tjänsteman som är anställd vid ombudsmannens byrå de uppgifter som är nödvändiga för skötseln av uppgifter enligt 5 § 1 mom. i livsmedelsmarknadslagen och som hänför sig till fullgörandet av handlingsskyldigheten enligt 5 § 3 mom. eller för säkerställandet av att de krav och förbud som avses i 7 § iakttas. Även om ingen ändring föreslås av 13 § utvidgar ändringen av 7 §, som gäller tillsyn, genom att de nya bestämmelserna i 3 a §, 1 och 2 § samt 4 a–4 c § fogas till livsmedelsmarknadsombudsmannens tillsynsområde även tillämpningsområdet för 13 §. De uppgifter som omfattas av rätten till uppgifter kan innefatta företagshemligheter och personuppgifter men inte känsliga personuppgifter.

Uppgiftsskyldigheten enligt 13 § har betydelse med tanke på förvaltningens rättsstatsprincip enligt 2 § och skyddet för privatlivet enligt 10 § i grundlagen. Såsom det konstaterats ovan ska all utövning av offentlig makt bygga på lag.

Det är fråga om att begränsa rätten till information till uppgifter som är nödvändiga för myndighetens verksamhet (GrUU 17/2016 rd). I praktiken gäller informationsbehovet relativt stora näringsidkare (GrUU 71/2014 rd) och grunden för detta är att förebygga och utreda förfaranden som strider mot god affärssed. Syftet med inhämtande av information är att säkerställa att avtal uppfyller de krav som är nödvändiga för att skydda den svagare parten i avtalsförhållandet.

I förarbetena till livsmedelsmarknadslagen (RP 121/2018 rd) har även förhållandet mellan gällande 13 § om rätten till information och de krav som ställs i den allmänna dataskyddsförordningen utretts. Den allmänna dataskyddsförordningen innehåller bestämmelser om de allmänna villkoren och principerna för behandling av personuppgifter, den registrerades rättigheter, tillsyn och till exempel informationssäkerhet (GrUU 15/2018 rd och GrUU 26/2018 rd). I princip avser livsmedelsmarknadsombudsmannens rätt till information information om avtalsobjekt och -villkor samt avtalsförfaranden mellan näringsidkare. Det kan dock inte uteslutas att dessa dokument och uppgifter även innehåller personuppgifter, eftersom avtal i allmänhet innehåller information om näringsidkarens representant och ofta även underskrifter. I andra kapitlet i den allmänna dataskyddsförordningen föreskrivs specifikt om de allmänna principerna för behandling av personuppgifter, vilka ska följas när personuppgifter behandlas inom dess tillämpningsområde. Den direkta tillämpligheten av den allmänna dataskyddsförordningen har betonats i utlåtandet GrUU 14/2018 rd. Enligt artikel 6.1 c i den allmänna dataskyddsförordningen är behandling av personuppgifter är laglig, om den är nödvändig för att fullgöra en rättslig förpliktelse som åvilar den personuppgiftsansvarige, och enligt artikel 6.1 e om den är nödvändig för att utföra en uppgift av allmänt intresse eller som ett led i den personuppgiftsansvariges myndighetsutövning. Behandlingen av personuppgifter enligt propositionen baserar sig på dessa kriterier.

Enligt artikel 6.2 i den allmänna dataskyddsförordningen får medlemsstaterna behålla eller införa mer specifika bestämmelser. Enligt artikel 6.3 e i den allmänna dataskyddsförordningen ska behandlingen av personuppgifter vara nödvändig för att utföra en uppgift av allmänt intresse eller som ett led i den personuppgiftsansvariges myndighetsutövning. Enligt principen om ändamålsbegränsning i artikel 5.1 b i den allmänna dataskyddsförordningen ska uppgifterna

samlas in för särskilda, uttryckligt angivna och berättigade ändamål, och de får inte senare behandlas på ett sätt som är oförenligt med dessa ändamål. Den gällande livsmedelsmarknadslagen uppfyller dessa krav. Livsmedelsmarknadsombudsmannens tillsyn förutsätter att ombudsmannen från näringsidkare kan inhämta den information och de dokument som är nödvändiga för att säkerställa att kraven relaterade till avtalsvillkor och -praxis uppfylls. Dessa dokument och uppgifter kan innehålla personuppgifter, i praktiken namn på personer. Artikel 9.1 i den allmänna dataskyddsförordningen föreskriver om behandling av särskilda kategorier av personuppgifter, och artikel 9.2 föreskriver om undantag från förbudet mot behandling av sådana uppgifter. Verkställandet av den aktuella lagen förutsätter i praktiken att namnen på de personer som idkar näringsverksamhet kommer att behandlas i lagstadgade myndighetsuppgifter. Namnen på personer som har rätt att teckna ett företags firma är redan offentliga uppgifter enligt handelsregisterlagstiftningen. Sådan information är inte känsliga uppgifter, vilket har behandlats bland annat i grundlagsutskottets utlåtande GrUU 38/2016 rd. Därför har det inte ansetts motiverat att ytterligare bedöma om kraven i artikel 9 uppfylls.

På ovannämnda grunder är utvidgningen av uppgiftsskyldigheten i 13 § till att omfatta de nya bestämmelser som nu föreslås och som blir föremål för livsmedelsmarknadsombudsmannens tillsyn inte problematisk med tanke på rättsstatsprincipen enligt 2 § eller skyddet för privatlivet enligt 10 § i grundlagen.

I propositionen föreslås dessutom en ändring av gällande 13 b § 1 mom. som gäller informationsutbyte mellan myndigheter. Bestämmelsens förhållande till grundlagen och de grundläggande fri- och rättigheterna har senast bedömts i regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagar om ändring av livsmedelsmarknadslagen, ikraftträdandebestämmelsen i en lag om ändring av livsmedelsmarknadslagen samt 39 § i konkurrenslagen (RP 84/2024), och till följd av detta trädde ändringarna av bestämmelsens 1 mom. och 2 mom. 1 punkt i kraft den 1 januari 2025.

Länk: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_84+2024.pdf

Enligt gällande 13 b § 1 mom. i livsmedelsmarknadslagen har livsmedelsmarknadsombudsmannen och en tjänsteman som är anställd vid ombudsmannens byrå trots sekretessbestämmelserna rätt att av de myndigheter som avses i 2 mom. och av andra som sköter offentliga uppdrag avgiftsfritt få uppgifter som är nödvändiga för skötseln av uppgifter enligt 5 § 1 mom. som hänför sig till fullgörandet av handlingsskyldigheten enligt 5 § 3 mom. eller för att det ska kunna utredas om en överträdelse som avses i 2 a–2 h, 3 eller 4 § har ägt rum eller äger rum.

I propositionen föreslås även att föreslagna 3 a § 1 och 2 mom. samt 4 a–4 c § ska fogas till van ansedda moment, och livsmedelsmarknadsombudsmannen övervakar efterlevnaden av dem. Myndigheternas rätt att få och möjlighet att lämna ut uppgifter kan enligt grundlagsutskottet gälla behövliga uppgifter för ett visst syfte, om lagen ger en uttömmande förteckning över innehållet i uppgifterna. Om innehållet däremot inte anges i form av en förteckning, ska det i lagstiftningen ingå ett krav på att ”informationen är nödvändig” för ett visst syfte (se till exempel GrUU 10/2014 rd, s. 6/II, GrUU 17/2016 rd, GrUU 73/2018 rd). Begränsning av tillgången till information till nödvändig information ur med tanke på utbytet av information mellan myndigheter behandlas i grundlagsutskottets utlåtandepraxis (t.ex. GrUU 49/2016 rd och GrUU 96/2022 rd). I 13 b § 1 mom. i livsmedelsmarknadslagen är rätten till information bunden till informationens nödvändighet på ett sätt som uppfyller grundlagens krav.

Tilläggen till livsmedelsmarknadslagen utökar även livsmedelsmarknadsombudsmannens rättigheter att lämna ut information eller handlingar, om vilket föreskrivs i paragrafens 2 mom.

I paragrafens 2 mom. föreskrivs om de myndigheter till vilka ombudsmannen får lämna ut uppgifter och handlingar, och för vilka typer av tjänsteuppgifter uppgifterna och handlingarna får lämnas ut. Livsmedelsmarknadsombudsmannen kan på eget initiativ, trots sekretessbestämmelserna, om det är nödvändigt lämna ut en uppgift eller handling som ombudsmannen har fått eller upprättat i samband med skötseln av uppgifter enligt livsmedelsmarknadslagen, endast om det är nödvändigt för att de myndigheter som avses ovan ska kunna utföra sina uppgifter enligt 2 mom.

De uppgifter som omfattas av informationsutbytet enligt 13 b § i livsmedelsmarknadslagen kan vara företagshemligheter som ska behandlas konfidentiellt enligt 24 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet. Grundlagsutskottet har ansett att rätt att få uppgifter som går före sekretessbestämmelserna i sista hand handlar om att den myndighet som är berättigad till uppgifterna i och med de egna behoven åsidosätter de grunder och intressen som skyddas genom den sekretess som gäller den myndighet som innehar uppgifterna. Ju mer generella bestämmelserna om rätten att få information är, desto större är risken att sådana intressen kan åsidosättas per automatik. I 13 b § i livsmedelsmarknadslagen är rätten att få och lämna ut uppgifter bunden till informationens nödvändighet på ett sätt som uppfyller grundlagens krav.

Grundlagsutskottet har i allmänhet bedömt regleringen av myndigheters rätt att trots tystnadsplikten få och lämna ut uppgifter med hänsyn till skyddet för privatlivet och personuppgifter enligt 10 § 1 mom. i grundlagen. Då har särskild uppmärksamhet ägnats åt vilken information och vem rätten till information omfattar å ena sidan samt hur rätten till tillgång till information är bunden till informationens nödvändighet å andra sidan. Grundlagsutskottet har särskilt lyft fram hur handlingars offentlighet enligt 12 § 2 mom. i grundlagen förhåller sig till skyddet för privatlivet och personuppgifter (t.ex. GrUU 73/2018 rd, GrUU 43/1998 rd. s. 2/II och GrUU 60/2017 rd, s. 3). Utskottet har ansett att exempelvis sekretess för känsliga uppgifter kan ses som nödvändigt för att skydda privatlivet i enlighet med 10 § 1 mom. i grundlagen (GrUU 39/2009 rd. s.2/I). Behandling av känsliga personuppgifter regleras även i artikel 9 i den allmänna dataskyddsförordningen.

Verkställandet av livsmedelsmarknadslagen förutsätter i praktiken att namnen på de personer som idkar näringsverksamhet kommer att behandlas i lagstadgade myndighetsuppgifter. Namnen på personer som har rätt att teckna ett företags firma är redan offentliga uppgifter enligt handelsregisterlagstiftningen. Sådan information är inte känsliga uppgifter, vilket har behandlats bland annat i grundlagsutskottets utlåtande GrUU 38/2016 rd. Därför har det inte ansetts motiverat att ytterligare bedöma om kraven i 10 § i grundlagen eller artikel 9 i dataskyddsförordningen uppfylls.

På de grunder som anges ovan anses att lagförslagen kan behandlas i vanlig lagstiftningsordning. Regeringen anser dock att det är befogat att ett utlåtande begärs av grundlagsutskottet om huruvida 3 a § och 4 a–4 c § är godtagbara med tanke på grundlagens 2 § 3 mom., 15 och 18 § samt huruvida 2 e § 2 mom. är godtagbart med tanke på 21 § i grundlagen.

Kläm

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs riksdagen följande lagförslag:

1.

Lag

om ändring av livsmedelsmarknadslagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i livsmedelsmarknadslagen (1121/2018) 1 §, 2 § 2 och 8 punkten, 5 § 2 mom., 7 § 3 mom., 10 § 1 mom., 11 § 1 mom., 11 a § 1 mom., 12 §, 12 a § 1 mom. samt 13 b § 1 mom.,
av dem 1 §, 2 § 2 och 8 punkten, 7 § 3 mom., 10 § 1 mom., 11 § 1 mom., 11 a § 1 mom. samt 12 a § 1 mom. sådana de lyder i lag 116/2021, 12 § sådan den lyder delvis ändrad i lag 116/2021 samt 13 b § 1 mom. sådan den lyder i lag 747/2024, samt
fogas till lagen nya 1 a och 1 b §, till 2 §, sådan den lyder i lagarna 116/2021 och 337/2023, en ny 9 punkt, till 2 e §, sådan den lyder i lag 116/2021, nya 2 och 3 mom. samt till lagen nya 3 a, 4 a–4 c och 11 b § som följer:

1 §

Tillämpningsområde

Denna lag tillämpas på avtal och praxis som gäller handel med jordbruksprodukter och livsmedel mellan näringsidkare. Vad som i denna lag föreskrivs om avtalsvillkor gäller även avtalspraxis.

Bestämmelserna i 2 a–2 g §, 3 a § 3 mom. och 4 c § 3 mom. om leveransavtal för jordbruksprodukter och livsmedel och bestämmelserna i 3 a § 1 och 2 mom., 4 a och 4 b § och 4 c § 1 och 2 mom. om avtal om handel med jordbruksprodukter och livsmedel tillämpas om leverantören har en mindre omsättning än köparen och köparens omsättning är minst 2 miljoner euro och åtminstone en av dem är etablerad i Europeiska unionen. De nämnda paragraferna tillämpas också oberoende av leverantörens och köparens omsättning när köparen är en myndighet inom Europeiska unionens område.

1 a §

Bestämmelser som ska tillämpas oberoende av annars tillämplig lag

Bestämmelserna i 2 a–2 d §, 2 e § 1 mom., 2 f § 1 mom. och 2 g § i denna lag ska tillämpas oberoende av vilken stats lag som i övrigt är tillämplig på leveransavtalet, dock så att bestämmelserna inte tillämpas om leverantören har en årsomsättning på mer än 350 000 000 euro och köparen har en större omsättning än detta och så att 2 b § tillämpas endast till den del det är fråga om färskvaror och 2 f § 1 mom. tillämpas endast till den del parterna inte tidigare klart och tydligt i leveransavtalet eller i ett efterföljande avtal mellan leverantören och köparen har kommit överens om returnering av osålda jordbruksprodukter eller livsmedel.

1 b §

Lagens syfte

Syftet med denna lag är att inom handeln med jordbruksprodukter och livsmedel skydda den part som är i svagare ställning mot oskäligen avtalsvillkor och oskäligen handelsmetoder samt att trygga en fungerande livsmedelsmarknad och främja en sund utveckling av den.

2 §

Definitioner

I denna lag avses med

2) *medelstora företag* företag som hör till kategorin små och medelstora företag enligt artikel 2.1 i bilagan till kommissionens rekommendation 2003/361/EG om definitionen av mikroföretag samt små och medelstora företag, men som inte är små företag enligt artikel 2.2 eller mikroföretag enligt artikel 2.3 i bilagan,

8) *marknadsordningsförordningen* Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1308/2013 om upprättande av en samlad marknadsordning för jordbruksprodukter och om upphävande av rådets förordningar (EEG) nr 922/72, (EEG) nr 234/79, (EG) nr 1037/2001 och (EG) nr 1234/2007,

9) *eget märke* sådant i varumärkeslagen (544/2019) avsett varumärke och EU-varumärke som en näringsidkare använder som kännetecken för sina produkter som innehavare av varumärket eller EU-varumärket eller med stöd av en koncession som gäller varumärket eller EU-varumärket eller med stöd av sitt uppköps- eller upphandlingssamarbete med innehavaren av varumärket eller EU-varumärket samt sådant i varumärkeslagen avsett kollektivmärke som en näringsidkare använder som kännetecken för sina produkter som medlem i innehavaren av kollektivmärket.

2 e §

Kommersiella repressalier

Om livsmedelsmarknadsombudsmannen eller domstolen vid behandlingen av ett ärende utifrån de omständigheter som framförts kan anta att köparen har vidtagit eller hotat att vidta kommersiella repressalier, ska köparen för att upphäva denna presumtion visa att köparen inte har överträtt det förbud mot kommersiella repressalier som det föreskrivs om i 1 mom.

Bestämmelserna i 2 mom. tillämpas inte på meddelande av en offentlig varning som avses i 11 § eller på påförande av en livsmedelsmarknadspåföljdsavgift som avses i 12 a §.

3 a §

Förhandlingar på grund av exceptionella omständigheter

Om de omständigheter som rådde när avtalet ingicks exceptionellt förändras på så sätt att den svagare parten i avtalet inte rimligen kunde beakta förändringen i omständigheterna då avtalet ingicks, och förändringen i omständigheterna väsentligen försvagar ställningen för den svagare parten i avtalet, ska den starkare parten i avtalet på den svagare partens begäran förhandla om en ändring av avtalsvillkoren på grund av de exceptionella omständigheterna.

Vid bedömningen av om en part är den svagare parten i avtalet ska avtalets giltighetstid och prissättningsperiodernas längd, antalet alternativa avtalsparter samt andra omständigheter som inverkar på partens ställning beaktas.

Vad som föreskrivs i 1 mom. tillämpas inte på sådana leveransavtal vars uttryckliga syfte är att på ett sätt som binder parterna avtala endast om att leverantören till köparen vid en viss tidpunkt eller inom en viss tidsperiod levererar en på förhand avtalad mängd av en jordbruksprodukt enligt villkoren i en eller flera engångsleveranser mot ett på förhand avtalat vederlag. Vad som föreskrivs i 1 mom. tillämpas inte heller på finansiella instrument som avses i lagen om investeringstjänster (747/2012).

4 a §

Missbruk av förhandlingsposition

Köparen får inte tillämpa ett avtalsvillkor som är oskäligt med tanke på leverantörer som har en betydligt svagare förhandlingsposition. Vid bedömning av oskäligheten ska avtalets hela innehåll, de förhållanden som rådde då avtalet ingicks och därefter samt andra motsvarande omständigheter beaktas.

Leverantörernas förhandlingsposition ska bedömas i förhållande till köparens förhandlingsposition. Leverantörer har en betydligt svagare förhandlingsposition, om de i den näringsverksamhet de bedriver är särskilt beroende av köparen. Vid bedömningen av leverantörernas beroende ställning i förhållande till köparen ska beaktas hur stor andel av leverantörernas produktion som köparen köper, antalet alternativa köpare samt andra motsvarande omständigheter.

Vad som föreskrivs i 1 mom. tillämpas inte på förbindelser som gäller vederlagets belopp.

4 b §

Förbud mot att kräva vissa uppgifter

Köparen får inte tillämpa ett avtalsvillkor enligt vilket köparen kan kräva att leverantören till köparen lämnar sådan information om sina tekniska anvisningar, sina receptsystem, sin kostnadsstruktur eller sina produktionsätt som köparen inte behöver för att uppfylla avtalets syfte eller fullgöra krav enligt nationell lagstiftning eller Europeiska unionens lagstiftning eller sådana krav i fråga om produktionssätten som köparen uttryckligen har förbundit sig till.

Om leverantören med stöd av ett avtal ska ge köparen information om sina tekniska anvisningar, sina receptsystem, sin kostnadsstruktur eller sina produktionsätt, ska köparen för leverantören motivera att informationen behövs och meddela leverantören vad köparen använder informationen till. Köparen får inte använda informationen för något annat ändamål än det som köparen uppgett.

Vad som föreskrivs i 1 och 2 mom. tillämpas inte på sådan information som leverantören erbjuder köparen.

4 c §

Förbud mot att gynna köparens eget märke

Om en leverantör är i svagare ställning än köparen i fråga om förhandlingspositionen, ska köparen beakta leverantörens intressen i fråga om följande produkter som leverantören har sålt till köparen:

- 1) jordbruksprodukter, när dessa produkter konkurrerar med sådana jordbruksprodukter som köparen saluför genom att använda sitt eget märke som kännetecken för dem,
- 2) livsmedel, när dessa livsmedel konkurrerar med sådana livsmedel som köparen saluför genom att använda sitt eget märke som kännetecken för dem.

Leverantörens förhandlingsposition ska bedömas i förhållande till köparens förhandlingsposition. En leverantör har en svagare förhandlingsposition än köparen, om leverantören i den näringsverksamhet den bedriver är särskilt beroende av köparen. Vid bedömningen av leverantörens beroende ställning i förhållande till köparen ska beaktas hur stor andel av leverantörens produktion som köparen köper, antalet alternativa köpare samt andra motsvarande omständigheter.

När ett leveransavtal för jordbruksprodukter eller livsmedel gäller andra produkter än sådana produkter som säljs genom att köparens eget märke används som kännetecken för dem, får som villkor för uppkomsten av leveransavtalet eller för ett fortsatt avtalsförhållande eller fortsatta beställningar inte ställas, och köparen får inte annars kräva att leverantören ingår avtal med köparen också om leverans eller tillverkning av sådana jordbruksprodukter eller livsmedel som säljs genom att köparens eget märke används som kännetecken för dem eller att leverantören förlänger ett sådant avtal.

5 §

Livsmedelsmarknadsombudsmannen

Livsmedelsmarknadsombudsmannen ger rekommendationer, utlåtanden och förslag som hänför sig till verksamheten inom livsmedelskedjan samt ger aktörerna inom livsmedelskedjan information och råd om god affärssed.

7 §

Tillsyn

Livsmedelsmarknadsombudsmannen övervakar också efterlevnaden av bestämmelserna i 2 a–2 g §, 3 a § 1 och 2 mom. och 4 a–4 c § och efterlevnaden av de förbud som avses i lagen om företagshemligheter i de leveransavtal och avtal som avses i 1 § 2 mom.

10 §

Anmärkning

Om en köpare bryter mot 2 a–2 g, 3 eller 4 a–4 c § eller mot artikel 148 eller 168 i marknadsordningsförordningen och överträdelsen är ringa, kan livsmedelsmarknadsombudsmannen ge köparen en anmärkning.

11 §

Offentlig varning

Om en köpare uppsåtligt eller av oaktsamhet bryter mot kraven enligt 2 a–2 g, 3 eller 4 b §, 4 c § 3 mom. eller artikel 148 eller 168 i marknadsordningsförordningen och överträdelsen inte är ringa, kan livsmedelsmarknadsombudsmannen meddela köparen en offentlig varning. En offentlig varning kan meddelas om överträdelsen inte ger anledning till strängare åtgärder. En offentlig varning kan meddelas också en sådan näringsidkare eller sammanslutning av

näringsidkare som till följd av ett företagsförvärv eller något annat företagsarrangemang har övertagit den näringsverksamhet inom vilken överträdelsen skett.

11 a §

Förbud som meddelas av livsmedelsmarknadsombudsmannen

Om en köpare bryter mot bestämmelserna i 2 a–2 g, 3, 4 b eller 4 c § eller i artikel 148 eller 168 i marknadsordningsförordningen, ska livsmedelsmarknadsombudsmannen förbjuda köparen att fortsätta med eller förnya förfarandet. Förbudet kan, om det finns särskilda skäl, meddelas att gälla också en person som är anställd hos köparen, eller någon annan som handlar för köparens räkning.

11 b §

Förbud som meddelas av marknadsdomstolen

Om en köpare bryter mot bestämmelserna i 4 a §, kan köparen förbjudas att fortsätta med eller förnya förfarandet. Förbudet ska förenas med vite, om detta inte av särskilda skäl är obehövligt.

Förbud som avses i 1 mom. meddelas av marknadsdomstolen. Marknadsdomstolen kan även meddela ett temporärt förbud som gäller tills saken är slutligt avgjord.

Bestämmelser om meddelande av förbud som avses ovan i 4 § 1 mom. genom beslut av marknadsdomstolen finns i 2 § i lagen om reglering av avtalsvillkor mellan näringsidkare.

Bestämmelser om meddelande av förbud mot ett förfarande som avses ovan i 4 § 2 mom. genom beslut av marknadsdomstolen finns i 6 § i lagen om otillbörligt förfarande i näringsverksamhet.

12 §

Livsmedelsmarknadsombudsmannens rätt att hos marknadsdomstolen ansöka om meddelande av förbud

Bestämmelser om livsmedelsmarknadsombudsmannens rätt att i marknadsdomstolen väcka ett ärende som gäller meddelande av förbud och föreläggande av vite finns i 5 kap. 2 § i lagen om rättegång i marknadsdomstolen (100/2013).

12 a §

Påföljdsavgift

Om en köpare uppsåtligt eller av oaktsamhet bryter mot ett krav eller ett förbud enligt 2 a–2 g, 3 eller 4 b § eller artikel 148 eller 168 i marknadsordningsförordningen och om överträdelsen är allvarlig, har pågått länge eller upprepats, kan köparen påföras en livsmedelsmarknadspåföljdsavgift. Påföljdsavgift kan påföras också en sådan näringsidkare eller sammanslutning av näringsidkare som till följd av ett företagsförvärv eller något annat företagsarrangemang har övertagit den näringsverksamhet inom vilken överträdelsen skett.

13 b §

Informationsutbytet mellan myndigheter

Livsmedelsmarknadsombudsmannen och en tjänsteman som är anställd vid ombudsmannens byrå har trots sekretessbestämmelserna rätt att av de myndigheter som avses i 2 mom. och av andra som sköter offentliga uppdrag avgiftsfritt få uppgifter som är nödvändiga för skötseln av uppgifter enligt 5 § 1 mom. som hänför sig till fullgörandet av handlingsskyldigheten enligt 5 § 3 mom. eller för att det ska kunna utredas om en överträdelse som avses i 2 a–2 h eller 3 §, 3 a § 1 eller 2 mom. eller 4 eller 4 a–4 c § har ägt rum eller äger rum.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Avtal och leveransavtal som har ingåtts före ikraftträdandet av denna lag ska anpassas till denna lag före utgången av november 2026.

2.

Lag

om ändring av 1 kap. 6 § och 5 kap. 2 § i lagen om rättegång i marknadsdomstolen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om rättegång i marknadsdomstolen (100/2013) 1 kap. 6 § 2 mom. 7 punkten
och 5 kap. 2 § 6 punkten,
sådana de lyder, 1 kap. 6 § 2 mom. 7 punkten i lag 417/2024 och 5 kap. 2 § 6 punkten i lag
1122/2018, samt
fogas till 1 kap. 6 § 2 mom., sådant det lyder delvis ändrat i lagarna 1495/2016, 568/2020,
1287/2021 och 417/2024, en ny 8 punkt som följer:

1 kap.

Allmänna bestämmelser

6 §

Marknadsrättsliga ärenden

Som marknadsrättsliga ärenden handlägger marknadsdomstolen också följande ärenden som
hör till dess behörighet:

- 7) ärenden som avses i 22 § i lagen om leverantörer av kryptotillgångstjänster och om
marknader för kryptotillgångar (402/2024),
8) ärenden som gäller meddelande av ett förbud som avses i 11 b § 2 mom. i
livsmedelsmarknadslagen.

5 kap.

Handläggning av marknadsrättsliga ärenden

2 §

Vem som har rätt att väcka ett ärende

Ansökan enligt 1 § får göras av

- 6) en registrerad förening som bevakar näringsidkarnas intressen eller den näringsidkare eller
upphandlande enhet mot vilken tillämpningen av ett avtalsvillkor eller avtalspraxis riktas, i
ärenden som avses i lagen om reglering av avtalsvillkor mellan näringsidkare, samt också av
livsmedelsmarknadsombudsmannen, i de fall som avses i 4 a § och 7 § 2 mom. i
livsmedelsmarknadslagen,

Denna lag träder i kraft den 20 .

Helsingfors den 26 mars 2026

Statsminister

Petteri Orpo

Jord- och skogsbruksminister Sari Essayah

1.

Lag

om ändring av livsmedelsmarknadslagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i livsmedelsmarknadslagen (1121/2018) 1 §, 2 § 2 och 8 punkten, 5 § 2 mom., 7 § 3 mom., 10 § 1 mom., 11 § 1 mom., 11 a § 1 mom., 12 §, 12 a § 1 mom. samt 13 b § 1 mom., av dem 1 §, 2 § 2 och 8 punkten, 7 § 3 mom., 10 § 1 mom., 11 § 1 mom., 11 a § 1 mom. samt 12 a § 1 mom. sådana de lyder i lag 116/2021, 12 § sådan den lyder delvis ändrad i lag 116/2021 samt 13 b § 1 mom. sådan den lyder i lag 747/2024, samt
fogas till lagen nya 1 a och 1 b §, till 2 §, sådan den lyder i lagarna 116/2021 och 337/2023, en ny 9 punkt, till 2 e §, sådan den lyder i lag 116/2021, nya 2 och 3 mom. samt till lagen nya 3 a, 4 a–4 c och 11 b § som följer:

Gällande lydelse

1 §

Tillämpningsområde

Denna lag tillämpas på avtal och praxis som gäller handel med jordbruksprodukter och livsmedel mellan näringsidkare. Vad som i denna lag föreskrivs om avtalsvillkor gäller även avtalspraxis.

De bestämmelser i 2 a–2 g § *som hänförs sig till leveransavtal för* jordbruksprodukter och livsmedel tillämpas om leverantören har en mindre omsättning än köparen och köparens omsättning är minst 2 miljoner euro och åtminstone en av dem är etablerad i Europeiska unionen. Paragraferna i fråga, med undantag för kravet som gäller omsättningen, tillämpas också när köparen är en myndighet inom Europeiska unionens område.

De paragrafer som anges i 2 mom. ska tillämpas oberoende av vilken stats lag som i övrigt är tillämplig på leveransavtalet, dock så att paragraferna inte tillämpas om leverantören har en årsomsättning på mer än

Föreslagen lydelse

1 §

Tillämpningsområde

Denna lag tillämpas på avtal och praxis som gäller handel med jordbruksprodukter och livsmedel mellan näringsidkare. Vad som i denna lag föreskrivs om avtalsvillkor gäller även avtalspraxis.

Bestämmelserna i 2 a–2 g §, 3 a § 3 mom. och 4 c § 3 mom. *om leveransavtal för jordbruksprodukter och livsmedel och bestämmelserna i 3 a § 1 och 2 mom., 4 a och 4 b § och 4 c § 1 och 2 mom. om avtal om handel med* jordbruksprodukter och livsmedel tillämpas om leverantören har en mindre omsättning än köparen och köparens omsättning är minst 2 miljoner euro och åtminstone en av dem är etablerad i Europeiska unionen. *De nämnda paragraferna tillämpas också oberoende av leverantörens och köparens omsättning när köparen är en myndighet inom Europeiska unionens område.*

(se 1 a §)

Gällande lydelse

350 000 000 euro och köparen har en större omsättning än detta och så att 2 b § tillämpas endast till den del det är fråga om färskvaror.

(ny)

Föreslagen lydelse

1 a §

Bestämmelser som ska tillämpas oberoende av annars tillämplig lag

Bestämmelserna i 2 a–2 d §, 2 e § 1 mom., 2 f § 1 mom. och 2 g § i denna lag ska tillämpas oberoende av vilken stats lag som i övrigt är tillämplig på leveransavtalet, dock så att bestämmelserna inte tillämpas om leverantören har en årsomsättning på mer än 350 000 000 euro och köparen har en större omsättning än detta och så att 2 b § tillämpas endast till den del det är fråga om färskvaror och 2 f § 1 mom. tillämpas endast till den del parterna inte tidigare klart och tydligt i leveransavtalet eller i ett efterföljande avtal mellan leverantören och köparen har kommit överens om returnering av osålda jordbruksprodukter eller livsmedel.

(ny)

1 b §

Lagens syfte

Syftet med denna lag är att inom handeln med jordbruksprodukter och livsmedel skydda den part som är i svagare ställning mot oskäligen avtalsvillkor och oskäligen handelsmetoder samt att trygga en fungerande livsmedelsmarknad och främja en sund utveckling av den.

2 §

Definitioner

I denna lag avses med

2) *medelstort företag* ett företag som har minst 50 och högst 250 anställda och vars årsomsättning eller balansomslutning överstiger 10 miljoner euro och vars årsomsättning är högst 50 miljoner euro eller balansomslutning högst 43 miljoner euro,

2 §

Definitioner

I denna lag avses med

2) *medelstora företag* företag som hör till kategorin små och medelstora företag enligt artikel 2.1 i bilagan till kommissionens rekommendation 2003/361/EG om definitionen av mikroföretag samt små och medelstora företag, men som inte är små

Gällande lydelse

8) marknadsordningsförordningen Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1308/2013 om upprättande av en samlad marknadsordning för jordbruksprodukter och om upphävande av rådets förordningar (EEG) nr 922/72, (EEG) nr 234/79, (EG) nr 1037/2001 och (EG) nr 1234/2007.

2 e §

Kommersiella repressalier

Föreslagen lydelse

företag enligt artikel 2.2 eller mikroföretag enligt artikel 2.3 i bilagan,

8) marknadsordningsförordningen Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1308/2013 om upprättande av en samlad marknadsordning för jordbruksprodukter och om upphävande av rådets förordningar (EEG) nr 922/72, (EEG) nr 234/79, (EG) nr 1037/2001 och (EG) nr 1234/2007,

9) **eget märke** sådant i varumärkeslagen (544/2019) avsett varumärke och EU-varumärke som en näringsidkare använder som kännetecken för sina produkter som innehavare av varumärket eller EU-varumärket eller med stöd av en koncession som gäller varumärket eller EU-varumärket eller med stöd av sitt uppköps- eller upphandlingssamarbete med innehavaren av varumärket eller EU-varumärket samt sådant i varumärkeslagen avsett kollektivmärke som en näringsidkare använder som kännetecken för sina produkter som medlem i innehavaren av kollektivmärket.

2 e §

Kommersiella repressalier

Om livsmedelsmarknadsombudsmannen eller domstolen vid behandlingen av ett ärende utifrån de omständigheter som framförts kan anta att köparen har vidtagit eller hotat att vidta kommersiella repressalier, ska köparen för att upphäva denna presumtion visa att köparen inte har överträtt det förbud mot kommersiella repressalier som det föreskrivs om i 1 mom.

Bestämmelserna i 2 mom. tillämpas inte på meddelande av en offentlig varning som avses i 11 § eller på påförande av en livsmedelsmarknadspåföljdsavgift som avses i 12 a §.

Gällande lydelse
(ny)

Föreslagen lydelse
3 a §

Förhandlingar på grund av exceptionella omständigheter

Om de omständigheter som rådde när avtalet ingicks exceptionellt förändras på så sätt att den svagare parten i avtalet inte rimligen kunde beakta förändringen i omständigheterna då avtalet ingicks, och förändringen i omständigheterna väsentligen försvagar ställningen för den svagare parten i avtalet, ska den starkare parten i avtalet på den svagare partens begäran förhandla om en ändring av avtalsvillkoren på grund av de exceptionella omständigheterna.

Vid bedömningen av om en part är den svagare parten i avtalet ska avtalets giltighetstid och prissättningsperiodernas längd, antalet alternativa avtalsparter samt andra omständigheter som inverkar på partens ställning beaktas.

Vad som föreskrivs i 1 mom. tillämpas inte på sådana leveransavtal vars uttryckliga syfte är att på ett sätt som binder parterna avtala endast om att leverantören till köparen vid en viss tidpunkt eller inom en viss tidsperiod levererar en på förhand avtalad mängd av en jordbruksprodukt enligt villkoren i en eller flera engångsleveranser mot ett på förhand avtalat vederlag. Vad som föreskrivs i 1 mom. tillämpas inte heller på finansiella instrument som avses i lagen om investeringstjänster (747/2012).

(ny)

4 a §

Missbruk av förhandlingsposition

Köparen får inte tillämpa ett avtalsvillkor som är oskäligt med tanke på leverantörer som har en betydligt svagare förhandlingsposition. Vid bedömning av oskäligheten ska avtalets hela innehåll, de förhållanden som rådde då avtalet ingicks och därefter samt andra motsvarande omständigheter beaktas.

Leverantörernas förhandlingsposition ska bedömas i förhållande till köparens förhandlingsposition. Leverantörer har en

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

betydligt svagare förhandlingsposition, om de i den näringsverksamhet de bedriver är särskilt beroende av köparen. Vid bedömningen av leverantörernas beroende ställning i förhållande till köparen ska beaktas hur stor andel av leverantörernas produktion som köparen köper, antalet alternativa köpare samt andra motsvarande omständigheter.

Vad som föreskrivs i 1 mom. tillämpas inte på förbindelser som gäller vederlagets belopp.

(ny)

4 b §

Förbud mot att kräva vissa uppgifter

Köparen får inte tillämpa ett avtalsvillkor enligt vilket köparen kan kräva att leverantören till köparen lämnar sådan information om sina tekniska anvisningar, sina receptsystem, sin kostnadsstruktur eller sina produktionsätt som köparen inte behöver för att uppfylla avtalets syfte eller fullgöra krav enligt nationell lagstiftning eller Europeiska unionens lagstiftning eller sådana krav i fråga om produktionssätten som köparen uttryckligen har förbundit sig till.

Om leverantören med stöd av ett avtal ska ge köparen information om sina tekniska anvisningar, sina receptsystem, sin kostnadsstruktur eller sina produktionsätt, ska köparen för leverantören motivera att informationen behövs och meddela leverantören vad köparen använder informationen till. Köparen får inte använda informationen för något annat ändamål än det som köparen uppgett.

Vad som föreskrivs i 1 och 2 mom. tillämpas inte på sådan information som leverantören erbjuder köparen.

(ny)

4 c §

Förbud mot att gynna köparens eget märke

Om en leverantör är i svagare ställning än köparen i fråga om förhandlingspositionen, ska köparen beakta leverantörens intressen i

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

fråga om följande produkter som leverantören har sålt till köparen:

1) jordbruksprodukter, när dessa produkter konkurrerar med sådana jordbruksprodukter som köparen saluför genom att använda sitt eget märke som kännetecken för dem,

2) livsmedel, när dessa livsmedel konkurrerar med sådana livsmedel som köparen saluför genom att använda sitt eget märke som kännetecken för dem.

Leverantörens förhandlingsposition ska bedömas i förhållande till köparens förhandlingsposition. En leverantör har en svagare förhandlingsposition än köparen, om leverantören i den näringsverksamhet den bedriver är särskilt beroende av köparen. Vid bedömningen av leverantörens beroende ställning i förhållande till köparen ska beaktas hur stor andel av leverantörens produktion som köparen köper, antalet alternativa köpare samt andra motsvarande omständigheter.

När ett leveransavtal för jordbruksprodukter eller livsmedel gäller andra produkter än sådana produkter som säljs genom att köparens eget märke används som kännetecken för dem, får som villkor för uppkomsten av leveransavtalet eller för ett fortsatt avtalsförhållande eller fortsatta beställningar inte ställas, och köparen får inte annars kräva att leverantören ingår avtal med köparen också om leverans eller tillverkning av sådana jordbruksprodukter eller livsmedel som säljs genom att köparens eget märke används som kännetecken för dem eller att leverantören förlänger ett sådant avtal.

5 §

Livsmedelsmarknadsombudsmannen

Livsmedelsmarknadsombudsmannen ger rekommendationer, utlåtanden och förslag som hänför sig till verksamheten inom livsmedelskedjan samt ger aktörerna inom livsmedelskedjan information och råd om god affärssed. Ombudsmannen ska innan en rekommendation ges begära ett utlåtande av

5 §

Livsmedelsmarknadsombudsmannen

Livsmedelsmarknadsombudsmannen ger rekommendationer, utlåtanden och förslag som hänför sig till verksamheten inom livsmedelskedjan samt ger aktörerna inom livsmedelskedjan information och råd om god affärssed.

Gällande lydelse

organet för självreglering inom livsmedelskedjan.

7 §

Tillsyn

Livsmedelsmarknadsombudsmannen övervakar också efterlevnaden av bestämmelserna i 2 a–2 g § och efterlevnaden av de förbud som avses i lagen om företagshemligheter i de leveransavtal som avses i 1 § 2 mom.

10 §

Anmärkning

Om en köpare bryter mot 2 a–2 g eller 3 § eller mot artikel 148 eller 168 i marknadsordningsförordningen och överträdelsen är ringa, kan livsmedelsmarknadsombudsmannen ge köparen en anmärkning.

11 §

Offentlig varning

Om en köpare uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot kraven enligt 2 a–2 g eller 3 § eller artikel 148 eller 168 i marknadsordningsförordningen och överträdelsen inte är ringa, kan livsmedelsmarknadsombudsmannen meddela köparen en offentlig varning. En offentlig varning kan meddelas om överträdelsen inte ger anledning till strängare åtgärder. En offentlig varning kan meddelas också en näringsidkare eller en sammanslutning av näringsidkare till vilken den näringsverksamhet som var delaktig i överträdelsen har övergått till följd av ett företagsförvärv eller något annat företagsarrangemang.

Föreslagen lydelse

7 §

Tillsyn

Livsmedelsmarknadsombudsmannen övervakar också efterlevnaden av bestämmelserna i 2 a–2 g §, 3 a § 1 och 2 mom. och 4 a–4 c § och efterlevnaden av de förbud som avses i lagen om företagshemligheter i de leveransavtal och avtal som avses i 1 § 2 mom.

10 §

Anmärkning

Om en köpare bryter mot 2 a–2 g, 3 eller 4 a–4 c § eller mot artikel 148 eller 168 i marknadsordningsförordningen och överträdelsen är ringa, kan livsmedelsmarknadsombudsmannen ge köparen en anmärkning.

11 §

Offentlig varning

Om en köpare uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot kraven enligt 2 a–2 g, 3 eller 4 b §, 4 c § 3 mom. eller artikel 148 eller 168 i marknadsordningsförordningen och överträdelsen inte är ringa, kan livsmedelsmarknadsombudsmannen meddela köparen en offentlig varning. En offentlig varning kan meddelas om överträdelsen inte ger anledning till strängare åtgärder. En offentlig varning kan meddelas också en sådan näringsidkare eller sammanslutning av näringsidkare som till följd av ett företagsförvärv eller något annat företagsarrangemang har övertagit den näringsverksamhet inom vilken överträdelsen skett.

Gällande lydelse

11 a §

*Förbud som meddelas av
livsmedelsmarknadsombudsmannen*

Om en köpare bryter mot bestämmelserna i 2 a–2 g eller 3 § eller i artikel 148 eller 168 i marknadsordningsförordningen, ska livsmedelsmarknadsombudsmannen förbjuda köparen att fortsätta med eller förnya förfarandet. Förbudet kan, om det finns särskilda skäl, meddelas att gälla också en person som är anställd hos köparen, eller någon annan som handlar för köparens räkning.

(ny)

Föreslagen lydelse

11 a §

*Förbud som meddelas av
livsmedelsmarknadsombudsmannen*

Om en köpare bryter mot bestämmelserna i 2 a–2 g, 3, 4 b eller 4 c § eller i artikel 148 eller 168 i marknadsordningsförordningen, ska livsmedelsmarknadsombudsmannen förbjuda köparen att fortsätta med eller förnya förfarandet. Förbudet kan, om det finns särskilda skäl, meddelas att gälla också en person som är anställd hos köparen, eller någon annan som handlar för köparens räkning.

11 b §

***Förbud som meddelas av
marknadsdomstolen***

Om en köpare bryter mot bestämmelserna i 4 a §, kan köparen förbjudas att fortsätta med eller förnya förfarandet. Förbudet ska förenas med vite, om detta inte av särskilda skäl är obehövligt.

Förbud som avses i 1 mom. meddelas av marknadsdomstolen. Marknadsdomstolen kan även meddela ett temporärt förbud som gäller tills saken är slutligt avgjord.

Bestämmelser om meddelande av förbud som avses ovan i 4 § 1 mom. genom beslut av marknadsdomstolen finns i 2 § i lagen om reglering av avtalsvillkor mellan näringsidkare.

Bestämmelser om meddelande av förbud mot ett förfarande som avses ovan i 4 § 2 mom. genom beslut av marknadsdomstolen finns i 6 § i lagen om otillbörligt förfarande i näringsverksamhet.

Gällande lydelse

12 §

*Förbud som meddelas av
marknadsdomstolen*

Bestämmelser om livsmedelsmarknadsombudsmannens rätt att i marknadsdomstolen väcka ett ärende som gäller meddelande av förbud och föreläggande av vite finns i 5 kap. 2 § i lagen om rättegång i marknadsdomstolen (100/2013).

Bestämmelser om meddelande av förbud som avses ovan i 4 § 1 mom. genom beslut av marknadsdomstolen finns i 2 § i lagen om reglering av avtalsvillkor mellan näringsidkare.

Bestämmelser om meddelande av förbud mot förfarande som avses ovan i 4 § 2 mom. genom beslut av marknadsdomstolen finns i 6 § i lagen om otillbörligt förfarande i näringsverksamhet.

12 a §

Påföljdsavgift

Om en köpare uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot ett krav eller ett förbud enligt 2 a–2 g eller 3 § eller artikel 148 eller 168 i marknadsordningsförordningen och om överträdelsen är allvarlig, har pågått länge eller upprepats, kan köparen påföras en livsmedelsmarknadspåföljdsavgift. Påföljdsavgift kan påföras också en näringsidkare eller en sammanslutning av näringsidkare till vilken den näringsverksamhet som var delaktig i överträdelsen har övergått till följd av ett företagsförvärv eller något annat företagsarrangemang.

13 b §

Informationsutbytet mellan myndigheter

Livsmedelsmarknadsombudsmannen och en tjänsteman som är anställd vid

Föreslagen lydelse

12 §

***Livsmedelsmarknadsombudsmannens rätt
att hos marknadsdomstolen ansöka om
meddelande av förbud***

Bestämmelser om livsmedelsmarknadsombudsmannens rätt att i marknadsdomstolen väcka ett ärende som gäller meddelande av förbud och föreläggande av vite finns i 5 kap. 2 § i lagen om rättegång i marknadsdomstolen (100/2013).

(se 11 b § 3 och 4 mom.)

12 a §

Påföljdsavgift

Om en köpare uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot ett krav eller ett förbud enligt 2 a–2 g, 3 eller 4 b § eller artikel 148 eller 168 i marknadsordningsförordningen och om överträdelsen är allvarlig, har pågått länge eller upprepats, kan köparen påföras en livsmedelsmarknadspåföljdsavgift. Påföljdsavgift kan påföras också en sådan näringsidkare eller sammanslutning av näringsidkare som till följd av ett företagsförvärv eller något annat företagsarrangemang har övertagit den näringsverksamhet inom vilken överträdelsen skett.

13 b §

Informationsutbytet mellan myndigheter

Livsmedelsmarknadsombudsmannen och en tjänsteman som är anställd vid

Gällande lydelse

ombudsmannens byrå har trots sekretessbestämmelserna rätt att av de myndigheter som avses i 2 mom. och av andra som sköter offentliga uppdrag avgiftsfritt få uppgifter som är nödvändiga för skötseln av uppgifter enligt 5 § 1 mom. som hänför sig till fullgörandet av handlingsskyldigheten enligt 5 § 3 mom. eller för att det ska kunna utredas om en överträdelse som avses i 2 a–2 h, 3 eller 4 § har ägt rum eller äger rum.

Föreslagen lydelse

ombudsmannens byrå har trots sekretessbestämmelserna rätt att av de myndigheter som avses i 2 mom. och av andra som sköter offentliga uppdrag avgiftsfritt få uppgifter som är nödvändiga för skötseln av uppgifter enligt 5 § 1 mom. som hänför sig till fullgörandet av handlingsskyldigheten enligt 5 § 3 mom. eller för att det ska kunna utredas om en överträdelse som avses i 2 a–2 h *eller 3 §, 3 a § 1 eller 2 mom. eller 4 eller 4 a–4 c §* har ägt rum eller äger rum.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Avtal och leveransavtal som har ingåtts före ikraftträdandet av denna lag ska anpassas till denna lag före utgången av november 2026.

2.

Lag

om ändring av 1 kap. 6 § och 5 kap. 2 § i lagen om rättegång i marknadsdomstolen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om rättegång i marknadsdomstolen (100/2013) 1 kap. 6 § 2 mom. 7 punkten och 5 kap. 2 § 6 punkten,
sådana de lyder, 1 kap. 6 § 2 mom. 7 punkten i lag 417/2024 och 5 kap. 2 § 6 punkten i lag 1122/2018, samt
fogas till 1 kap. 6 § 2 mom., sådant det lyder delvis ändrat i lagarna 1495/2016, 568/2020, 1287/2021 och 417/2024, en ny 8 punkt som följer:

Gällande lydelse

1 kap.

Allmänna bestämmelser

6 §

Marknadsrättsliga ärenden

Som marknadsrättsliga ärenden handlägger marknadsdomstolen också följande ärenden som hör till dess behörighet:

7) ärenden som avses i 22 § i lagen om leverantörer av kryptotillgångstjänster och om marknader för kryptotillgångar (402/2024).

5 kap.

Handläggning av marknadsrättsliga ärenden

2 §

Vem som har rätt att väcka ett ärende

Ansökan enligt 1 § får göras av

6) en registrerad förening som bevakar näringsidkarnas intressen eller den

Föreslagen lydelse

1 kap.

Allmänna bestämmelser

6 §

Marknadsrättsliga ärenden

Som marknadsrättsliga ärenden handlägger marknadsdomstolen också följande ärenden som hör till dess behörighet:

7) ärenden som avses i 22 § i lagen om leverantörer av kryptotillgångstjänster och om marknader för kryptotillgångar (402/2024),

8) ärenden som gäller meddelande av ett förbud som avses i 11 b § 2 mom. i livsmedelsmarknadslagen.

5 kap.

Handläggning av marknadsrättsliga ärenden

2 §

Vem som har rätt att väcka ett ärende

Ansökan enligt 1 § får göras av

6) en registrerad förening som bevakar näringsidkarnas intressen eller den

Gällande lydelse

näringsidkare eller upphandlande enhet mot vilken tillämpningen av ett avtalsvillkor eller avtalspraxis riktas, i ärenden som avses i lagen om reglering av avtalsvillkor mellan näringsidkare, samt också av livsmedelsmarknadsombudsmannen, i de fall som avses i 7 § 2 mom. i livsmedelsmarknadslagen,

Föreslagen lydelse

näringsidkare eller upphandlande enhet mot vilken tillämpningen av ett avtalsvillkor eller avtalspraxis riktas, i ärenden som avses i lagen om reglering av avtalsvillkor mellan näringsidkare, samt också av livsmedelsmarknadsombudsmannen, i de fall som avses i 4 a § och 7 § 2 mom. i livsmedelsmarknadslagen,

Denna lag träder i kraft den 20 .
